

Szerkesztőbizottság: *Jókai Anna* (elnök),
Báger Gusztáv, Csontos János, Horváth Antal,
Kalász Márton, Kő Pál, Nemes Attila,
Salamon Konrád, Szakály Sándor, Vasy Géza

Főszerkesztő: *Oláh János*
E-mail: foszerkeszto@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Olvasószerkesztő, tanulmány: *Rosonczy Ildikó*
E-mail: tanulmany@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Vers, könyvkiadás: *Szentmártoni János*
E-mail: vers@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Proza: *Bíró Gergely*
E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Nyitott Műhely: *Ekler Andrea*
E-mail: andrea.ekler@gmail.com

Európai Figyelő, Lapszemle: *Falusí Márton*
E-mail: europaenobserver@magyarnaplo.hu

Könyvszemle: *Erős Kinga*
E-mail: kritika@magyarnaplo.hu

Tördelőszerkesztő: *Molnár Csenge-Hajna*

Borító: *Zách Eszter*

Ügyintézők: *Cech Vilmosné, Nagyné Paládi Judit*

Terjesztés: *Zsiga Kristóf*
E-mail: elofizetes@magyarnaplo.hu

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)
1092 Bp., Ferenc krt. 14.

Levelezési cím:

1450 Budapest, Pf. 77.

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672; 413-6673**

Szerkesztőségi mobil:

(70) 388-7034

Elektronikus levélcímünk:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

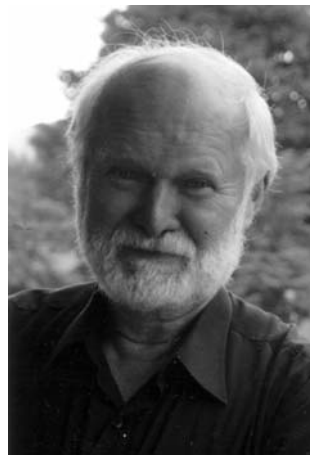
www.magyarnaplo.hu

Kiadja az Írott Szó Alapítvány (1092 Bp., Ferenc krt. 14.) és a Magyar Napló Kiadó Kft. (1062 Bp., Bajza utca 18.). Terjeszti a Nemzeti Hírlap-kereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.) Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, emailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon (303-3440) egy évre 7390 Ft, fél évre 3865 Ft. További információ: 06-80-444-444 Külföldi előfizetés: a szerkesztőség címén. Az előfizetési díj egy évre postaköltséggel együtt 60 USD vagy 50 EURO, mely átutalható a HVB-Bank Hungary Rt. (1065 Bp., Nagymező utca 44.) 10918001-00000421-10290001 számú számlára, vagy bankcsekkben elküldhető a szerkesztőség címére. Nyomda: Mackensen Kft. 1139 Bp., Frangepán utca 12–14.

*Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Muta-
tópéldány kérhető, megrendelés leadható a szerkesztőségben.*

**A címlapon: Schaár Erzsébet: Radnóti Miklós
(Oláh Katalin felvétele)
és a Nézőpont szerzője: Csaba László
(Börzei Zsolt felvétele)**

Ötvenhárom évre szóló lakodalom

Ha magamról kell vallanom, sohasem mulasztom el megemlíteni, hogy aki vagyok, abban meghatározó szerepet játszott Rákosi Viktor *Hős fiúk* regénye. Ötvenhat éve olvastam ki először a könyvet. Akkor sok mindent nem értettem belőle, de a szabadságharcos történet eseményei magukkal sodortak. Legnehezebben az „áldozatkészség” című fejezetcímbe tudtam megkapaszkodni. Nem értettem első olvasásra. Csak amikor félhangosan szótárolva a fejezet végére jutottam, fénylett fel bennem kulcsmondata: „A haza szegény, de polgárai gazdaggá tehetik”. 1848-at írtak akkor. Azóta százhatvanegy év telt el, s 1953 óta is ötvenhat. A mondat első fele napjainkban hivatalosan is visszanyerte időszerűségét: „A haza szegény...” A „de polgárai gazdaggá tehetik”-fordulatot azonban egy számítógépes mozdulattal felülírta az „áldozatvállalás” fogalma. E kakaóbiztos gesztusban mintha tiszteletreméltó helyzetértékelés sűrűsödne. Mert az „áldozatkészséget” a tette kész önkéntesség dicsőfénye övezi, az áldozatvállaláson a kényszer orrlyukba kampózott billogja rozsdásodik. Reménytelen bizalom és fogcsikorgató kiszolgáltatottság. És a kiszolgáltatottság megalázottság is... A sorozatos megalázás pedig apránkénti emberölés.

A márciusi forradalmat vállaló polgármester, Rottenbiller Lipót fogalmazta meg a haza szegénységéről és polgárai áldozatkészségéről szóló regénybeli mondatot, amellyel lecsatolt díszkardját a köz oltárára helyezte. (Mai Városház utcai szemmel nézve ez nem tékozló könnyelműség egy metropoliszt irányító városvezető részéről?) Ugyanebben az időben tananyagként olvastam egy másfajta gesztusról, amelyben a megvesztegetés visszautasítása számomra áldozatkészséggel ért fel. Mindez már a serdülő kommunista eszmeiség jegyében történt. Egy gazdag fiú felajánlotta padtársának, Szoszónak gyémántos bicskáját, ha sűg neki. Szoszó ugyanis nagyon okos volt, ahogy gyermekkoromban a szovjet méz volt a legedesebb a világon. Az öntudatos és csupa ötös Szoszó, bár vakítón villogtatta pupilláját a gyémántszemű halas bicska, nem akart sűgni a burzsujivadéknak. Szoszóból Sztálint kalapált ki az emberiség holnapjéért dobogó acél-szív. És Sztálin maga lett az Eszme. Az Eszme eszméjéből következően az ember célja több, mint az individualista, azaz reakciós áldozatkészség, az emberi létezés színönimája maga az áldozatvállalás – a boldogabb holnap, holnapután meg azután jegyében. Persze az időt az ember ötlötte ki, akár a négyévenkénti pártkongresszusokat, ötéves terveket, évente elnapolt földi paradicsomot.

Később megtudtam, hogy az áldozatkészség révén összegyűjtött kincseket a főváros 1849-es újévi kiürítésekor, a konokul becsületes országgyűlés Debrecenbe költözését kísérő zűrzavarban Pesten felejtették, s a közadományt a bevonuló császáriak foglalták le. De változtak az idők, ahogy az emberek is... És ezt az is bizonyítja, hogy Rákosiék már nem kérték, hanem – „a haza javára, a magad hasznára...” hivatkozva – egyenesen ráparancsolták a mindenétől megszabadított magyar társadalomra az áldozatvállalást, azaz a szebb holnapot. A nyelv pártos összezavarásába meglepetésszerűen beleszólt Hruscsov, a meghalt Generalisszimusz korábbi odaadó eszmetársa, aki váratlanul nem áldozatvállalásról, hanem Sztálin áldozatairól beszélt a XX. kongresszus befüggönyözött éjszakáján... Áldozatok millióiról. És ennek nyomán döbönt csönd támadt a szokásos vastaps helyett... A beszédről Rákosi elmulasztotta tájékoztatni budapesti és megyei főelvtársait 1956 kora tavaszán... Merthogy nálunk rendben mentek a dolgok. Ez a népmesék magyar hőseit annyira megnyugtatta, hogy ötvenhárom évre szóló lakodalmat csaptak. És holnap is élnek, ha a mába bele nem halnak.

Kovács István

Kovács István: <i>Ötvenhárom évre szóló lakodalom</i>	1
LÁTHATÁR	
Tornai József: <i>Cinkosság; Lászlóffy Aladár halálára; Fadd-dombori hegytetőn...</i>	3
Lászlóffy Csaba: <i>Ő nem te vagy?; Jambikus lejtésben</i>	5
Vasy Géza: <i>Radnóti Miklós hazaszeretete</i>	6
Fenyvesi Félix Lajos: <i>Négy Radnóti-érem</i>	7
Alföldy Jenő: <i>Csillagörvény és csigaház (Radnóti Miklós: Tétova óda)</i>	8
<i>Kányádi Sándor íróit köszöntjük nyolcvanadik születésnapja alkalmából (Ekler Andrea összeállítása)</i>	
Falusi Márton: <i>„Vannak vidékek legbelül” (Előhang)</i>	10
Rózsássy Barbara: <i>Mindnyájunk Anyja: Vers (A hírhozó angyal – Fra Angelico freskója alá)</i>	11
Vincze Ferenc: <i>„et saß e kli wäld vijeltchen”</i>	11
Dobás Kata: <i>„ködben a torony / megnyirkul a harangszó / mire ideér” (Négy évszak, Ősz)</i>	12
Erős Kinga: <i>Az Örmény sírkövek olvasása kapcsán</i>	12
Iancu Laura: <i>Passzió (Csángó passzió)</i>	13
Turczi István: <i>Az első borotválkozás; Valahol Budapest; Remény</i>	14
Toroczky András: <i>A fűtülésről</i>	15
Báró László: <i>Anyikó</i>	16
Kürti László: <i>Anyámnapi vers</i>	28
Weitelder-Varga Julia: <i>Határait mozgása; Mozgásom határai</i>	28
Vargha Magdus: <i>Jó kis nap; Bár...</i>	29
Soós Attila: <i>Család</i>	30
Szakolczay Lajos: <i>Az idő szemüregében (Kárpáti Kamil költészetéről)</i>	31
<i>Diákköltők – a 32. Kárpát-medencei Középiskolák Irodalmi Pályázat díjazottjai</i>	
Farkas Péter: <i>Békásmegyer '08</i>	37
Pikó András: <i>Hús</i>	37
Földesi Noémi Andrea: <i>Csendélet</i>	38
Dobszay Balázs: <i>Bolyongás</i>	38
Székely Örs: <i>Hontalan Iván kiadatlan verseiből</i>	38
Hradszki Dóra: <i>G-nek</i>	38
Kemény Lili: <i>Magasfeszültség</i>	39
Sobják Anna: <i>Ő és mi</i>	39
Machó Zsófia: <i>tanítottak</i>	39
Ernest Fišer: <i>Nem tehetünk semmit; Ősz a katedrálisban; Fesztivál; A világűr a szomszédunkban gubbaszt; Muraközi krétarajz; Tájékp (Oláh János fordításai)</i>	40
NÉZŐPONT	
Csaba László: <i>Újra itt a nagy válság?</i>	41
KÖNYVSZEMLE	
Olasz Sándor: <i>Elbeszéltem (Jókai Anna: Elbeszéltem I–II.)</i>	47
Pécsi Györgyi: <i>Emberléptű irodalomtörténet (Albert Zsuzsa: Irodalmi legendák; legendás irodalom)</i>	49
Csábi Domonkos: <i>Szomorú örökség (A visszaszerzés reménye. Húszéves a Hitel, szerk.: Papp Endre)</i>	52
Vincze Ferenc: <i>A számvetés könyve (Várkonyi Nándor: Egy irodalmi korszak számvetése)</i>	53
Jeszenszky Géza: <i>Egy cseh „másként gondolkodó” Közép-Európáról (Rudolf Kučera: Közép-Európa története egy cseh politológus szemével)</i>	54
<i>Lapszemle</i>	56
EURÓPAI FIGYELŐ	
Bakucz Dóra: <i>Egypercesek a kortárs spanyol nyelvű irodalomban</i>	58
José Angel Barrueco – Cserhádi Éva fordításai	59
Paul Viejo – Bakucz Dóra fordításai	60
María Tena – Orbán Eszter fordításai	62
Isabel Cienfuegos – Cserhádi Éva fordításai	62
Hipólito G. Navarro – Orbán Eszter fordításai	63
Gloria Fernández Rozas – Orbán Eszter fordításai	64
Carola Aikin – Orbán Eszter fordításai	65
Julia Otxoa – Pávai Patak Márta fordításai	65
Ana María Cañameres – Orbán Eszter fordításai és Bakucz Dóra fordításai	66
Tomás Escuder Palau – Cserhádi Éva fordításai	68
Alonso Ibarrola – Cserhádi Éva fordításai	69
<i>Szerzőink</i>	71

Számunkat Takáts Márton grafikáival illusztráltuk. A művész elérhető a világhálón: www.takatsmarton.hu

TORNAI JÓZSEF

Cinkosság

Cinkosság, összejátszás,
 kézfogásig barátság,
 mi ez a vak kívánság,
 hogy a sírokon átvádj,
 zenélni halottakkal,
 szólni a néma haddal,
 akik úgy ragaszkodnak
 hozzád? Hát közülüik vagy?
 Nem kell sokat ígéred,
 ha néha-néha kérnek:
 ők más tájban fűrődnek,
 a múltnak s nem-lehetnek
 lakomájából esznek,
 téged azzal kínálnak,
 amit tagad a vágyad:
 a semmit halálon túl,
 ha az agyad kicsorbul,
 soha nem mondva nőnek
 vagy férfinak, tükörnek,
 ahol meglátja arcát,
 ki már bódult szabadság,
 valami olyan érdem,

ami tied egészen,
 senki el nem irigyli,
 csak csöndben kell figyelni,
 gyászban, de megtöretlen
 vízű tóba vetetten.
 Ó ez az a cinkosság,
 az ésszerű bolondság,
 ahogy fölkelve reggel,
 még bice-bóca fejjel,
 csak csodálkozol, mért nem
 jutottál arra régen,
 hogy átölelve mindet,
 aki húsából elment,
 szerelemnél kötöttebb
 lesz hozzád, őrzi képed,
 még élő, de csak akkor
 ha többé nem gyanakszol,
 hogy árthat a közel-nyár,
 hogy szárnyaidra talál
 ezer árnyék a fényben,
 mert a világűr-méhben
 csírázik újra minden.

Lászlóffy Aladár halálára**Guillotine-rózsafa**

Mi most a kötelességem?
 Minden nap, minden éjszaka
 várni: az ő testvér-kertjében
 mikor nyílik ki nekem is a
 piros guillotine-rózsafa?

Vadludak V-betűje

Addig-addig kiáltozol az ég alatt,
 míg a földrészeket átszelő
 vadludak
 V-betűjéből az utolsó
 társad is lemarad.

Fadd-dombori hegytetőn...

*Fadd-dombori hegytetőn
integet a szeretőm.
Fehér kendőt lobogtat,
engem odacsalogat.
Fehér kendőt lobogtat,
engem odacsalogat.*

*Két lábod a nyakamban,
a szerelmem benned van.
Addig-addig ringatlak,
az öled is táncba kap.
Addig-addig ringatlak,
az öled is táncba kap.*

*Két térded az arcomon,
két térdedet csókolom.
Amíg azok ölelnek,
mákvirág a szemérmed.
Amíg azok ölelnek,
mákvirág a szemérmed.*

*Ketten vagyunk boldog pár,
szépségedbe fogadtál.
Addig nyílik virágod,
míg bolonddá villámlok.
Addig nyílik virágod,
míg bolonddá villámlok.*

Budapest, hommage à Piranesi VII. Széchenyi fürdő (rézkarc, 2006)

LÁSZLÓFFY CSABA
Ő nem te vagy?

(Borges után szabadon)

Babits Mihály emlékének, aki félni is csodálattal tudott

*A másik, akit elhagytál (hol is?),
 mögöttes én – bár könnyen meglehet:
 váratlanul eléd áll, és komisz
 fölényrel gúnyol, packázik veled;
 tetteidre kíváncsi, néha hisz
 benned, máskor kikezdi hiteled
 („muszáj volt feláldozni magad is?”),*

*mert közben ő már sejti vesztedet.
 Barbár, eretnek és esendő örmény!
 mennyi forrt fel, hígult (mindegy, kiből);
 ha bölcsesség kevés volt, jött a böjt,
 hogy megtanítsd – esély, vagy ősi törvény –
 a másik árvább(?) bűnösebb(?)feled
 begyűjteni az elpazarolt sejteket.*

Jambikus lejtésben

*Csak a három lépés távolság. Csak az el-
 vegyülés. Csak a meztelen combodra ki-
 lötytyentett forró feketekávé, csak a
 még lemosható régi rozsdafoltok.
 Csak a nagy-nagy fogadkozások új-
 feszültségű idejének emlékezet-
 kihagyása; csak a térszűkület. Csak
 a de gustibus non est disputandum;
 csak a kinek mi dukál; csak az eklek-
 ticizmusnak kitett gének önkéntes
 menekülése. Csak a kishitűség
 fúriái (miként a nagy, nemes fát
 alattomosan vagdosó kislejtés),
 s az ugyanolyan terrorral fenyegető
 más standardokra s kánonokra épülő
 új szabály. Csak a kiszemelt bűnbak ki-
 nagyított sematikus plakátarca a
 szélvihartól cibált, szakadozott fal-
 ragaszokon. Csak a globalizáció
 Eurovízió-mosolyú réme. Csak egy
 be nem fejezett vers megtört, rákos /gé-
 ge/ vége -----*

VASY GÉZA

Radnóti Miklós hazaszeretete

A magyar költészetben a reneszánsz kora óta állandó motívum a hazaszeretet, a magyarsághoz tartozás. Radnóti Miklós egyik kései versében, az önmagában is halhatatlanságot biztosító *Nem tudhatom...* címűben vallott legközvetlenebbül hazaszeretetről. E mű jóakarátú, ám az életsorsban tájékozatlan olvasója a szöveg alapján aligha gondolhatna arra, hogy a szerző a gyalázatos zsidótörvények hatálya alá esett, hogy már kétszer volt munkaszolgálaton, s bármikor várhatta az újabb behívót. Ez a vers a rettenetes háború veszélyeitől, pusztításától félti azt a hazát, amely az ő számára, mint legtöbbünknek, a mindennapi létezés tere tájjaival, tárgyaival, történéseivel, emlékeivel, kultúrájával. Egy háborúban a szembenálló felek szükségképpen egymás értékeit pusztítják, a gyárat, a laktanyát, a vasútvonalakat, s közben nemcsak a katonai célpontok pusztulnak el, hanem a kifejezetten civil értékek: az egyén, a magyarság s az emberiség kincsei. Radnóti Miklós nem a bombázó pilótáját tekinti bűnösnek, hanem az emberiséget. Azt az ősidők óta törvényként megnyilvánuló társadalmi rosszat, hogy különböző csoportok, népek, országok évezredek óta harcolnak egymással.

Egyszerre lét- és történetfilozófiai összegzés ez a költemény. Nem felmentés, csupán tárgyias kijelentés a híres sor: „Hisz bűnösök vagyunk mi, akár a többi nép”. Mert aki egy háború kirobbantásában vétkes, az korábban áldozat lehetett vagy később azzá válhat. Az a közlés, amelyik erre a sorra következik, legfeljebb a feltételelenség nélküli kijelentő módja miatt vitatható: „s tudjuk miben vétkeztünk, mikor hol és mikép”. De jó lenne, ha mindig tudhatnánk, s ha mindig csak a vétkeinket neveznék vétkeknek. A bűn, a véték tudása, még inkább megvallása, meggyónása a katolikus hit szerint, amelyet Radnóti is követett, feloldozást is jelenthet. Ez azonban az egyénekre, s nem a népekre vonatkozik. Mégis belejátszhat ez is az újabb állításba: „de élnek dolgozók itt, költők is büntelen, / és csecsszópók, akikben megnő az értelem”. A szembeállító ellentétező kötőszó alapján azonban nyomatékosabb az a jelentéskör, amelyik már nem az emberiség-történetre vonatkozik, hanem közvetlenebbül a második világháború időszakára, szerencsétlen szerepünkre. Azt vizsgálva már 1943 végén egyértelmű lehetett, hogy ennek a háborúnak a magyarság szempontjából vannak felelősei, bűnösei, és vannak vétlen áldozatai. A formális logika szerint ez az állítás visszavonja a népek bűnösségéről szóló mondatot. Valójában nem ez történik.

A huszadik század egyik komor vitája volt, hogy vannak-e bűnös népek, háborút kirobbantók, kollaboránsok. S aki védekezik, annál lenne az igazság? S ha máskor ő is agresszor? A közvélekedés szerint népeket nem lehetne felelősségre vonni. Radnóti Miklós ugyanezt vallja. A történelemről három időmetszetben gondolkodott. Az első a tízezer éves múlt, amelyben mindenki egyaránt bűnösnek nevezhető. A második a világháborús jelenidő, amelyben az egyes országoknak, pontosabban politikai vezetőségüknek más és más a megítélése, ám mindenhol elmondható igazság, hogy „élnek dolgozók itt, költők is büntelen”. A harmadik időmetszet a háború utáni világ, a béke kora. Egy rettenetes korban érhető az a költői szemlélet, amely áthatotta Radnóti Miklós kései verseit, s amelyben a békeidő szinte idillként mutatkozott meg. Csak ilyenek volt érdemes elképzelni a jövőt. Ám a népek és vezető politikusaik 1945 után sem váltak büntelenné.

A *Nem tudhatom...* kezdettől fogva egymásra mintázza az egyén és a közösség sorsát, s ehhez kötődően a bűnösség erkölcsi kategóriáját is. A szöveg jelentése talán túlságosan egyértelműnek mutatkozik, ezért volt lehetséges, hogy 1944 januárjában a barátok többsége zavartan, elutasítóan fogadta a hazaszeretet megvallását éppen attól, akit kiteszitanak e hazából. Akkor a jóbarát Vas Istvánt, azóta a náluk fiatalabbakat elsősorban alighanem éppen ez a csakazértis, mégis magatartás bűvölte el. S Radnóti Miklóst ez a szemlélet nem egyetlen vers erejéig jellemezte. Az érett költőnek ez volt a meggyőződése. 1942-ben egy levelében írt arról, hogy szobájának falán Kazinczy és Arany portréi függnek. S a kor hivatalos politikájáról és annak kiszolgálóiról így nyilatkozott: „Ezek kitagadhatnak, befogadhatnak, az én »nemzetem« nem kiabál le a könyvespolcra, hogy mars, bűdös zsidó, hazám tájai kinyílnak előttem, a bokor nem tép rajtam külön nagyobbat, mint más, a fa nem ágaskodik lábujjhegyre, hogy ne érjem el gyümölcsét. Ha ilyesmit tapasztalnék, megölném magam, mert másként, mint élek, élni nem tudok, s mást hinni és másképp gondolkodni sem. Így érzem ezt ma is (...) S ha megölnék? Ezen ez sem változtat.”

Ezzel a magatartással, s ennek nagyerejű költői megörökítésével Radnóti Miklós örök erkölcsi példaképpé vált. Érthető hát, hogy évtizedek óta ő az egyik legnépszerűbb költőnk az ifjúság körében. Személyiség, életsors és a költői mű szétbonthatatlan egységet alkot. Radnóti Miklós is szépen mondta ki a rettenetet, s hozzátette azt is, hogy annál sokkal szebb a boldogság. Mert a szépség, a harmónia, a béke, az idill, a boldogság nem válhatnak sem a modern, sem a posztmodern ember számára nevelés, elérhetetlen értékké. Ady Endre szavával: ezért van szükség az őrzőkre a strázsán. Ilyen őrző ember volt a száz éve született Radnóti Miklós is.

FENYVESI FÉLIX LAJOS
Négy Radnóti-érem

„van-e ott haza még, ahol értik e hexametert is?”

1.

*Hatvanöt éve, hogy ifjan löktek a sírgödör éjbe,
 megtöretett, lázas tested ringatta az Isten.
 Már sose vénülsz, élsz te a verseid őszligetében,
 fölsuhanó csillag: rezgőfényű, sugaras.*

2.

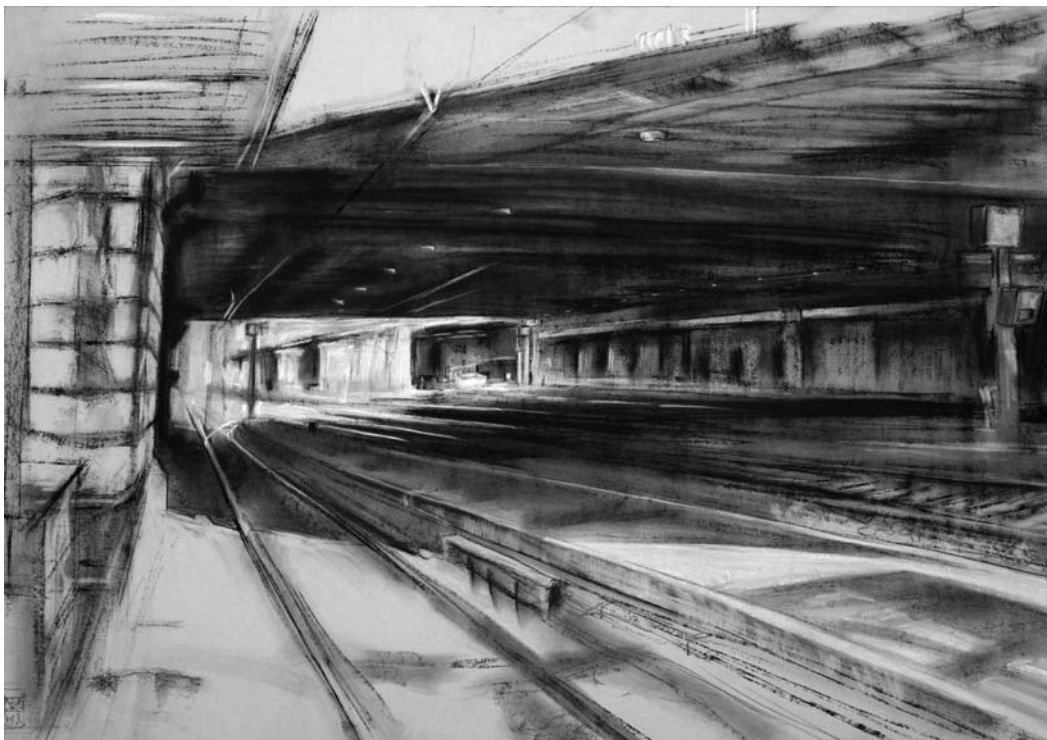
*„Nem bírom már!” – hallom a hangod az alkonyi úton,
 elmaradozva te is, még vonszolod újra a szíved.
 Árnyék nyúlik a fák közt: Fanni az, éjkoszorús és
 karcsu alakja röpül most, s ringat az álomi csendbe.*

3.

*Gátőrház közelében, akácosnál, amikor lent
 oszló, szürke ruhádból földre lehullt füzeted,
 akkor emelt föl a fénybe a bába, s anyámnak odaszólt:
 kisfia megszületett, szép, kékszemű, hetyke legény.*

4.

*Fenyvesek ága meg őszi levél és som pirosa lesz
 fájva az én koszorúm, gyertya is ég remegőn.
 Májusi Nap tüze fönt ragyog, áll az idő komorulva,
 vén hársak mohacsendjében a sírra teszem.*

Gare St-Lazare (szén, pitt, 2008)

ALFÖLDY JENŐ Csillagörvény és csigaház

Oly sok minden elmondható Radnóti Miklósnak erről a verséről! Részletes, történeti elemzés helyett csak arra vállalkozhatom, hogy a köztudottat – a mások által már megírottakat* – alig érintve megosszam néhány stiláris észrevételemet az olvasóval. Pár jellemző verstani részlettel kezdem.

A *Tétova óda* sajátosságai közé tartozik, hogy két, feltűnő ritmusváltása jelentőségteljes utalásokat közvetít fülünknek. A nyugodt jambusok alaphangján szóló vers (alexandrinok, emelkedő és ereszkedő tízesek, illetve tizenegyesek) egy ponton Petőfi házasságverse, a *Szeptember végén* pergőbb, az idő múlását mintegy felgyorsító (egy spondeussal kezdődő) anapesztusaira vált:

mint kőben a megkövesült csigaház.

Vessük csak össze a Petőfi-vers valamelyik páros számú sorával – például ezzel:

Még akkor is, ott is, örökre szeret!

Miért fontos ez? Csupán azért, mert az iskolában, magyarórákon jó fejtágító a verslábak képletekbe foglalása? (tá-tá ti-ti-tá ti-ti-tá ti-ti-tá) Azt hiszem, többről van szó. A *Szeptember végén* a magyar líra-történet első nagy verse a harmonikus házassággal beteljesülő szerelemről. Egy olyan tudatos – önmagát a honi költészet folyamatában elhelyező – költőnél, mint Radnóti, nem lehet véletlen az elődre visszautaló hangzás. Itt is, ott is a meghitt pillanat s az öröknek érzett szerelem kölcsönviszonyáról van szó.

Vegyük a mű másik ritmikai eltérését a jambikus alapformától. A *Tétova óda* megbízhatóan közölt verstükre nem hanyagolhatja el, hogy az utolsó sor lépcsőzetesen két, nem egészen szimmetrikus részre bomlik:

rejtelmes, vékony, bölcs vonal

hűs tenyeredben.

A „hűs tenyeredben” ritmusa is eltér a jambikus formától: tá-ti-ti tá-tá. Ilyen az antik verselésben a *szapphói*

strófa negyedik sora, és ilyen minden *hexameter* két utolsó verslába. Neve: *adoniszi sor* vagy *kólon*. Sajátos, nyomatékosító hatása van: kerekre fogja a gondolatot, zenei lezárást éreztet. Gondolati összefoglalást jelezhet – a költő végére járt egy gondolatnak. Radnóti létbe vágó dolgokat érint – a kedves tenyerének változó sorsvonalát s vele a végzetet. Ez tűnődésre készíti, túl a babonákon, a háborús veszély rohamos közeledésekor: meddig tart vajon az élet, hosszú évekre prolongált mézesheteivel? (Utalnék itt a versbeli mézcsöppre.) Mennyiben igaz a – talán egy kávéházban hallott, sok szépet, jót ígérő – tenyerjósolat?

A ritmikai rejtelmekről a mű képi világára térhetünk. Ahogy fülünkön át a ritmus az értelmünkig hatolt, hasonlóképp viselkednek a költői képek is.

Mindenekelőtt egy metaforikus képre és egy hasonlatra hívom fel az olvasó figyelmét. Első a *szerelmem rejtett csillagrendszere*, másik a *mint megkövesült csigaház*. Ezek nemcsak nagyságrendi, hanem látványi és gondolati szempontból is párhuzamot alkotnak egymással, egyúttal ellentétet. A csillagos űr áll szemben a külvilág elől egymásban s a közös otthonban

menedéket kereső emberpár önmagába zárt kisvilágával. Nehezen találnék ennél szemléletesebb példát a képszerű kifejezésre. Mindnyájan lapozgattunk már csillagászati könyvet, s rácsodálkoztunk azokra a galaktikus örvényekre, amelyek fénypontjai egy középpont felé forognak, mint lefolyóban a víz. A megkövesült csigaház

RADNÓTI MIKLÓS

Tétova óda

Mióta készülök, hogy elmondjam neked szerelmem rejtett csillagrendszerét; egy képben csak talán, s csupán a lényegét. De nyüzsgő s áradó vagy bennem, mint a lét, és néha meg olyan, oly biztos és örök, mint kőben a megkövesült csigaház. A holdtól cirmos éj mozdul fejem fölött s zizzelve röppenő kis álmodat vadász. S még mindig nem tudom elmondani neked, mit is jelent az nekem, hogyha dolgozom, óvó tekinteted érzem kezem felett. Hasonlat mit sem ér. Felöltik s eldobom. És holnap az egészet újra kezdem, mert annyit érek én, amennyit ér a szó versemben s mert ez addig izgat engem, míg csont marad belőlem s néhány hajcsomó. Fáradt vagy s én is érzem, hosszú volt a nap, – mit mondjak még? A tárgyak összenéznek s téged dicsérnek, zeng egy fél cukor darab az asztalon és csöppje hull a méznek s mint színarany golyó ragyog a terítőn, s magától csendül egy üres vizespohár. Boldog, mert véled él. S talán lesz még időm, hogy elmondjam milyen, mikor jöttödre vár. Az álom hullongó sötéte meg-megérint, elszáll, majd visszatér a homlokodra, álmos szemed búcsúzva még felémint, hajad kibomlik, szétterül lobogva, s elalszol. Pillád hosszú árnya lebben. Kezed párnámra hull, elalvó nyírfaág, de benned alszom én is, nem vagy más világ. S idáig hallom én, hogy változik a sok rejtelmes, vékony, bölcs vonal

hűs tenyeredben.

(1943. május 26.)

* Elsősorban Ferencz Győző monográfiájára gondolok, mely a Radnóti-értékelés korábbi eredményeit magában foglalva ad korszerű képet a költő életművéről (Osiris, 2005).

kicsiben hasonlít erre a ki tudja, hány milliő fényévnyi átmérőjű kozmikus képződményre. De míg a csillagok mozgása csupa *nyüzsgést* és *áradást* jelez, addig a *megkövesült csigaház* az élet megörökült lenyomatát érezteti.

Már a versgondolat sűrűjében vagyunk. A költő mindvégig arról medítál, hogy vajon kifejezhető-e szavakkal az érzés, mely őt szóra bírja. Ferencz Győző állapítja meg monográfiájában, hogy bár nem nevezhető ez a költemény filozofikus műnek, azért igencsak a huszadik századra jellemző ismeretelméleti kérdést feszeget. „(...) nincs nyelven túli valóság, és mivel a megismerés egyetlen eszköze a nyelv, életünk a szavakon múlik. Ahol a szavak véget érnek, ott az élet is véget ér.” Kimondható-e költői szóval a szerelem, ez az egész lényünket átható érzés? – „Mert annyit érek én, amennyit ér a szó”... Radnóti képei, hasonlatai elbűvölik az olvasót, de ő még találabb szavakra vágyik, mert a kimondhatatlant akarja kimondani. A költemény e rejtély körül örvénylik, mint a galaxisok egy kozmikus mag körül, s mint a spirálisaitak növelő csigák önnön össejtjük körül. Az örvénylés persze nem a vers tempójára és képanyagára értendő. Meghitt hangulatával az *életkép* és az *ars poetica* között egyensúlyoz ez a „tétova óda”. (A költő maga sem tudná eldönteni, *ódát* ír-e szerelméhez, vagy más műfaj kerekedik ki a tolla alól.) Az idill mögött tragikum sejlik baljóslatúan a fiatalasszony tenyerében ráncot vető vonalakkal – a „költői gondok” háttérben pedig súlyos bölcseleti kérdések mélysége morajlik.

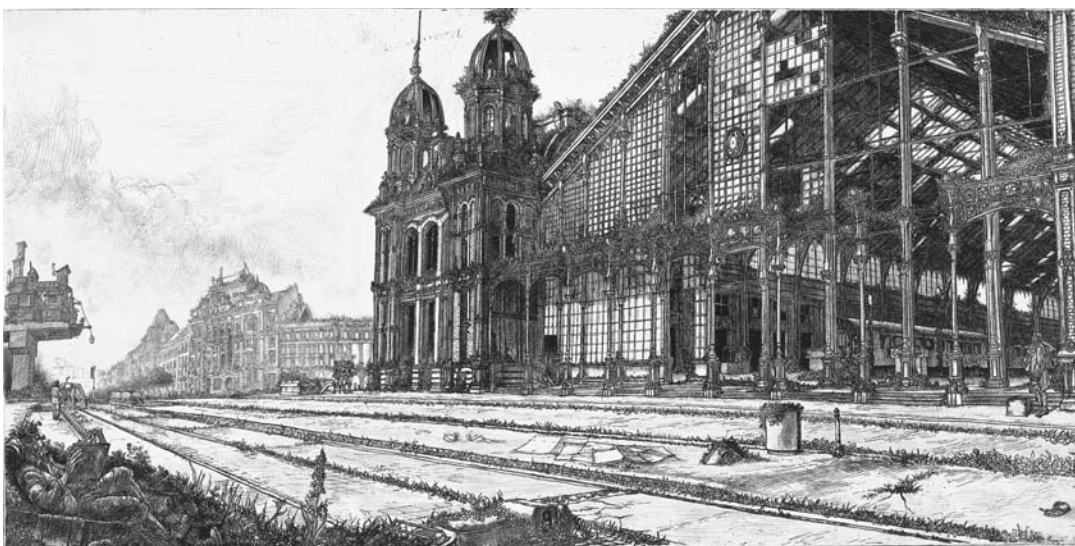
Kirajzolódik a részletekből a vers szerkezeti tagolása is. Van, aki két nagy részt különböztet meg a versben – a nyugalomra tért szerelmesek köré szerveződő életképre s a versírás roppant nehézségein töprengő költő gondolataira –, és van, aki a képek összetartozó s eltérő anyagára tekintve három vagy több egységet különböztet meg.

Én arra hajlok, hogy egyetlen szimmetrikus építménynek lássam a művet, amely a kavargó csillagörvény s a kis kőszoborra vált csigaház köré szerveződik. A mindenség bölcs rendje s a csigaház biztos menedéke köré. Az árend világa, a náci befolyás alá került társadalom itt néma marad, arra csak a vers dátuma utal.

Szerkezeti fordulópontot éreztet egy súlyosan letett mondat, a közösen elköltött vacsorára utaló asztali csendéletre, a megszemélyesített tárgyra értve: „Boldog, mert véled él”. Eközben a szerelem költői kimondhatóságát illetően kifejlik a versgondolat: „nem vagy *más* világ” – a bensőséges kisvilágban az emberpár léte kiteljesült.

Sok értelemben használható a versről szólva a *világ* kifejezés ebben a szimultán versben, amely egyszerre költői hitvallás és szerelmi vallomás. A végtelen térben, a kozmikus *világ* egy parányi zugában két emberi lény összebújik az otthon *világában*, hogy a veszélyessé, sőt végzetessé vált emberi társadalom ostoba *külvilágát* kizárja. S bár kétségtelen, hogy minden ember külön *világ* – a meghitt és elnyugvásában is erotikus *belvilágában* az emberpár átéli a szerelmi beteljesedés legfelső fokát: a teljes létazonosságot. A személyes érzés a *világkép* része lesz – a teljes testi, lelki, szellemi összeforrottság állapotában.

Versolvasókként sokat vitázunk arról, hogy vajon milyen helye van a versben az éber filozófiai tudatosságnak, és miféle szerep jut a lélek tudatalatti tartalmának. Az elalvás perceiben a halálsejtelemmel teli öntudat elérkezik az emberi teljesség állapotába, az elszenderülés fáziskülönbsége ellenére is. Mindketten élnek, de a költő meg is örökíti ezt a harmonikus állapotot – innen adódik az alvó asszony és a virrasztó férfi közti eltérés. A jövő továbbra is bizonytalan, mint a tenyérjós jövendölése – de bárhogy alakul, a léte vetetten két ember közös sorsa lesz az a jövő, egyszer és mindenkorra.

Budapest, hommage à Piranesi IX. Nyugati pályaudvar (rézkarc, 2006)

„rajtad is áll hogy verseim szirmokká nyílnak-e vagy jól időzítve repeszdarabokká”

FALUSI MÁRTON
„Vannak vidékek legbelül”

(Előhang)

Milyen s miféle tájon él a költő? Városi gyerekként is már idejekorán rájöttem, hogy minden igazi vers mögött ott lélegzik, nő, burjánzik a Paradicsom, teliültetve a költői képzelet beoltotta növényekkel. Hiszen a költemény irdatlan csöndű, roppant energiájú atomjai, a metaforák arra szolgálnak, hogy a pozitív töltésű magok el ne eresszék a köröttük cikázó elektronokat. A befelé határtalan létezés, a legbelül fekvő vidék tartja egyensúlyban a szertelen tenyésző vadont. A lehetséges világ a létezőt.

Igen ám, de mitől fordul termőre a legbensőbb vidék, és honnan vétetik hozzá vetőmag? Számomra a város a félbemaradt metaforák vidéke volt eleinte, ahol a járművek és a fények, a járókelők és a füstök addig húzták-vonták magukkal tekintetem, míg el nem szakadt, mint a vékony szövésű szák. Azon törttem a fejem, vajon miképpen köthetném össze a száját, és nyalábolhatnám föl a várost mindenestül? Világos, hogy a költő arról ír, ami vele megyesik, ám hiába írtam sort sor alá, sehogysem akartak verssé kerekedni. A szavak olyanok voltak, hogy mondhatta volna őket akárki. Egyedül költő nem. Nem réteken sarjadtak, nem kapaszkodtak sziklás bérceken.

Csobog-e, csörgedez-e szívemben véremmel rokon patak, s ha igen, honnan ered, hová torkollik? Egyre biztosabb voltam abban, hogy az ihlet nem más, mint látomás erről a vidékről, és hogy hiába villannak föl képek olykor-olykor, mert ha nem vagyok képes a legbelső

vidék árva metaforacsonkjához pányvázni másik félként, amaz világgá ijed. Ha nem a vidék faágaira aggitom az érzéseket és a hangulatokat, szertefutnak, még mielőtt verssé kapaszkodnának össze. Valahogy így működik a költői képzelet, hasonlóan a memória-művészek technikájához, akik, mint ismeretes, térbeli képzet-társítások révén bármit örökre emlékezetükbe vésnek. A költő ekképpen jegyzetelget az örökkévalónak.

Ahhoz, hogy valami látomássá váljék, előbb kézzel foghatóan kell léteznie. Miféle vidékről van szó? Őlelő,

óvó udvar, kert a szülőház körül, felnevelő táj. Sokáig meg voltam győződve arról, hogy amint eladjuk hétvégi telkünket Tahitót-faluban, megszűnik a bőséges metafora-utánpótlás. A hajladozó, kecses nyírfák, a tölcséralakú orgonabokrok, a szőnyeges jázminszirmok, vagy akár az aranyesők izzóinak tövéből mindig megeredt, felnyurgult a vers. Ahogyan a Tihanyi-félszigettel lelakatolt, ónszínű Balaton, nádsuhogásostul és korbácsos, xerxeszi hullámaival együtt sem nyaralóhely, hanem a múzsák hazája.

Az eszmélkedés mégis Budapesthez láncolt, s itt és nem máshol jöttem rá később, hogy a vidék nemcsak látvány, de tapintás, hallás, ízlelés, szaglás is, azaz sziklás bérc, jeget-pengető hang, keserűség-édesség, sarjádó rét, csörgedezés, csobogás. Őt érzék, négy évszak uralma egyszerre, amit nem elég elszenvedni és élvezni, de folyton viselni kell, mint bőrt a testemen. Azaz több, mint vidék. A hangsúly pedig nem is a *vidék*, hanem a *legbelül* szóra esik.

De mire ezt megértettem, már mindegy volt, honnan eredt a tapasztalat, tájból-e, emberből-e, versből-e, hiszen dehogyis van valóság, kert, vadon, táj, vidék, csakis a képzelet létező, a leoltott, elnémított, kitépott, felhorzsoltt, meghült érzékszerveken túl.

Kányádi Sándor íróat köszöntjük 80. születésnapja alkalmából
 (Ekler Andrea összeállítása)

RÓZSÁSSY BARBARA
Mindnyájunk Anyja: Vers

A hírhozó angyal – Fra Angelico freskója alá

Már kisdíáként is feszélyeztek a „verselemzés” órák. Kényelmetlenül csúszkáltam az iskolapadban, ha tankönyvszagú válaszainkra várva elhangzott a jól ismert kérdés: „mit gondolhatott a költő, mikor a verset írta”; s „miről szól a vers”. Mit tehettem, mit tehetünk volna? Butaságból, lustaságból, vagy félelemből hagytuk magunkat lépre csalni az individuumokat mellőző „pedagógia” semmitmondó világában. Csetlő-botló tudálékossággal boncolgattuk a sorokat, rímpárokat, az „igen tisztelt” költői én szerelmesével (?), a világgal (?), önmagával (?) vívott harcát ostoba életrajzi elemekkel kombinálva megkíséreltük „érthetővé”, „megmagyarázhatóvá” tenni a képet, hangot, formát. S e rettenetes orvosi műszerekkel felszerelve ki kérdezte közben önmagától: vajon méltó vagyok-e rá? Vajon felnőttem-e hozzád, Vers, te megfoghatatlan, kifürkészhetetlen, titokzatos, hogy térdet hajtva előtted, benned magam keressem? Vajon volt-e bennünk alázat – olyanforma, mint Fra Angelico Máriájában, kinek „mennyország születik (...) szemérmes-boldog mosolyából”, mikor „Az angyal jön / s a titkot / féltérde hullva / megjeleníti”? Az az angyal – a *festő* angyala, a *költő* angyala, saját angyalunk – úgy lebeghetett el szemünk előtt, hogy észre sem vettük jelenését. Kik voltunk mi, a dübörgő századvég szülőttei, városi zajban nevelkedettek, neonfényekbe vakultak, iskolaköpeny-uniformisba öltöztetettek? Miféle jövő várt ránk abban az új világban, ahol a vers csupán irodalomórák felhasználható anyaga, bebiflázandó matéria, amit X.Y. nevű sápatag szerző az „ihlet” pillanataiban „kigondolt”? Eszünkbe jutott-e mégis: talán a költő, e különös élőlény, nem is gondolta, hanem inkább *élte*. Élte az áhítat pillanatát: ahogy a születést. Hallgatta a *súgást*, mint angyalát Mária. S felsejlett-e előttünk: talán nem az a fontos, „miről szól a vers”, mit jelentenek a betűk, szavak, mondatok; sokkal lényegesebb lehet, ami mögötte van, az a láthatatlan Szép, ami csakis ott, abban az egyszerű pillanatban mutatkozik meg előttünk. Az a Rút, ami tükröt tart elénk, lelkünk legsötétebb folyosóit is bevilágítja. Az az Egész, amivé általa válhatunk. – „Ott marad Mária / a reneszánsz / boltívek alatt / nem néz az angyal után // Csak ül / ölen keresztbe ejtett kézzel / az idők végezetéig / bánatosan / Anyám”. – S hogy általa megteremtődhetünk, mi, különbözőségeinkben szépek – akár Mária: a Vers mindnyájunk anyja lehet.

VINCZE FERENC
„et saß e kli wäld vijeltchen”

Az „egy kis madárka ül vala” kezdetű erdélyi szász népköltészeti alkotást Kányádi Sándor fordításában olvashatja a magyar olvasó. Olyan népköltészet ez, mely magán viseli mind a németföldi származás nyomait, mind az Erdélyben eltöltött több mint nyolcszáz év tapasztalatát. Ez a tapasztalat itatja át e dalok minden sorát és hangulatát. Őket olvasva érezzük a belőlük áradó ismerős hangulatot, ugyanakkor idegenségük is megragadhatóvá válik. Idegen mindez, mert egy másik, a miénktől eltérő kultúra tulajdonságait hordozzák, mégis ismerős, mert hangulatában, motívumhasználatában érezhetők a közösen megélt és alakított múlt azonosságai. „De mit tudunk a szászokról?” – teszi fel a kérdést Kányádi Sándor az erdélyi szász műfordításaihoz írt előszavában. A válasz így hangzik: „Valljuk be, nem sokat. A történelmükről is vajmi keveset a velük közelebről nem foglalkozó. Ezt egyébként ők is elmondhatják rólunk. Az iskolában sem hallunk egymásról. Előítéletek homályán, ködén kell áttapogatóznia az egymás felé tartóknak.” Évszámok, tárgyvilágos tények halmazává alakított történelemkönyveinkben átsiklik szemünk a múlt közös tapasztalatain, s ami marad, az a saját, előítéletektől sem mentes történelmünk, melyben a Másik leginkább a tőlünk való különbözőségében ragadható meg. Jellemző példa közös múltunkra Caspar Helth, azaz Heltai Gáspár élete és munkássága. A magyar olvasó számára a híres kolozsvári nyomdász életéből elsősorban azok a mozzanatok ismertek, miszerint elévülhetetlen érdemeket szerzett a magyar könyvnyomtatás megalapításában és terjesztésében. Mindemellert azonban az erdélyi szász családból származó Caspar Helth hosszú időn keresztül a kolozsvári szász evangélikus egyházközség lelkésze is volt, akit többek között fordítói munkásságáért méltán tart számon a német művelődéstörténet. Ahogyan a magyar is, hiszen az 1550-es évektől az akkor már unitárius Heltai Gáspár sokat tett a magyar nyelvű könyvnyomtatás elterjesztése terén. Csak egyetlen példa, mely rámutat közös múltunkra, arra a tapasztalatra, mely sokkal inkább közelebb hoz bennünket egymáshoz, mintsem eltávolítana. S mindez okozza azt az ismerősséget, mely Kányádi Sándor erdélyi szász népköltészeti fordításából kiérezhető. A költő úgy fordul a Másik felé, hogy nemcsak annak idegenségét akarja tolmácsolni, hanem a benne rejlő hasonlóságot és azonosságot. És poétikai megformáltsága mellett ez a szándék teszi Kányádi Sándor műfordítói munkásságát kiemelkedővé, hiszen nem kötelező penzumot teljesít, hanem a közös tapasztalat termékeny örökségét írja tovább, ahogyan a „wäld vijeltchen” is „zengé kedves énekét / a téli éjszakában”.

DOBÁS KATA
**„ködben a torony / megnyirkul
 a harangszó / mire ideér”**

(Négy évszak, Ősz)

Az úgynevezett tájleíró költészet darabjai a magyar romantika verseiben különleges viszonyt feltételeznek ember és természet között. A romantikusok olyan képzetekkel ruházták fel a megjelenített tájat, amelyek nem ez utóbbiban, hanem elsősorban a szemléelőben voltak jelen. Az azonban a jelenkori értelmezői távlatból sem vitatható, hogy a tájleíró elemeket tartalmazó verssorok szinte minden esetben az emlegetett viszonyt is körüljárják, és így adnak válasz(oka)t az ebből fakadó kérdésekre.

Kányádi Sándor *Négy évszak* című versciklusában az Ősz már csak azért is több figyelmet érdemelhet, mert rendhagyó módon a költő ezzel az évszakkal kezdi a négy részből álló sorozatot. Az emberi alkotásokon keresztül megjelenő tájjelemek felsorakoztatásánál mindegyik évszakkal három darab háromsoros szakasz jut, ebben található – harmadik helyen – az idézett sor is. Kányádi verssorában a fentieket tekintve éppen az lehet a megkapó, hogy azt a látványt, ami megmutatható, maga a természet takarja el, s így a szemléelőhöz – aki nem melleleg nincsen explicit módon nyelvtani alakokkal jelölve – érkező kép nem annak eredeti formájában tárul fel, hanem csupán az elképzelt, a valaha tudott mivoltában. Ami az Énhez érkezik, az nem látható, hanem hallható, ez pedig már egy gyökeresen más kapcsolódási pontnak tekinthető, hiszen egy teljesen eltérő megértési módot eredményez. A szinéztiának köszönhetően két további érzék keveredik össze, vagyis a látás szinte teljes mértékben kiiktatódik, és a hallására és tapintására hagyatkozik az, aki mindössze az „ideér” szó *ide* mutató névmásában sejthető.

Kányádi úgy vázolja fel az őszi képet, hogy közben az Ént nem (bele)látó mivoltában, hanem átmeneti és várakozó állapotában ábrázolja, amilyennek az őszt, mint évszakot hagyományosan tekinteni szokás. Az ember azonban nem azonosul a természettel, ahogy az várható lenne, hiszen az átmenet és a várakozás az ő létét is érinti, és nem teszi lehetővé az egyéolvadást. A töredezettséget továbbá nyújtja a négy rész formai megvalósítása: a négyet (ami itt a teljességet hivatott jelképezni) a hármas szakaszolás és a háromsoros versszakok nem képesek elérni, akárcsak a harangszó, ami egy elmosódott, az Én számára egy már nem látható toronyból indul.

ERŐS KINGA
**Az Örmény sírkövek
 olvasása kapcsán**

Kányádi Sándor többszólamú líráját sokan nevezik valomásos sorsköltészetnek, hiszen verseiben derű és igazságkesés, a hazát féltő hang és a vallomás szívós kényszerének való engedelmesség, a költői küldetés tudat és annak vállalása keveredik a filozofikus gondolatisággal.

Az ő verseit olvasva válik életszerűvé számomra Simone Weil megállapítása, miszerint a hazát egyedül részvétellel szabad szeretnünk, s erről a részvételi szeretetről tanúskodnak az *Örmény sírkövek* sorai is. De hol található a haza? Sokaknak egyértelmű, fizikailag körülhatárolható, ha tetszik, pontosan definiálható fogalom az otthon. Vagyunk páran, főleg a velem egykorúak nemzedékéből, akiket szó nélkül „pakoltak fel” szülei, s vittek át a zöld határon, vagy éppen hagytak maguk mögött még a romániai forradalom előtt, abban a reményben, hogy családgyesítés címén majd csak kikerül (hová is?) a gyermek. S a gyermek, így én is kikerült a cukorillatú nagy ismeretlenbe. Otthon soha nem éreztem, hogy a levegőnek különösebb szaga lenne, ma már tudom, hogy nincs is, csak idegen tájak illatoznak vagy büzlenek. Az utóbbi években utazásaim során, egy-egy új városba érkezve már csak percekig érzek némi halvány illatocskát, épp észrevehetőt, aztán az is elillan, elhithető, hogy hazaérkeztem. De hol a haza? Már nem a szülőföldön, már nem a szülővárosban, a gyermekkor színhelyén, mert meggyőződés, hogy aki szülővárosában szállodai szoba vetett ágyába fekszik le aludni, már sohasem érkezhetsz haza. Megfosztatott és emlékeibe száműzött.

Az idő múlása egyre több szerettemet fektette koporsóba, főleg azokat, akik példamutatásukkal arra intettek, hogy lehetséges egyenes gerinccel járni akkor is, ha az ember orrát folyton ürülékbe verik. Amikor a temetőben gyertyát gyújtok a számomra kedvesek sírjainál, s nézem a sírköve kapaszkodó borostyán örökzöld leveleit, egyre bizonyosabbá válik számomra a felismerés, hogy minden erőfeszítés, tehetség, merészség, lendület hiábavaló, ha időnként nem szegezem tekintetemet őseim fejfájára. Ma azt üzenik: múlt nélkül cél sincs. Attól vagyunk önmagunk, hogy sajátunkként cipeljük magunkkal a múltunkat, azzal a bizonytalan érzéssel, hogy a jövő sokkal kevésbé valószínű, mégis nyomot kívánunk hagyni, miként nyomot hagytak/hagynak bennünk elődeink, mestereink. „Vannak vidékek hol a madarak / a temetőben oltják szomjukat”. Én erre a vidékre születtem.

IANCU LAURA
Passzió
 (Csángó passzió)

A nagy remények: unalmasak, mert lehetetlenek. A nagy remények arra figyelmeztetik az embert, hogy kitartóan, rutinosan újrafogalmazza a semmit. Hogy ellenséget lásson a szélben, a sötétben. Önmagában. Hogy soha tükörbe ne nézzen. Csak reméljen. Vakon. Csak üljön nyugodtan, végtagjai míg elfelednek járni. A nagy remények elfárasztják, bevégzik az életet. Az élet végül elhalkul, összecukódik, elfelejtődik.

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy ... Ki merje mondani, ki szólni eddig nem tudott? Beszédét ki fogja érteni? Aki egy állapotból nép(nev)et kovácsolt, mit fog ehhez szólni? Radírt fog: letörli. Kinek a történetét ceruzával írták, a papírhoz nem ragaszkodik, a betűkből kijár, kiszabadulni vágyik. Kinek a történetét mindig mások írták, abban a könyvben nem lakik igazság.

Azt mondtad, anyám, vegyek egy szerenádot, vidámon éljek. Nem tudtad, mi az, de jót akartál. Húzzam fel minden éjjel – kértél – miként a vekkert szoktam, riasszam mindazt, ki ebben a világban aludni mer nyu-

godtan. Elmondtad, hol lelem, mikor nyit ki a boltos, sopánkodtál, hogy nem mehetsz te érte. Személyre szabott ének az, megvár, ne igyekezzek úgy vele.

A szentek könnyein járó haranghangok nedves kongó léptét csak az hallja, akinek *van* lelkiismerete. Akinek csak egy nyelve van. Akinek a nagypénteki napfogyatkozás örökké tartó félelem. Akinek menedéke a sötétség, nem a paloták fénye. Jó annak, kinek mások kövezték passzióját, de jaj annak, kit önnön lelke kínoz majd halálra. Jó annak, kinek elméje több nyelvet elbír egyszerre, de jaj annak, ki mástól azt a *felet* is elvette.

Vannak vidékek, ahol az emberek szomorúságát a felejtés tetőzi. Ahol az Abszolútumot a lemondásban tudják felfedezni. Ahol habzó szájú szándékok serényen takarítanak: rendet raknak. Emléktelen tájat. Paradicsomsivatagot, ahol a fönixmadár örökké kelti a mítoszokat.

Egy vidéken, nagypénteken, nem szólnak a harangok, a Rómába vezető úton nem menetelnek sem kísértetek, sem angyalok. Nagypénteken utat vágnak a kerepelő kopogások egyenest oda, ahol túrik, de nem hagyják annyiban annak vétkét, ki a harangok nyelvét kivágta.

1987-ben hatalmas szélvihar tombolt. A harangokra rakódott porrengeteget néhány szegény ember szívére fújta. A halkuló kongás-émlékek raja a világot rettegésben tartja.

Márvány utca (szén, pitt, 2008)

TURCZI ISTVÁN
Az első borotválkozás

Szentjóni Szabó László olvasása közben

*/Emlék ez is
 mint/ a többi
 penge hessenése
 majdnem-férfi-arc
 /az első szisszenés
 /vér: bársony-legyező
 /borotvált halottaink fölött
 virrasztás-idő/
 valódibb átmenetre
 élet és úgynevezett halál
 között/ esély szinte
 semmi: /kétség, elszánt
 mozdulatok a fültől*

*érzéki kerülőkkel
 le egészen a gégetőig/
 elmetszett indulatok/
 a fájdalom fegyvelmez/
 – bőrmaszok/
 szűkülő körök kamráiban
 izzik a szem/
 később villanyborotva/
 hogy meg ne/
 az istenért/
 meg ne vágjon
 a/*

Valahol Budapest

*Fehérmárványtapintású kerek tükör a város
 a repülőgépről nézve
 tekintetünk csíkokra tépi a napfény
 a szavak akár a biztonsági öv
 nyelvünkhöz tapadva megfeszülnek
 hunyorgó szemek látóterében
 néma bebocsáttatás
 motorzajhoz igazított spirális lélegzetek
 köröskörül a képzelet kacskaringói
 talán integető kezek
 vagy régvárt mosoly
 SZŰK MÁR AZ ÉG a földhöz közeledve
 örvény kocogtatja a várakozás porcelánjait
 valahol
 a kezed körül
 körömkoppintásnyira
 Budapest*

Remény

Még egy arc: Verseghyé

*Nézd, a zárka ablakán beomló fény
 kristálytenyerén mint porlad szét
 a remény nevű szomjas fluidum,
 mely a szív kiszáradt szikláin él,
 és a végtelen csöndbe merülő
 kövirózsa nedvéből táplálkozik.*

TOROCZKAY ANDRÁS

A füttyülésről

1.

*Apa tud legjobban füttyülni hármunk közül,
bátyámnak és nekem minden elrágcsált répa ellenére
sem megy eléggé, a mai napig nem.
Hogyan is lehetne csámcsogva füttyülni?*

2.

*„Fafí fafi fűű? Fafafa fű!”
A fél város ismerte a füttyjelünket.*

*Christian Sinding Tavaszi zsongásának főmotívuma,
amúgy.
Nagypapám használta először, és miránk is átragadt.
Kérdés és rá a felelet, azt hiszem.
Csak nagyritkán hangzott el a válasz része.*

3.

*Emlékszem, bármilyen tömegben kóboroltunk,
bármilyen bódult zsongásban forogtunk is,
bármilyen cukrok és puskák, rágók és műanyagkatonák
vettek is körül minket, mint az évekig idomított
vadászkutyák,
erre felkaptuk a fejünk, ha meghallottuk,
gondolkozás nélkül
kiváltunk a többiek közül, a hang irányába futottunk.
Bármilyen kölcsönként csőrös kamiont gyorsan
visszaadtunk,
bármilyen óriási tank tetejéről sebesen lemásztunk,
bármilyen színű hintáról, mint az őrültek, leugrottunk,
azonnal elbúcsúztunk bármilyen vendégségből.
Iparkodtunk, ahogyan csak tudtunk, bármilyen
május elsejéből,
emlékszem, bármilyen játszótérről odataláltunk,
ahol ők álltak,
öt perc sem kellett soha.*

*A füttyjel láthatatlan madzag volt, összekötött minket.
A bárkik között ezáltal lettünk Toroczkyak.*

4.

*Anya a hosszú éveken át soha nem füttyült dallamot,
csak parancsot adott rá,
és apa általában kérdés nélkül végrehajtotta
parancsait.*

*Ha nem volt ott apa,
mi látótávolságon belül maradtunk,
elég volt szemöldökének felhúzásával jeleznie: menne.*

5.

*Apa szája amúgy erre az egészen
elképesztően szuperhatalmas
orkánfüttyjelre van kitalálva.
Ha akarja,
baloldalt ajkai O alakú kaput nyitnak
Boreásznak, Zefirusznak.
Ekkor a körülötte lévő ismerősök szinte biztosan
befogják fülük, becsukják szemük, és üvöltve
imádkoznak,
vagy csak simán üvöltenek.*

*A körülötte lévő óvatlan ismeretlen emberek,
ha nem hülyék és nem süketek,
menthetetlenül meghülyülnek, megsüketülnek.
Apa hallása is, többek között a hallása is,
károsodhatott a füttyülésben.*

*Anyának soha nem volt hallása.
Immunis volt tehát a füttyre is
a legvégsőig.*

6.

*Apa felköltözött Pestre,
miután anya a nyíregyházi kórházban eltűnt,
eltűnt és megsüketült.*

7.

Más szelek fújnak mostanában a szájából.

*A saját irtózatosan hangos füttyülését sem hallja,
hogyan is hallaná a miénket?!
Vagy nem hallja, vagy azóta ő is megtanult füttyülni rá.*

*Nem sok esélyünk lesz rá, hogy eljusson hozzám,
hogy átkússzon a rózsaszínű felhőkön keresztül,
fel a fekete úron át a Napba,
fel Budapestre. Nem sok esélyünk lesz,
hogy végre meghallja a mi tétova és erőtlen
fafí fafifűnket.*

BÁRÓ LÁSZLÓ

Anyikó

Bakó szerette a nagyanyját. Ahogy a kivert kutya is szereti a gazdáit által kidobott szafaládéhéjat. Ez nem az a katekizmusból kiolvasott, naftalinszagú érzélem, amit szezon végén az emberek előszednek lelki kombinált szekrényükből, és nem is a modernebb, minden odvas öregasszonyban leltárszerűen dédit kereső, gumírozott kedveskedés volt. Anyikó, ahogy valaha nevezte, tulajdonképpen az anyja helyett nevelte. Tekintve, hogy lányát, Bakó vérszerinti mamáját, sokkal jobban értékelték a textilgyár anyagbeszerzési intrikái, az ügynökök némileg jutalékszerű udvarolgtatásai, mint az az ivadék, aki nem átalott, mintegy napirenden kívül, pusztán a zsebnaptárba húzott bummedli eltévesztése miatt világra jönni. Anyikó a felsőfokát jelentette valamikor mindannak, amit egy gyerek az anyja iránti ragaszkodás kifejezésére használhatott. Ezzel a szóval mintha saját magát becézte és simogatta volna az ember. Vajon micsoda ördögi darálók kellettek ahhoz, hogy Anyikót Bakó számára nehezen viselt púppá változtassák?

Történetünk idejében Bakó negyvenéves, Anyikó – saját bevallása szerint – kilencvenhárom, valójában csak kilencvenegy. Ugyanis egy rekorder hiúságával szerette magát öregíteni. Már negyven éve együtt éltek ugyanabban az udvari, háromszobás, telefonos, villanyfűtéses, liftes, harmadik emeleti társbérletben, amelyet Anyikó egy másik, természetlen lányával béreltek. Velük tartózkodott továbbá Bakó felesége is.

Az olvasóban most hallható sziszegéssel leeresztett a lelki feszültség: minden világos! Nincs új a nap alatt! A tűrhetetlen lakásviszonyok alkotják az elbeszélés témáját. És az olvasónak igaza van: az együttélés tényleg tűrhetetlen volt. De nem ez az elbeszélés témája, mivel a tűrhetetlenséget nem érezték. Talán most hajlandóságot érezhetsz arra, türelmetlen olvasóm, hogy odavágsz az elbeszélést a padlóra azzal: Ugrasd a nénikédet! Még hogy nem érezték! Ennek a pofának inkább politikai vezércikkeket kellene írnia!

Pedig beszélnek, de én magam is láttam a tévében, hogy bizonyos lelki túráztatás hatására bárki képes a táborút parázsán mezítláb átsétálni. És nem érzi, hogy ég lába alatt a talaj. Nohát ugyanígy volt az együttéléssel Bakó is. Tulajdonképpen mindnyájan tudták, hogy a helyzet tűrhetetlen és abszurd, hogy elviselhetetlen és kiborító. Ezt már többször megfogalmazták saját magukban, de egymásnak is nagyon érthetően csengő magyar szavak-

kal. Az édes anyanyelven. És mégsem érezték. Ugyanis ha érezték volna, akkor belepusztulnak, vagy elköltöznek. Tehát nem érezték. Olyannyira nem, hogy kifelé egész normális életet éltek: időnként nevettek – bár nem gyakrabban, mint a magyar átlag –, megünnepelték egymás születés- és nevenapját, bútor, hűtőszekrényt vettek, karácsonykor fenyőfát állítottak stb., stb. Mindazokat a testi-lelki funkciókat ellátták, amiket egy ilyen lakásban bárki ellátna, ha történetesen egyedül lakna benne.

Anyikó, aki eddigre már inkább a hivatalosabban hangzó nagymama névre hallgatott, és akit Bakó életében mindig terebélyes tyúkanyóként ismert, ebben az évben fogyni kezdett. És feltűnően sokat aludt. Ennél is riasztóbb volt azonban, hogy reggelente, amikor felesége a fürdőszoba felé lavírozott, és kénytelenül áthaladt Anyikó felségvizein, nem hallotta már a farvizén himbálódzó halk, de azért érthetően elsziszegett megjegyzést:

– A bűdös kurva! Hogy nem szégyelli ilyen hálóingben mutogatni magát! Hogy honnan telik neki rá?!

A feleség nem szólt férjének ezekről a menetlevél-szerű pontossággal eleresztett üzenetekről. Most azonban, hogy elmaradtak, olyanféle érzéssel lépett ki reggelente a szobájából, mint aki erős ellenszélre készülve, beledől a légáramba, és amikor az megszűnik, majdnem hasra esik. Kifinomult női ösztönével gyorsan kapcsolatot talált a fogyás, a sok alvás, és a széljegyzetek elmaradása között. Egyik emigrációs sétájuk alatt – vagyis amikor néhány félórára megpróbálták saját életet élni az utcán – így szólt férjéhez:

– Tudom, hogy rosszul fog esni, amit mondok, de nagyanyád nagyon beteg. Szerintem rövidesen meghal.

Bakó meglepődött. Nem azon, hogy nagyanyja meg fog halni, hanem azon, hogy ő nem vett észre semmit. Gyerekkora óta élt egy olyan családban, ahol szinte senki nem beszélt vagy törődött a másikkal. Ezért – ha nem akart megbolondulni – valamiféle magánéletet kellett kialakítania. Akkoriban még nem volt walkman, de ilyen láthatatlan fülhallgatóból áradó zajokra figyelt már évtizedek óta. Olyannyira, hogy a manapság divatos készüléket hallgatók üveges tekintete is kialakult nála. Tökélyre vitte azt a technikát, hogy úgy beszélgetett hozzátartozóival, mintha figyelne rájuk. Tudott olyan kérdéseket feltenni, amikre pontosan ismerte a választ. Ezért csak a végszavakra kellett ügyelnie, valahogy úgy, ahogy a magnó is kikapcsol, ha a szalagon esik a jelszint.

– Miből gondolod?

– Nagyon fogy.

– Talán csak öreg. Az öregek néha lefogynak.

– És nagyon sokat alszik. Étvágya sincs.

– Nem tudom. Bokor havonta jár hozzá. Ha lenne valami, már szólt volna.

– Hallgass rám. Tudom, mit beszélek. Nem lehet neki sok hátra.

– Jó, értelek. De mit csináljak? Én nem vagyok orvos. És elegendő volt már az örökös vitákból, győzködésekből, ha orvoshoz kellett mennie.

Ebben maradtak.

Mikor hazaértek, Bakó szorongva látta, hogy a feleségének alighanem igaza van. Ekkor érezte először, hogy nagyanyja egy másik vagonban utazik, amely egyre gyorsulva, ellenállhatatlanul távolodik az eddig párhuzamosan futó, de most ollószerűen szétnyíló sín-párokon. És neki már nem volt se kedve, se ereje ahhoz, hogy megtartsa az ízületeire fogyott öreg kezét. Ahogy a kocsi távolodtak, lassan engednie kellett, nehogy kirántsa a másik ablakon keresztül az öregasszonyt. Akinek hűlő ujjai, mosóportól reszelős tenyere úgy siklott ki kezéből, mint egy elveszített kesztyű.

Ez valamikor március elején történt. Ahogy teltek a hetek, nagymama egyre többet aludt, és egyre kevesebbet evett. Bakó feleségének még a főztjét is elfogadta. De nem panaszkodott egy szóval sem.

Bakó talán egy hónap múlva kezdte érezni a szagot. Eleinte csak arra gondolt, hogy valami az ágy alá gurult, és az büdös. Kitakarított, de a szag maradt. Kezdte kapiskálni, hogy a nagymama büdös. Meg az ágynemű. Mivel eddigi életében nagyanyját nemhogy mosakodni nem látta, de még csak kombinéban sem, fel sem tűnt neki, hogy valami elmaradt. Egyszer volt ugyan egy kellemetlen beszélgetésük. Nagyanyja kifogásolta, hogy túl sok vizet használ, valamint részletesen kifejtette, hogy egészségtelen dolog naponta hajtat mosni. Bakó ekkor egy isteni sugallat hatására, vagy talán valamilyen tudományos érdeklődés által sarkallva, megkérdezte:

– Nagymama, te milyen gyakran szoktál mosakodni? Megették már a kenyereket javát, de én még nem látalak vagy hallottalak se fürödni, se zuhanyozni.

Ez igaz volt, mivel Bakó a fürdőszobával határos cselédszobát lakván, mindig pontosan tudta, hogy ki mikor mit mos. Sőt a rabcifalagnak és a mátrai-bauxitbeton mennyezeteknek hála, ezt tudta az alatta és felette lakókról is.

– Szoktam mosakodni! – szökött a nagymama indignálódva. – Csak nem úgy, mint te. Hogy szétlocsolod a vizet a fürdőszobában. Hogy úszik az egész lakás.

– De mégis, akkor hogyan?

– A fehérneműmet mosom rendszeresen. Ha látom, hogy piszkos, újat veszek.

Most azonban a fehérneműcsere mit sem ért volna. A nagymama retkes volt. Bakó nem indult azonnal rohamra. Várt egy napot. Hogy egyedül legyenek otthon, mert elhatározta: történiék bármi, megfürdeti a nagyanyját. Természetesen ezt inkább egy nőnek kellett volna végeznie, de például a felesége segítségével a nagymama állapota valószínűleg tovább romlott volna, a másik lányával, a nagynénivel pedig idestova tizenöt éve nem beszélt már. Az ember ebből azt gondolná, hogy a lánya Ausztráliában vagy Fokföldön tartózkodott. De nem. Csak a szomszéd szobában.

Persze Bakó is zavarban volt. Nagyanyját talán csak a keresztelőmedencében látták utoljára meztelenül. Gyermekai valószínűleg utánvéttel vagy táviratilag fogantak, és az orvosnak is csak ruhán keresztül engedte meg nagyritkán a vizsgálatot. De mivel sohasem volt komoly beteg, ez nem okozott galibát. Derűs, napsütötte szobában kezdte meg Bakó a rohamot.

– Nagymama, meg kellene fürdened. Még nem is használtad az új kádat.

– Dehogyan fürdök! Alig állok a lábamon. Csak az kell, hogy megint elessek, és eltörjem valamimet.

– De nagymama! Itt fekszel már legalább négy hete, és nem mosakszol! Majd tartalak közben.

– Tartasz! Csak nem képzeled, hogy végignézed, ahogy mosakszom?! Ezt még Imrének sem engedtem meg, pedig ő két gyereket csinált nekem. Elment az eszed. Különben is minden reggel megmosom az arcomat.

– Na, figyelj ide. Először is kiülsz a fotelbe, amíg lecserélem az ágyneműt, aztán magadon hagyod a hálóingedet, és úgy fogsz fürdeni. Teleengedem a kádat vízzel, lefektetlek, és majd szólsz, ha végeztél. Addig kikészítek egy új hálóinget is.

Sajnos a fürdetés majdnem végzetes lett. A nagymama kis híján ott halt meg a kádban. De érdekes módon se neki, se Bakónak nem tűnt fel semmi. Csak jóval a nagymama halála után, amikor neki is szívpanaszai lettek, tudta meg Bakó, hogy a forró víz a szívbetegek számára végzetes lehet.

– Jó melegre csináld! – mondta nagymama.

Bakó csak a ziháló hangra lett figyelmes, ami az ajtón is áthallatszott egy idő után. Mikor bement, csak azt látta, hogy nagyanyja melle és hasa úgy jár, mint a kovácsfűjtató.

– Húzzál ki. Már nagyon meleg. Elég volt.

A fürdetés után valamivel megint jobb lett a kapcsolatuk, mert a nagymama minden kis törődésre úgy reagált, mint egy transzformátor: a legkisebb impulzusra is hatalmas érzelémáramokkal válaszolt.

– Maradj itt! Masszírozd meg a hátamat egy kicsit! Most tiszta, nem kell félned.

Arra utalt, hogy Bakó gyerekkorában, évtizedekkel ezelőtt gyakran masszírozta nagyanyja hátát annak kifejezett kéréseire, és bizony egy idő után feltűntek neki, a koszos kisgyerekek is azok az apró, szürke hurkák, amik a tenyere alatt keletkeztek a dörzsölés hatására. Nagymama a simogatás után kért egy kis levest. Pár kanállal evett belőle, de a többit visszaadta.

– Nem jó. Mindig mondom Editnek, hogy ne tegyen bele annyi viledát. De beszélhetek én neki. Tulajdonképpen hol van még mindég? Már rég itthon kellene lennie! Tudod te egyáltalán, hogy hol mászkál mindég?

– Hogyhogy hol? Dolgozik.

– Dolgozik! Egy frászt! Legjobb esetben császkál valahol, és szórja a pénzedet.

– Az én pénzemet?! Hiszen többet keres, mint én!

– Mert mamlasz vagy. És még te tömöd pénzzel! Azt hiszed, nem tudom, hogy milyen nyakláncot vettél megint neki? Mész a farkad után, veszed neki a drága dolgokat, aztán fogja magát, összepakol, és itt hagy. Amilyen hülye bikmakk vagy! – mondta, és rajongó tekintettel simogatta Bakó kezét. Mint egy féltékeny feleség, aki vissza akarja szerezni törvényes hitvesét. Erre az unoka tekintete megint kezdett üvegessé dermedni, és a további párbeszéd alatt már csak a magnó szólt belőle.

Nem sokkal ezután, május vége felé Anyikó elviselhetetlen alhasi fájdalmakra panaszkodott. Bakó látta – mivel negyven éve ismerte nagyanyját –, hogy most nem a szokásos szeretetszaroló betegségről van szó. Művelt ember volt, és az általános iskolában tanult egészségtant, ezért arra gondolt, hogy ilyen esetben orvost kell hívni.

– Nagymama, kihívom Bokort!

– Hívod a nyavalyát! Most volt itt két hete! Nem talált semmit. Mégis kétszáz forintomba került!

– Ne hülyéskedj! Látom, hogy fáj a hasad. Biztos megint szélgörcsöd van, mint a múltkor.

– Az meglehet, látod. Melegítsél meg egy fődöt! Pakold be egy konyharuhába, az majd segít.

A látszat ellenére Anyikó nem volt ostoba, kilencvenhárom (kilencvenegy) éve dacára érdekelték a tévében látható csinosabb férfiak, a híradó, a filmek és a tévéjátékok, amelyeknek cselekményét – ha volt nekik –, képes volt követni, megbírálni. Csak akkor tévedett, ha közben elaludt, és egy másik csatornán folyó műsorra ébredt fel. Ilyenkor nem értette, hogy az a színész, aki az előbb még pozitív hős volt, hogyan lett egyszerre intrikus.

Bakó gyorsan lankadt a rábeszélésben. Eszébe jutottak azok a végtelenül kínos és buta jelenetek, amiket máskor a kilátásba helyezett orvosi vizsgálat váltott ki nagyanyjá-

ból. A nászútja például úgy kezdődött, hogy Anyikó az esküvő előtt egy nappal elesett a szobában, és kificamította a vállát. Ezzel előrelátóan eloszlatta annak lehetőségét, hogy gyűlölt menyének felmagasztalásában részt kelljen vennie. Mert ugyan ki várhatja el tőle, hogy ilyen súlyos állapotban letotyogjon a házukkal szemközti házasságközvetítőbe? Bakó arra számított, hogy a nászút megkezdéséig az elviselhetetlen fájdalom majd rákényszeríti nagyanyját arra, hogy elmenjenek orvoshoz. De nem gondolt arra, hogy annak még fájdalmasabb lenne gyógyultan felvonulnia az esküvőn. Ezért még arra is hajlandó volt, hogy – mivel a ficam miatt lefeküdni sem tudott – egy fotelt vezényeljen az ágya mellé, és arra borulva – mint hajdanán a varrógép lapjára az átdolgozott nap végén – töltse az éjszakát hátán kellő festőiséggel elhelyezett kockás plédék alatt. Így olyan látványt nyújtott, mintha Munkácsy rőzseszedője elesett volna az erdőben, és most magatehetetlenül fagyoskodva várná a jötevő királyfit. Ideológiája természetesen az volt, hogy mire Bakónak el kell utaznia a nászútjára, a váll mintegy unalmában visszaugrik majd a helyére. Bakó kifejezte azon szilárd meggyőződését, hogy ez baromság. Valamint leszögezte, hogy vagy elmennek azonnal a traumatológiára, vagy akkor is elutazik, ha Anyikó még a füleit is kificamítja. A nagymamát ekkor a freudi jóisten egy újabb manőverbe kalauzolta. Rájött, hogy mélységes összefüggés van az emlősök izületeinek filogenezisében, magyarán a felettük lakó állatorvos a legalkalmasabb arra, hogy segítsen. Természetesen mindez azt célozta, hogy a ház, azaz ország-világ előtt dokumentálva legyen az ő mizerábilis állapota, amit az ő farka után rohangáló unokája lelkiismeretlenül mellőz.

Az állatorvos lehívatott. Vele érkezett anyósa, kedves felesége, valamint két karon ülő gyermeke is. A jobb sorsra érdemes fiatalember kissé illuminált volt már legalább egy éve, mivel közölték vele, hogy nyirokmirigy rákja van. Ennek ellenére két kezelés között bejárta a disznóvágóhidra, ahol elmélyült orvosi ismereteit a disznók levágás előtti közegészségügyi ellenőrzésének szentelte. Természetesen kellő szörnyülködések között (– Dédike drága, mi történt magával?! – Édes jó Istenem stb., stb.) odarohantak a fotelhez, óvatosan fel-emelték Anyikó karját, amitől ő természetesen üvöltöni kezdett. Ez jó bevezetésnek látszott a gyereksírással és sopánkodással kevert szcénához, aminek során az állatorvos – hála magas fokú egyetemi tanulmányainak – rájött arra, hogy amennyiben a kar nem ugrik be magától az elkövetkező huszonnégy órában, akkor orvoshoz kell fordulni, mivel a kificamodott tag elszorítja az ideget, és ez végzetes lehet a karra nézve. Ezzel érzelmes integetések, hátra- és visszafordulások, szívet tépő

gyereksírás, valamint illedelmesen elnyomott csuklások között elvonultak.

Bakó ott maradt a rumliszoba közepén, mint egy megszegyenült idióta, aki két és fél diplomája ellenére sem jött rá idegen segítség nélkül, hogy sürgősen orvoshoz kell fordulnia a nagymamának.

– Maga annyira féltékeny, hogy képes volt hasra esni, csak hogy ne kelljen elmennie az unokája esküvőjére!!!

Ezt a kétségkívül találó szentenciát Ella, a zord, természetlen lány vágta oda Anyikónak, miközben áthaladt a szobán, és bevágta az ajtót maga mögött, mivel a jelenet már az ő sokat próbált türelmét is megviselte. Summa summarum, Anyikó maradt még két napig a fotelre borulva. Kivárta az esküvőt, kivárta a lakodalmat, kivárta, hogy a rákövetkező hajnalon unokája a bőröndje fogantyúját markolászva még egyszer felajánlja: kihívja a mentőket. Majd könnyű szívvel elutazzon leningrádi nászútjára, a sors kényére-kedvére hagyva plédet, vállat, fotelt, Anyikót.

Bakó most már – legalább tíz évvel a történetek után – hajlamos volt a közönyös kivárára. Majd csak lesz valami. Majd csak megsegíti őket az isten. Ámde Anyikó állapota rohamosan romlott. Egy szombati napon Bakó arra érkezett haza, hogy nagyanyja falfehéren, hasra fekvé feszül párnái között, és behunyt szemmel, mintegy önkívületben kapargatja a lepedőt. Bakó riadtan fogta le a kezét, amely azonnal belekapaszkodott, mintha egy csecsemő a fogóreflexét akarná demonstrálni. De Anyikó a fájdalom homokhegye alatt még nem tért magához, igazában nem reagált. Szeme csukva, fejét úgy csavargatja, mint az állatkerti barnamedve, aki belebolondult az agyába szerelt rácsok szorításába. Bakó lassan, gyengéden öntudatra rázogatta.

– Mi van veled? Mid fáj?

– A hasam. De rettenetesen – nyögte minden felesleges pátosz nélkül. Keze úgy szorította Bakóét, hogy az belekékült. – Adj valami fájdalomcsillapítót! És melegíts fődőt!

– Csak Demalgon van itthon – válaszolta az unoka, aki ijedtében nem érezte, hogy micsoda baromságot mondott.

– Mindegy, add ide! Beveszem valami szörppel, hogy ki ne hanyjam.

Bakó egy ideig még azzal vigasztalta magát, hogy két éve Anyikónak akkora bélgörcse volt, hogy éjszaka ki kellett hívni az ügyeletet. A roham végzetesnek látszott. De az orvos Nospát adott nagymamának, mire pár perc múlva egy kapitális fingással megoldódott a probléma. Hátha a sok fekvéstől elromlott emésztés az oka mindennek most is? És valóban: a Demalgontól vagy Bakó hazaérkezésétől

vagy a Jóisten tudja, mitől, de a fájdalom fél óra múlva megszűnt. Bakó azonban most már döntött. Túlságosan megrázták a lepedőt kaparó lesoványodott ujjak, a szürke, viaszos arc, a lepedőre feszített test, az öntudatlanul motyogó száj, amelyen kirajzolódott az elnyűhetetlen protézis körvonala, sőt a porcelánfogak közei is.

– Idefigyelj! Ennek a fele sem tréfa! Hétfőn kihívom Bokort!

– Kell a fenének! Időnként rám jön. Ki lehet bírni.

– Ne beszélj már hülyeséget! Ha láttad volna, hogyan szűköltél! Mi lesz, ha újra jön a fájdalom? Ha nem szűnik meg pár óra alatt? Alig eszel már valamit. Nem élhetsz fájdalomcsillapítón!

– Akkor megdöglök, és megszabadulsz tőlem.

Ezzel belezökkentek abba az alaptónusba, valamint forgatókönyvbe, amely már évek óta előírta, hogy miképpen tud Anyikó – mint az üldözött nyúl a véredek elől – egy vargabetűvel kimenekülni az értelem mezejéről. Bakó most is, mint máskor, erre a fordulatra elhallgatott, mert habár érvei éppen azt célozták, hogy Anyikó az illemtankönyv szerint még bis hundertzwancig éljen, tudata mélyén – bár talán nem is olyan mélyen – már egyre inkább a szabadság után sóvárgott. Elhallgatása azonban leplezte ezt, és akár egy emberfeletti megfigyelő is arra következtethetett volna, hogy a sértett értelem és unokai ethosz hallgatatta el. Döntött. Lesz, ami lesz, jelenet ide vagy oda, átkozódás vagy rimánkodás, gyanúsítás vagy találat, kihívja az orvost. Elhárításába belejátszott a nyomasztó felelősség is: mi lesz, ha Anyikó otthon pusztul el? Hogyan fogja megmagyarázni a körzeti orvosnak, a hatóságoknak, vagy egyszerűen az embereknek, hogy ilyen súlyos állapotban lévő beteghez nem hívott orvost? Ki hinné el neki, hogy csak nagyanyja esztelen vonakodásának engedelmeskedik? Amit valamennyire meg is értett. Hiszen mit lehet tenni egy kilencvenhárom (kilencvenegy) éves, súlyos beteg érdekében? Milyen boldogító perspektíva éri meg, hogy a várható mélyen humánus és körültekintő kezelést elviselje egy olyan lélek, aki szinte sohasem volt beteg, és aki egy kalmopyrin bevételétől is úgy irtózott, mintha Cesare Borgia kínálta volna meg enyhet adó csöppel? Ehhez képest a korabeli magyar átlagkórház egy ruhatár és egy bürokratikus vágóhíd keveréke volt, ahol a ketteskéket, hármaskákat és ötszázhetvenötöskéket a csurránó-cseppenő zsebpénz arányában változó kincstári kedveskedések és unatkozva elmormolt biztatások keretében kísérték el a másvilágra a kellelten egészségügyi dolgozók. És amíg eltámogatták őket a kietlen elíziumi vadászmezőkre, addig hol itt, hol ott vágta le belőlük valamit, kikuttatták ötletes szerszámokkal a beleiket vagy szívkamráikat, átböngészték a

vérüket, itt-ott beléjük szúrtak pár tűt, ahol éppen volt még egy kis tiszta hely a testükön, mint egy borzalmasan összefirkált irkában.

Bakót azonban elkoptatták az évek. Ledörzsöltek róla minden érzékenységet, áldozatvállalást, körültekintést. Már csak arra vágyott, hogy abban a szörnyű marhavagonban, aminek az életet látta, legalább ablak mellé kerüljön. Tudta, hogy tömegben élünk, és tömegben halunk meg. Csak egy kis tiszta helyre, valami kertre és olyan kerítésre vágyott, ami felett kidobálhatja a mások által rátukmált szemetet, oktalanságokat, jelszavakat, mániákat, szent meggyőződéseket és akciókat, az összes leértékelt nagyszerűséget, az egész mézbe mártott és sztaniolba csomagolt ürülék. Tehát kihívta az orvost, akiről tudta, hogy leveszi válláról a felelősséget, és valami hivatalos felkentőség álarca alatt kikormányozza őt és nagyanyját ebből a kutyaszorítóból. Gyógyítani nyilván nem fog, de talán előzékenyen átsegíti Anyikót a túlvilágra. Hétféve lévén azonban csak hétfőn kerülhetett sor a látogatásra, tekintve a weekend szentségére, a Munka Törvénykönyvére, az Alkotmányra, az ENSZ Emberi Jogok Chartájára, az eritreai éhezőkre, valamint az analfabéta pápua gyerekekre.

Nehezen telt a hétféve, de Anyikó valamivel jobban lett. Mindenesetre azok a testet-lelket legázoló rohamok elmaradtak. Hétfőn szép idő volt. Igazi május, amikor pacsirta dalol a lombos ágon, és a lesütött pillájú szüzek már előre hajtogatják a kelengyjüket. Bakó szinte egész nap nagyanyját őrizte a rumliszobában, a lakás legnagyobb helyiségében, amelyben az öregasszony magától értetődő természetességgel lakott már kilencvenhárom (kilencvenegy) éve. A családtagok a lakás periferiáján kisebb lukakban, cselédszobákban húzták meg magukat, valamint az idők során begyűjtött házastársaikat. A rumliszoba – nevének megfelelően – a lakás központi helyén feküdt, és ezáltal kitűnő lehetőséget adott Anyikónak arra, hogy minden, lakásban végbement mozgásról, eseményről értesüljön. Kis zászlócskáit mindig a legutolsó híreknek megfelelően tűzte fel lelki demonstrációs térképére. Pontosan tudta, ki mennyi ideje tartózkodik a vécén, ott mit olvas, várhatóan mikor bújnik elő, kit hívtak telefonhoz, ki akar a fürdőszobába menni, és hogy a prioritásokat tekintetbe véve joga van-e erre.

Ebben az évszakban az udvarra nyíló rumliszobába délután háromtól ötig betűzött már a nap. A szoba fölizzott, a tapéta vörös papírrózsái illatozni kezdtek, és olyan áhítat fogta el az embert, mint amikor Jeruzsálem a Megváltó kereszthalálára készült. Bakó azonban idegesen ki-be járkált. Habár néha leült az ablak mellé a hinta-

székbe, némi nyugalom reményében. Kettő felé járt, amikor a házbeli kutyák tombolva jelezték, hogy idegen lépett be a kapun, valahol lenn, a keményen visszhangzó, lebetonozott pokolban. Ekkor nagyanyja, aki egész nap az orvos délutáni érkezésére készült – mint az ara, aki még nem tudja eldönteni, hogy karjaiba omlik-e, vagy kirúgja a vőlegényét –, hirtelen kiugrott az ágyból, és a függönyhöz rohant kukucskálni. Bakó dermedten figyelte a jelenetet, hiszen nagyanyja az utóbbi hónapokban összesen nem mozgott ennyit. Akkor sem lepődött volna meg jobban, ha Kossuth Lajos atlétatrikóban és Reebok tornacipőben átszalad a szobán. Kezdett kivirágozni benne a gyanú, hogy megint neki van igaza a feleségével szemben, és nagyanyja csak a szokásosnál nagyobb szabású manővert folytatott az utóbbi hónapokban.

Az öregasszony izgatottan kémlelt ki a függöny nyílásán, de csalódnia kellett: csak a délutáni postás érkezett meg. Bakó visszatámogatta az elgyengült arát az ágyba. Négy felé végre megjött az orvos. Bakó most sem tudta legyőzni magában az ilyenkor feltámadó félszeg szégyent, hogy egy értelmiségit kénytelen beengedni a lakásba, aki ítésze lesz annak a szenilis nyomorba merült csenevész kultúrának, ami az évek során kialakult a lakásban. Főleg a nagymama akarata ellenére. De szerencsére a vizsgálat idejére kiküldték a szobából, hiszen micsoda illetlenség lenne, ha esetleg megpillantaná nagyanyja kilencvenhárom (kilencvenegy) éves fonnyadt melleit? Pláne a vőlegény jelenlétében! Mikor végre behívták, az orvos kézmosás ürügyével félrehívta.

– Nézze, bizonyára sejti, hogy a néni súlyos beteg. Nagyon kínos nekem ez a helyzet, én ugyanis már tavaly decemberben megmondtam neki, hogy sürgősen kórházba kell mennie. De hallani sem akart róla, sőt a lelkekre kötötte, hogy senkinek se szóljak.

– Mégis mi a baja?

– Rák. Akkora daganata van már, mint egy kistányér. Ruhán keresztül is kitapintható. Görcsei azért vannak, mert a daganat elzárja a bélgázok útját. Hamarosan teljesen lenyomja majd a beleket, és akkor vége. Ha nem teszünk valamit.

– Ő tudja?

– Azt hiszem, igen. Én ugyan nem mondtam neki, de tudnia kell, hiszen már említettem: ruhán keresztül is tapintható a daganat.

– Mennyi ideje van?

– Nem tudom. Talán egy hónap, talán kettő. De nagyon gyenge a szíve. A megterhelés, az izgalom bár-mikor elviheti.

– Mondja meg, mit csináljak? Kórházba nem akar menni, itthon pedig még a fájdalomát sem tudom csillapítani. És mi lesz később?

– Tudom. Nézze, rá kell beszélnie valahogy. Ezt itt nem lehet sokáig kibírni. Én ma már nem tudok ágyat szerezni, de hívjon fel holnap reggel, garantálom, hogy lesz ágy, akár itt a téren is.

– Nem tudom. És addig? Néha iszonyú görcsei vannak.

– Felírok analgetika kúpot. Váltsa ki, reggelig megteszi az is. Háromóránként adhat neki egyet.

– Van még valami. Mit mondjak neki? A ráktól úgy fél, mint az elkárhozástól. Ha megmondom neki, le fog ugrani az emeletről.

– Mondja neki azt, hogy bélcsavarodása van. Engem is ezzel traktált állandóan.

Az orvos elment, és Bakó egyedül maradt a hírrel, valamint átkozódó nagyanyjával.

– A бүdös strici! Hogy száradna le a levele, ennek a hülye Bokornak! Ezért adtam neki tíz éven át havonta kétszáz forintot, hogy most csak úgy, ukk-mukk-fukk bedugjon valami kórházba! Hát van ennek lelke?

Az öregasszony hallása időnként megmagyarázhatatlan érzékenységről tett tanúbizonyságot. Habár általában csak üvöltve lehetett vele értekezni, máskor meghallotta a szű percegését is. Most nyilván hallgatózott, és csak a pillanatra várt, hogy az eldobott völegény kimenjen a lakásból.

– Remélem, kicsikém, te nem fogsz hallgatni rá! Nem fogod a te Anyikódat bedugni valami бүdös kórházba?

Bakó derékig érő ólomtócsában gázolt az ágyig. Leereszkedett a gyűrött, koszos lepedőre. Kezébe vette a valószínűtlenül megnyúlt ujjú kezét, amin a kari-kagyúrú lötyögött. Egy jobb érzésű zálogházi becsüs ereiben megfagyott volna a vér, hogy elveszik.

– Anyukám! Figyelj rám! Hidd el, nem akarok roszszat neked. De...

– Mit mondott ez a hülye, mi a bajom?

A valóság iszonyatához képest olajozottan szaladt ki Bakóból a hazugság:

– Bélcsavarodás.

– Ugyan! Honnan veszed ezt a marhaságot? Ha bélcsavarodásom lenne, csak tudnék róla!

– Akkor miért vannak görcseid?

– Miért, miért! Mit tudom én. Mindig voltak, amióta az eszemet tudom.

– Figyelj ide. Valami komoly bajod van. És én se a fájdalomdat nem tudom igazán csillapítani, se nem ülhetek itt állandóan. Néha dolgoznom is kell. Sajnos. Legalább nézesd meg magadat egy valódi orvossal, hátha nem is bélcsavarodásod van, csak le vagy gyengülve, és rossz az emésztésed.

– Frászt. Meg akarsz szabadulni tőlem, hogy beköltözhess ide azzal a ribanccal. Szó sem lehet róla! Amíg én élek, addig nem esztek belőle.

Bakó attól félt, hogy sírva fakad. Most, hogy kimondták az ítéletet, amit már amúgy is sejteni lehetett, előntötték a régi érzések. A sárgabarack lekvár ízű gyerekkor, amikor Anyikó szoknyájába kapaszkodva vészelté át, hogy a szobában sikoltozik az a női portré. Vagy a lángosok, az isteni, kicsit leégett lángosok és dödöllék! Az a szomorú, beteg délután, amikor a rumli-szobában még megvolt a sötétzöld cserépkályha! Nagyanyja a vasárnapi ebéd utáni mosogatástól kicsit moslékszagú kötényébe húzta Bakó fejét, hátát nekivette a kellemesen meleg cserepeknek. Ringatóztak a sötét szoba mélyén, a kis sámlin billegve. Bakó szemén akkor egyszerre ellenállhatatlan kis patakokban megindultak a könnyek, mint őszi konyhaablakon a tútelített pára, ha hirtelen kinyitják a bejárati ajtót.

– Miért sírsz, kicsikém? Mi a bajod?

Nagyanyja csak a kezére csepegő nedvességből tapogatta ki ultrától reszelős ujjával, hogy Lacikának valami nagy bánata van. Az csak hüppögött, nem akart szólni. Azután nagy sokára kibökte:

– Téged sajnállak. Ugye, nem fogsz meghalni soha?

– Ugyan, hova gondolsz, édes, kicsi bogaram! Te kis számár, hova gondolsz! Hol van az még?!

Hát, úgy látszik, nem is volt olyan nagyon messze. Mintha nem történt volna azóta semmi. Mintha nem lett volna sok mélységesen komoly iskola, a nők, az egész családi elmeegógyintézet, a válások és a dévaj esküvők, lakásfestések, öklendezések a konyhai falikútba, az anyja halála körüli cirkusz, amikor Anyikó legnagyobb gondja az volt, hogy mi lesz a lánya után maradt befőttesüvegekkel, amelyekből a vő – becslése szerint – ötöt ellopott.

Bakó tehetetlenül ödögött a lakásban ide-oda. A pontos diagnózis mintegy élve eltemette nagyanyját. Kezdett rá úgy gondolni, mint egy halottra, aki furcsamód még él. És ahogy a gyász utólag letörli a rozsdát és a piszkot még a legaljasabb teremtményről is, valamint a jóvátevés felesleges rohamaival zaklatja a szenvedőt, Bakónak megadatott az a ritka lehetőség, hogy egy halottat még életében kárpótolhasson. De mivel és hogyan? Bár már az a mély megindultság is, ami erőt vett rajta, egyféle nyeresége volt az erkölcsi világrendnek, és ezáltal bizonyára valamilyen rejtélyes csatornán keresztül a nagyanyjának is, akinek okvetlenül részéülnie kellett Bakó régen elveszettnek hitt fiúi érzelmeiből, ha hinni lehet azoknak a parafenoménoknak és halottlátóknak, akik a rendszerváltozás kegyéből akkor már szabadon hirdethették a jó hírt. De ha esetleg mégsem részesült volna, akkor az semmiképpen sem róható fel Bakó őszintétlenségének vagy megrendültsége sekélyességének. Olyanfajta érzés vett rajta erőt, mintha rég tűzre vetett mackója került volna meg. Azonban ha túl

kívánt lépni ezen a némileg magánjellegű földrengésen, és valami kézzelfoghatóbb módon is jelezni kívánta, hogy unokai érzelmekkel újratöltve ott van imádott nagyanyja betegágyánál, akkor mindenféle közlési nehézségek léptek fel.

Könnyes-boldog magára eszmélését és töprengését félbeszakította egy régen nem látott barátjának érkezése, aki kifejezetten a biciklipumpájáért ugrott fel. De a barát – érzékeny értelmiségi lévén – rögtön megérezte, hogy a pumpa valahogy nem aktuális. Bakót a továbbiakban kialakuló párbeszéd hamarosan meggyőzte arról, hogy simára és gömbölyűre csiszolt, a kiejtés után azonnal szerteguruló közhelyeken kívül semmit sem várhat barátjától. Leginkább az jellemezte a párbeszédet, amikor a barát megtudván, hogy nagyanyja rákos, imígyen szólt:

– Hány éves a néni?

Mikor megtudta a némileg zavarba ejtő adatot, csak ennyit mondott:

– Ja. Hát igen.

Bakó gyorsan kirúgta a barátot, hogy tovább melegedhessen a megtalált fiúi érzések közelében, de erre már nem volt idő. Nagyanyját minden eddiginél erősebb fájdalmak kezdték gyötörni. Kérte, hogy Bakó szerezzen be fájdalomcsillapítót. És egyszerre csak Bakó ott állt az ágy mellett, kezében a kúpokat tartalmazó dobozzal, amikor felhorgadt a prózai kérdés: hogy kerülnek a kúpok a helyükre? Mert szerencsétlen Anyikó addigra már önkívületben kapargatta a lepedőt, mintha egy nem létező foltot akarna eltávolítani belőle. Szeme hunyva, ajkai a kín megfejthetetlen szótagjait ismételték. Új vonás volt, hogy ide-oda himbálta a testét – mint az a bizonyos állatkerti medve a ketrecben –, pontosabban csak jelezte a himbálást, hiszen ereje a rohamok alatt megtört.

Bakó felesége még dolgozott, Ella pedig valahol üdült már hetek óta. Annyira természetesen nem vett részt anyja betegségében, hogy Bakó minden felháborodás nélkül szinte úgy gondolt rá, mint Nelson Mandelára. Jó darab időbe telt, mire egy nyugodtabb percben nagyanyja kezébe tudta adni az első kúpot. Hosszasan elmagyarázta, hogy mit kell tennie vele, majd kötelességtudóan kiment a szobából, hogy Anyikó szeméremvesztés nélkül elvégezhesse a műtétet. Szegény pára! Mintha egy vak bányalónak azt a feladatot adták volna, hogy hímezzen ki egy szemfedőt!

– Laci! Gyere! Nem tudom...

Mire Bakó belépett, nagyanyját – ha lehet – még mélyebbre ájulva találta. Keze lelógott az ágyról. A felolvadt, szétlapított kúp részben egymáshoz ragasztotta össze-csippentett ujjait, részben kitüremkedett közülük. Bakó meg tudta volna ölni az orvost. Könnyű azt mondani, hogy:

– Felírok analgetikát.

Az az istenverte barom! Letörölgette nagyanyja kezét, és várt. Anyikó melle fel-alá járt, és a kezét sem volt képes az ágyon tartani. Újra lecsúszott a lepedő szélén a matrac oldalára, és most ott kapargatott serényen. Mit csináljon? Arra a gondolatra, hogy kitakarja az öreg testet, széthúzza a fenékpofákat, és belenyomja a nyilván elég elhanyagolt lyukba a kúpot, Bakó visszadöbönt. Mintha azt olvasná az Esti Hírlapban, hogy valaki megerőszakolta Szűz Máriát Délegyházán. És mi lesz, ha közben meglátja a vagináját? Ami nyilván olyan kopott, mint az Uránia mozi bársonyszéke.

Úristen! Miért engeded, hogy szerencsétlen leányodat ilyen megaláztatás érje? Mit vétett neked, hogy kúppal és szégyennel vered? Ezt akkor sem érdemelné, ha tömeggyilkos lenne. Az utolsó szajhát is megilleti, hogy amikor magára húzza a halált, legyen valaki, aki félrefordul. Telt-múlt az idő. Bakó letette, majd felvette a kúpokat tartalmazó dobozt. Dobálta idegesen egyik kezéből a másikba. Közben meredten figyelte az öregasszonyt, de amikor megérezte benne a nagyanyját, félrefordult. Az csak nyögött, forgolódni próbált, és néha úgy emelte a farát, mintha kúpot próbálna beledugni, de keze még az ágy síkja előtt újra és újra visszahanyatlott a padló felé. Egyszerre csak kinyitotta a szemét, és olyan tekintettel nézett Bakóra, mint az a kutya, amelyiken egyszer a szeme láttára ment át egy teherautó.

– Nyomjad... – lehelte Anyikó a fájdalomtól kancsalul keresve a másik tekintetét.

Bakó olyan zavarban volt, mint amikor elvesztette a szüzességét. Végre alája nyúlt a pillékönnyű testnek, és a falnak fordította úgy, hogy a fél oldalán feküdjön. Így legalább nem fogja látni a szemét. Most kéne felhúzni a kombinét! Bal kezével újra megemelte a dereka alatt, a jobbal pedig felhúzta a kombinét a besüppedt fenékről. Szinte alig látott. A ráncos, kékeres bal lábat térdben meghajlította, és felnyomta a hasra. Elővett egy új kúpot, és közben a másik kezével igyekezett széthúzni az elefántfülszerűen egymásra lapuló, lesóványodott fenékpofákat. Egyszerre csak napvilágra került a sárga folyadékkal körülmazott luk. Úgy össze volt préselve, mint egy zsák, aminek a száját zsineggel összehúzták. Kész. Visszatakarta Anyikót.

Azon az estén már alig lehetett beszélni az öregasszonnyal. Bakó is belefáradt abba a lelki szaunába, ami hol forrósággal, hol hideg irtózáttal ölelte át. A józan ész azt sugallta, hogy mindenkiben kell lennie annyi udvariasságnak vagy inkább alázatnak a többi ember és a saját méltósága iránt, hogy amikor felbomlik, és elveszíti emberi formáját, akkor ennek vissza-

menőlegesen is mindent letörlő, szemérmetlen gyalázatot nem akarja megosztani a környezetével. Nem rak rájuk olyan terheket, amiket annál értelmetlenebb viselni, minél nagyobbak. Persze az is igaz, hogy akkor van igazán szükség a szeretetre, amikor az ember érzi, hogy tehetetlenül áll az idő fosztogatásaival szemben, amikor lassanként nemcsak a külső életet – a kapcsolatokat, az élményeket, az érdeklődést és az örömeire való képességet – veszíti el, hanem saját magát is. Ilyenkor a fájó öntudat úgy bámul a testbe, mint az élet iszákosa, aki egyre kevesebbet lát abból az edény fenekén, ami egykor ő maga volt. Anyikó talán azért is ragaszkodott olyan ravaszul ahhoz, hogy ne kerüljön kórházba, mert a megszokott környezet, mint saját életének tükröződése, még akkor is kölcsönzött neki valamennyi látszat-életet és folytonosságot, amikor már csak szaggatottan morzézott benne az öntudat.

Bakó egyáltalán nem dühöngött amiatt, hogy nagyanyja tulajdonképpen becsapta. Ebben az esztelenségben volt már valami hősies. Hónapokig élni azzal a tudattal, hogy vége, nincs tovább, de nem beszélni, nem kérni, nem siránkozni, nem végrendelkezni, nem játszani a haldokló hatyút! Ehhez nem mindennapi lelkierő kell. Rambo kitartása ehhez képest számháborús izgalom csupán. De ez az erő fenyegetett is. Azzal kellett számolnia, hogy mindhalálig kitart, és még hónapokat is várathatott magára a megkönnyebbülés. Bakó úgy érezte, hogy víz alá nyomja nagyanyja döntése. Eddigre már minden lelki tartalékát, érzelmi üzemanyagát felélte. Úgy telepedett rá nagyanyja jelenléte, örökös békétlensége a saját lányával, a feleséggel és magával Bakóval is, mint valami növekvő daganat. Talán hajlandó lett volna az áldozatra, talán lett volna ereje lekísérni Anyikót azon a hosszú, érdes darálón, amin a halál keresztülnyomja az emberfiát a túlvilágra, ha nem lettek volna az előző évek. Ha nem érzi úgy, hogy nagyanyja már legalább húsz éve az ő rovására él. Bakó részletre vette meg a szabadságát: sokáig törlesztett azért, hogy most ne kelljen ezt a reménytelen tortúrát végigélnie. Végül is kinek az élete fontosabb? Az övé vagy Anyikóé? Valamelyiküknek most többet kell szenvednie a másíknál. Ki dönti el, hogy ez Bakó vagy Anyikó legyen? Túl igazságtalannak látta, hogy a részvét miatt mindig ő húzza a rövidebbet. Bakó, életében először határozott volt. Nagyanyjának mennie kell. Kicsit szégyellte ugyan maga előtt is, hogy a határozottság éppen egy haldoklóval szemben ébredt fel benne először. Ezért aztán altatót vett be, mert tudta, hogy reggelig még hosszú az idő, és nem akarta fölösleges forgolódással tölteni az éjszakát. Nehéz nap elé nézett.

Reggel kiderült, hogy van ágy, jönnek a mentők kilencre. Mikor Bakó először ment be a nagyanyjához, látta rajta, hogy nem sokat aludhatott éjszaka. Ennek ellenére valami fiatalosságot, tette kész frissességet látott rajta. Halványan arra az izgatott, nagyon éber csirkére emlékeztetett, aki gyanítja, hogy levágják. Úgy is kísérté szemével az unokáját, aki keresztülvágott a szobán, és a másik helyiségben beszámolt feleségének a fejleményekről. Ő is feszült volt. De sem erre, sem arra nem húzta Bakó akarát, aki mintha egy páncélszekrényt igyekezett volna hátával visszatartani attól, hogy lecsússzon a lépcsőkön. Még bírta tartani, de már remegett az erőfeszítéstől. Lábai araszolni kezdtek az első lépcsőfok széle felé, és már látta maga előtt, ahogy a szekrény fokozatosan lehuppan egy fokot, majd egyre gyorsabban taszigálja őt maga előtt lefelé. Kiment a nagyanyjához. Megfogta a kezét, majd így szólt:

– Nagymama! Beszéltem Bokorral. Minden rendben van, szerzett ágyat itt a téren. Akár mindennap meglátogathatlak.

– Nem megyek sehova! Jól vagyok!

Szeme csillogott az izgalomtól. Szükszavú visszatartása azt mutatta, hogy tartalékolja erejét a várható összecsapásra.

–Figyelj ide! Beszélek (ez különösen idegesítő szükségesség volt, mivel – főleg ilyen nehéz helyzetekben – gyerekkora óta dadogott) majd az orvosokkal, hogy ne csináljanak veled semmi olyat, amit te nem akarsz. De ki kell vizsgálganak, és kell, hogy állandóan ápoljanak. Én nem tudom mindezt elvégezni.

– Jól vagyok. Nem kell, hogy ápolj! Majd szólok Ellának vagy Pirinek, hogy hozzanak egy kis levest, ha neked derogál. Ezzel hálálad meg, hogy felneveltelek?!

Bakó erre felugrott az ágy széléről, és futkosni kezdett. Nevezett Piri hatvanéves házmesternő volt náluk, akit csak taknyos orrú menyasszonynak szokott hívni Anyikó, ennek ellenére tartott tőle. Mert sohasem lehet tudni, esetleg besúgja őt a jugoszláv rokonok miatt a rendőrségnek. Nagymama ugyanis az utóbbi években kissé keverte hosszú élete háborúit és rendszerváltozásait. Még élénken emlékezett arra, hogy a házmesterek milyen szerepet játszottak a nyilasok, később Rákosi apánk alatt, és ezért úgy gondolta, hogy habár manapság a taknyos orrú menyasszony csak a HKI-nek szolgál, azért bizonyára maradt valami mágikus politikai hatalma is. A kapanyél is elsülhet, hát még a HKI! Ezért hajlandó volt elnézni azt is, hogy szerinte Piri lopja a szentet a pincéjükből. Bakó agya kezdett elborulni a gondolatra, hogy mostanáig tartó szerepét nagyanyja csak annyira értékeli, hogy akár fokföldi lánya vagy a HKI tündére is képes lenne átvenni.

– Ide figyelj, te vén barom! Értsd meg végre, hogy a szádon fog kifolyni a szar, ha nem csinálnak veled valamit!

A rettenetes szavak hatására az öregasszony úgy tört meg, ahogyan a vastag laprugó elroppan a kovács fogói között. Ráktól szürke arcán kifehéredett, és a csontokra feszült a bőr. Szinte kibökték a porcelánfogak. Szeméből annyi megvetés, gyilkos düh vakuzott, hogy Bakó egy pillanatra újra tisztelni kezdte az egyre idegenebbé váló nőt.

– Adj egy darab papírt, hadd írjak Ellának! – sziszegte végül Anyikó, de anélkül, hogy most már örökké tartó gyűlölete és megvetése unokája iránt egy szemernyit is enyhült volna.

Bakó később megtalálta a papírt, és minden öreges, összekarmolt betűje tüzes vasként fűródott a lelkébe. Az a hideg, üzleti fogalmazás! Az a visszafogott egyszerűség, amit a pokol lángjai között is tisztán, bár a betegségtől és az időtől remegő kézzel vésett papírra!

„Be kell mennem a kórházba. Lacira már nem számíthatok.

Anyád. 1984. május 21.”

Mire a mentők megjöttek, a sok tennivaló miatt annyira megenyhült a feszültség, hogy Bakó átkísérhette a kórházba nagyanyját, és a kívülálló csak annyit láthattak volna – ha érdekelte volna őket –, hogy egy ősz, megtört matronát kísér utolsó útjára az unokája. Nagyanyját ugyanis átmenetileg lefoglalta a szervezés, hogy összeszedesse a beviendő holmikat. Hogy legyen megfelelő hálóinge, kanala, pohara. Hogy ne lássák öreges nyomorát, amit tiszta pillanataiban ő maga is szégyellt. Úgy dirigált Bakóéknak, mintha egy szálloda közömbös személyzetéhez tartoznának. Végül felvette koszlott nercbundáját, amit a jugoszláv rokonok kegye juttatott neki, és egyedül kiült a fotelbe. Várta a végrehajtókat. Látszott rajta, hogy nem búcsúzik, nem pásztázza tekintetével a szobát, ahol kilencvenhárom (kilencvenegy) évet töltött. A szakítás végleges volt, és most már közömbös is.

Bakó úgy vágódott ki a kórház kapuján, mint a kilőtt pezsgősdugó szilveszterkor. A szabadság úgy hatott rá, mint amikor az uszodában hirtelen kifolyik a víz az ember füléből, és meghallja a gyerekzsivajt, a visszhangzó boldogság egyenletes zszibongását. És a fákra, az épületekre, az emberekre visszaültek a kifakult színek. Az elmúlt hónapokban ugyanis Bakó észrevétlenül elvesztette az érzelmek, az átélés koloritjait, mint amikor a színes tévében hirtelen esik a feszültség, és betegeken fekete-fehérré válik a kép.

Otthon először is kiszellőztetett, ágyat húzott Anyikónál, és összetakarította a rumliszobát. Azon kapta magát, hogy a bútorokat méregeti: hogyan fogja átrendezni őket, ha már nagyanyja holmijai egymásra tornyozva nem foglalnak el minden helyet. Maga sem gondolta volna, hogy a haláleset után még évekig nem lesznek képesek magukénak érezni a helyiséget. Ahogy felesége mondta: nem lakták be a szobát. Bakó évekig a hátában érezte Anyikó szemét, amikor felesége szobájához közeledve elhaladt a régi ágy előtt, hogy például Vénusznek áldozzon. Nagyanyja olyan volt, mint egy amputált végtag, ami akkor is tud fájni, ha már régen az égetőműben alussza örök álmát.

Most azonban még friss volt a szabadság. Bakó gondolatai végre másfelé is kalandozhattak, mint holmi kúpok, melegített leveskék meg egyebek. E napokban ugyanis más megpróbáltatások is érték az unokát. Végre megérkezett a MERKÚR visszaigazolása arról, hogy átveheti az autóját. Akkoriban – a boldog békeidőkben – ez nem mindennapi eseménynek számított, tekintve, hogy a lakosság többsége nem is álmodhatott arról, hogy egy-két hónapon belül vadonatúj autót vehessen, bármennyi pénze volt is. Tegyük fel, hogy valaki egy Trabantra áhítozott! Te boldog életű olvasó, te nem tudod elképzelni, hogy ezt a szappantartónak becézett és gépjárműnek csak erős baloldali elkötelezettséggel nevezhető valamit, ötévi várakozás és államilag ellenőrzött takarékoskodás után kaphattad volna meg, esetleg bilizöld színben. Bakó viszont az akkori rendszer közömbös kiszolgálójaként tengette napjait egy államilag engedélyezett ellenzéki szervezetnél, ahol politikai munkatársi rangban lévén, soron kívül és részletre juthatott volna hozzá egy nyugati autó románosított változatához, ha lett volna rá pénze. De nem volt. Imamalomként ledarált ellenzéki szolgáltatait ugyanis csak igen csekély borralalóval jutalmazta az állam, ahogy az udvari bolondnak is éppen csak koncot vet az úr, ha túl pimasz vagy lézengő, és nem képes ffordorlatosan, minden ellenzéki versenytársát félrelökve kinyalni a megfelelő, államilag eltérélyesedett segget. Ezért azután Bakó mindenféle huncut pótlékokra kényszerült. Mivel az átlagnál valamivel műveltebb, és gördülékeny íráskészséggel megáldott ember volt, firkált ide-oda. Írásait hol drágán, hol nevetségesen alacsony áron vesztegette. Egyszer aztán rámosolygott a szerencse: a nem túl tágas szellemi piacon olyan rés nyílt, amit magára valamit adó értelmiségi szégyellt kihasználni, vagy nem volt hozzá tehetsége. Akkoriban ugyanis mindenki tanulhatott, akár egyete-

men is, sőt tudományos fokozatot is szerezhette, ha akart. És mivel az akkori rendszernek – csakúgy, mint a mostaninak – hihetetlen érzéke volt ahhoz, hogy mindent elbürokratizáljon, igen megnőtt a kereslet a különböző szakdolgozatok, kandidátusi disszertációk iránt, így Bakó hamarosan jó nevű zugszolgozat-író lett. Olyannyira, hogy még exportálni is tudott: egy Londonba szakadt magyar őrsdiák doktoriját is ő írta meg, amit később lefordítottak angolra és németre is. Bakó végzetesen zsibbadt erkölcsi fájdalmait nagymértékben enyhítette, hogy az így megszerzett pénz hivatali keresményének többszörösére rúgott, ráadásul állandó erkölcsi elismerésben is része lehetett, hiszen a vevők nem győzték dicsérni, és a mit sem sejtő egyetemi és tudományos minősítő hatóságok általában csillagos ötössel jutalmazták. Csak azt fájalta, hogy brigádjelvényt vagy vándorzászlót nemigen kaphatott emberbaráti tevékenységéért. Innen már igazán csak egy ugrás lett volna a jövedelmezőbb gyermekkereskedelem vagy valami hasonló huncutság, de Bakó számára voltak korlátok. Ő csak a bürokrácia bőven tejlő emlőit akarta megrángatni. Egy szó, mint száz: hirtelen szüksége lett több mint százezer forintra. Szerencsére akadt egy közepesen zseniális kutató, aki az új lakótelepeken jelentkező textiltisztítás iránti kereslet témakörében folytatott széles körű vizsgálatokat, de momentán megakadt. Pontosabban le sem írt még egy sort sem, és fogalma sem volt róla, hogy mit kellene írnia. Viszont vésszen közeledett a kandidátusi védés ideje. Nos, Bakó előtt ez a helyzet egy meggyipiros, remek DÁCIA képét idézte fel. (Ami később váratlanul kigyulladt alatta az autópályán.) Lepedőnyi, sőt egész cihányi méretű távlatok nyíltak meg előtte. Már látta magát, a nagy magyar cihológust, a textiltisztítás úttörőjét, amint lépést vált a talpazatán. Most tehát azon tűnődött hirtelen támadt szabadságában, hogy vállalja-e a megbízatást vagy sem. A dolog ugyanis nem volt annyira sima, mint gondolnánk. Bakót hivatali főnöke már hónapok óta győzködte, hogy fogadja el a hatalmas megtiszteltetést: menjen ki Szaltikovkába másfél hónapos továbbképzésre. Az öreg, humoros sztálinista, aki zokogott, amikor Brezsnyev örökre elfoglalta a Kis földet...

De mit is beszélek?! Hiszen te, boldog olvasó, bizonyára semmit sem tudsz a Kis földről! Látod, így múlik el a világ dicsősége! Amikor e sorokat rovom, fölöttünk már a demokrácia kék ege virít, és bár alig telt el húsz év, te már a Kis földet sem ismered. Helyette ismered azonban Ciciolina cakkos szélű nemi szervét eposzba fejtve, aluljáróban terjesztve, ami lehet, hogy sokkal

érdekesebb neked, de egy magasabb szempontból nézve ugyanolyan, mint Brezsnyev elvtárs a Kis földön.

De vissza csak az öreg csekistához! Akinek feje jég, szíve viszont forró! Bakó eddig Anyikó haldoklására való tekintettel nagy szabadkozások és sajnálkozások közepette sikeresen utasította vissza az ajánlatot. Ami olyan volt, mint a harakiri: igen nagy megtiszteltetés, de csekély öröm. Majd csak eligazodik valahogyan a szovjet elvtársak értékes útmutatása nélkül! Azonban az öreg csekista, mintha megérezte volna valamit nagymama állapotából, naponta zaklatta Bakót telefonon. Úgy tett, mintha Anyikó egészségi állapota iránt érdeklődne, valójában, mint egy keselyű, székházuk ormáról azt figyelte, hogy Bakó mikor szabadul fel az ápolás kötelezettsége alól, és mikor repülhet el a Nagy Testvérhez okosodni. Ha viszont ki kell mennie Szaltikovkába, akkor nem tudja megírni a textiltisztításra vonatkozó opuszt! Ezen a ponton Bakó elfáradt, és jegelte problémáit.

Másnap reggel első dolga volt, hogy bemenjen a kórházba. Ahogy belépett a tizenkét ágyas kórterembe, máris megcsapta valami morgolódás. Az asszonyok ekkor még nem tudták, hogy ki ő, tehát csak azzal a vesébe látó tekintettel követték, ami a világ összes unatkozó, frusztrált néemberének tulajdona. Az ablaknál talált rá Anyikóra, aki a tiszta ágyon takaró nélkül, egy szál kombinében feküdt, és úgy tett, mintha aludna. Lehunyt szeme sem tudta azonban eltitkolni a feszült, természetellenesen merev testéből áradó gyűlöletet. Bakó hozzá sem nyúlni. Akár élesített taposóakna feküdt volna előtte.

Előbb pár bátoratlan, kedvesnek szánt mondatot próbált suttogni, de hamarosan rájött, hogy nagyanyja süket lévén, csak üvöltve volna képes a kedveskedéseket meghallani. Erre azonban a tizenkét rászégeződő szempár keresztüzében nem volt képes. Tehetetlenül topogott tehát az ágy mellett, mire valaki rászánta magát, és kimondta:

– Ugye, maga a Lacika? Magát szidta egész éjjel. Nem aludtunk egy szemhunyaszt sem!

Bakó a kórterem felé fordult, és körülnézett az unalomtól, kialvatlanságtól és betegségtől elgyötört arcon. Lehajtotta a fejét.

– Ne haragudjanak rá! Nagyon beteg.

– Igen. Persze. De mi is aludnánk, ha lehetne. Van itt elég baja mindenkinek.

Bakó megpróbált hozzányúlni nagyanyjához, de annak a bőre erre úgy rázkódott össze, mint a lóé, ha bögöly csipi. Az ablak felé fordította a fejét, miközben teste merev és mozdulatlan maradt. Csak pár szót sziszegett, pökött a tér felé:

– Ugye, ezt akartad! Egy ilyen disznó! Hogy van pofája idejönni, és sutyorogni nekem!

Bakó toporgott még elveszetten egy kicsit, azután igyekezett észrevétlenül kisurranni a kórteremből. Olyan sikerrel, mintha a tömést akarná kilopni valakinek a szájából. Folyt a víz róla, mire kiért a levegőre. A kakukk érezhet ilyen megkönnyebbülést, amikor idegen fészekbe rakja a tojását.

Ez kedden történt. Szerdán reggel Bakó már a textiltisztításon törte fejét valami megmagyarázhatatlan balsejtelemmel a tarkója körül, amikor tíz óra tájban felhívta egy mézes női hang a kórházból.

– Bakó úr? Kérem, arról szeretném értesíteni, hogy a kedves hozzátartozóját, Kovács nénit, ugye, jól mond, igen, szóval a kedves nénit nem tudjuk tovább bent tartani. Nagyon sajnáljuk, de a többi beteg nem hajlandó együtt lenni vele. Egész nap átkozódik, valami Ellát meg Gurit emleget, meg persze Önt. A betegek már második éjszaka nem tudnak aludni tőle.

Hosszú csend támadt a vonalban.

– Értem. És mikor menjek érte?

– Nézze, nagyon kedves, hogy ilyen gyorsan ráállt, de majd reggel felhívom, ha megengedi, mert még el kell készíteni a zárójelentést, és csak reggel lesz bent újra a főorvos úr.

Bakóval megfordult a világ. Mindenre el volt készülve, de erre nem igazán. Persze tudta, hogy némi pénzzel és utánajárással, a nagymama örökre ott keringhetne abban a mennyországban, amit a magyar kórházak végtelen labirintusa jelent, de erre már nem vitte rá a lélek. Kínosan röhögve a gondolat, hogy visszajött a csomag felbontatlanul, fejét az íróasztalra hajtotta, és elöntötte az alázat melegsége. Hát legyen! Fogadjuk el, amit a sors ránk mért! Van, aki feleslegesen felmászik a Himalájára, vagy életét kockáztatva egy lavórban forgolódva átevez a Csendes-óceánon. Hát legyen. Az ő megpróbáltatása a kúptenger és leveske-óceán lesz. Ami jár, az jár. Felhívta a feleségét:

– Nem fogod elhinni, édeske! Találd ki, mi történt!

– Honnan tudnám! Mivel hallom a hangodon, hogy vigyorogsz, talán valami kedvező?

– Hogyne! Visszakapjuk a nagymamát! Holnapra máris kimoshatod az ágyneműt, és főzheted a leveskét!

Mikor délután megjött felesége a munkából, olyan magukba roskadva ültek le a konyhaasztal mellé, mint a rabok, akik megtudják, hogy a fellebbviteli bíróság másodfokon is életfogytiglanra ítélte őket.

– Kibirjuk valahogy – szolt az asszony. – Egyébként ezt szokták csinálni, ha végképp menthetetlen valaki.

Ebben maradtak. Másnap reggel Bakó odaült a telefon mellé. Talán az első randevújára szóló hívást várta ilyen feszülten. Agyában egymást kergették a gondolatok, a határidők, a következő hónapok teendői. A telefon mellől lapos pillantásokat vetett Anyikó ágyára. Szinte látta a gyérhajú fejet, amin a betegség alatt vágatlan, hosszú, ősz hajszalak csomókba tekeredtek a sok forgolódástól. Érezte a frissen mosott ágynemű illatán átszivárgó bűzt. Százszor is eltervezte, hogy mit fog mondani a humoros csekistanak, hogyan fogja lekötelezni magát nála egy életre, hogy ne kelljen fizetés nélküli szabadságot kivennie. Hogyan fogják hívogatni állandóan, hogy mikor jön be tovább folytatni a lázas semmittevést az intézetben.

Telt, múlt az idő. Bakó még pisálni sem mert kimeni. Egy óra körül már nem bírta tovább, felhívta a kórházat, és megérdeklődte, mikor mehet be Anyikóért. Kiderült, hogy már hajnalban meghalt.

Bakó egyfolytában káromkodott órákon át. Közben elkezdte selejtezni, kidobálni Anyikó felhalmozott rongyait, a szekrényébe rejtett ételmaradékokat, régi újságokat, a százéves cügos cipőket, és azt a szőnyeget, amit öt éve már egyszer kidobott a szemétre. Csak a vetett ágyhoz nem mert nyúlni. Ki tudja, mikor hívják fel megint, és mit közölnek vele.

Estefelé belefáradt a ganézásba. Eszébe jutott, hogy tegnap felhívta a közepesen zseniális kutató, és mára beszéltek meg, hogy Bakó felkeresi.

Miközben a hónaljzagú buszon zötykölődött át a város, szinte végig szitkozódott magában. A szabadulás valahogy egy csapásra visszaidézte az elpocsékolott éveket. Ha arra gondolt, hogy húsz éve először ül föl úgy a buszra, hogy nem kell egyik szemével állandóan hátra, az otthona felé kancsalítania, akkor csapkodni és törni-zúzni lett volna kedve.

Megérkezve körülbelül akkora érdeklődéssel figyelt az érdekes kutatónőre, mintha az arra akarta volna rábeszélni, hogy vikszelje fel a Szaharát. Részletesen és fontoskodva tárgyalt, mintegy éreztetve Bakóval, hogy mekkora és milyen ritka megtiszteltetésnek kell tartania, hogy bevonja egy ilyen átfogó és fontos kutatásba a textiltisztítás eddig méltatlanul elhanyagolt területén. Bakó már majdnem lepadlózott az unalomtól. Fejét megülte a sok zagyva locsogás, és a vendégszeretón feltálatlalt rossz gyümölcsbor, amit a sokoldalú kutató az ablakában erjesztett heteken át.

Mikor végre elszabadult, már alkonyodott. Gyalog bandukolt át a Margit hídon Pest felé. Odaát

a magas épületek felett a ringlósínű ég, mint egyetlen kifordult szem meredt valahová felfelé, a Nemlétező lábzsámolyának irányába. Szinte látható volt a felhők között a felfelé törekvő barokk arkangyalok megcsavarodott teste, ahogy a hit sóvárgása – mint bélgáz a medencében – fölfelé hajtotta őket. Később beért a Körútra, és ott már a szürkület enyhet adón csobogott a magas házak medrében, ahol a hatos villamos angolnaként fúrta magát előre fedélzetén a megkönnyebbült Bakóval. Ahogy kinézett az ablakon, az útszéli lámpák fénye még nem szűrt, csak éppen átderengett a madárberkenyék zöld lombjain, amelyek úgy hajladoztak a villamos hatására, mint holmi alvilági vízínövények. Bakó belefürdette arcát a hús, gép kavarta szélbe, és úgy dült hátra a repedezett, itt-ott megbicskázott skáj huzatú villamosülésen, mintha kiszámíthatatlan zuhogókon sodorná lefelé a békává valami sajkában. Nem törődött azzal, hogy ez a vízi jármű hová röpíti őt lábbal előre lelkiismerete meredek lejtőjén. Elveszni, lehűlni, hűlepedni akart mindenáron. Legszívesebben feladta volna magát, mint egy táviratot valami igen-igen távoli címre. Valahová messze, ahol jeltelenül felszívódhatna a szabadság oldószereiben. Ehelyett a villamos panaszosan verklizve fékezett: otthon volt. Felbotorkált a káposztaszagú lakásba, ahol felesége már ugrásra készen várta, hiszen haláleset történt ma a családban! Egy megtört férfit kell okos szavakkal lecsillapítania.

Ették pár falatot, majd iddogálni kezdtek. Mint amikor nagy veszély vonul el az emberek feje felett, és egyszerre sajogni kezd az események alatt nem érzett fájdalom is, lassú szavakkal idézték fel, mi történt. Bakó nem az az ember volt, aki indul a kétszer négyszáz méteres férfi bűnbánaton, és beéri a második hellyel. Az ember legyen bűnös vagy büntelen. Egy nem túl jelentős mondat közepén egyszerre megállt. Félbehagyta. Lassan félrenézett, és már nem is érezte, hogy elejtette a poharat. Hirtelen öklendezett fel belőle a zokogás. Érezte, ahogy arcát széles görcsbe húzza szét lelkiismerete elvarázsolt tükre, ajkai összprelődnének, lassan, remegve görbednek lefelé, úgy, hogy belegörnyed maga is. Belei csavarodását érezte hasára szorított öklei alatt, mire elszakadt végre a szája, és kidőlt belőle a fémizű igazság:

– Én öltem meg!

Folyt a nyála. Szavait kihányt, alvadt röögőknek érezte.

– Ha nem kényszerítem be, még ma is élne.

Egy Guernica nyáladzott, prüszkölt ki a torkán, ahogy rázta a zokogás.

– Elvágtam a nyakát, mint egy libáét!

Mire kimondta, végre könnyebben szedte a levegőt. De azután újra tornádózni kezdtek a belei, és úgy nyögte a görcsből félfordulattal felfelé nézve a feleségére:

– És tudod, mi a szörnyű? Ha feltámadna, újra megtenném.

Az elnémult, zavartan félrefordult és a feszült testtartásával is visszautasító feleséget nem vágta hanyatt ezek a szavak. Okosabb nőkre az alkohol felszínén úszkáló kijelentések a háromhetes újságok ingerével hatnak. Egyébként is olyan fáradtak voltak már, mintha a saját ravataluk fölött virrasztottak volna.

Bakó a szemét törölgetve még megkérte nejét, hogy másnap reggel ő szaladjon át a prospektúrára bevinni az ünneplőruhát, cipőt, és átvenni Anyikó néhány személyes holmiját. Bakónak ugyanis egy elhalaszthatatlan értekezletet kellett tartania valami negyven embernek, akiket már nem lehetett volna értesíteni.

Másnap azután a felesége tényleg intézkedett. A prospektúrát a kórház alagsorában helyezték el, közel a kazánházhoz és a mosodához. Széndioxid szagú, homályos folyosókon, csöpögő, szörcsögő csővezetékek alatt bátortalankodott előre, amikor egyszerre feltárult a szemközti ajtó, és a vakító lámpafényben feltűnt egy enyhén bicegő fehér köpenyes alak.

– Kit tetszik keresni? – szólt a hétköznapiságával tüntető jelenés.

Tisztázták a helyzetet, és kiderült, hogy maga a halottmosó az alvilági kalauz. Kis Hitler-bajuszt viselt, fején svájcisapka hencegett az elmaradhatatlan, vidám kétfülléssel, amit a Nemzeti Bank már régen kivont a forgalomból. Köpenye felső zsebéből katonás sorrendben kandikáltak ki a különböző tollak és színes ceruzák.

– Azt tetszik tudni, hogy százötven forintot kell majd fizetni? – kérdezte olyan együtt érző arckifejezéssel, mint amikor a primás kedvenc kesergőnk iránt érdeklődik a restiben.

– Kinek?

– Nekem – válaszolta előírásosan megrezegtetve a hangját, és közben a tekintete együttérzőből megtörtén kenetteljesre váltott, akár valami vallásos közlekedési lámpa Hádész kapujában. Szolgálatkészen előkotort egy nejlonzacskót, amiben Anyikó törött szárú szemüvege, jelképesre vékonyodott karikagyűrűje zörgött a mosolygós alsó-felső protézis társaságában.

Ez volt az a pillanat, amikor Bakóék házassága közel került legalattomosabb zátonyához. De Bakóné végül retiküljébe tette Anyikó fogsorát, óvatosan, mintha megszólalhatna, és leperkálta a tisztos borraival megtöltött százötven forintot, és ettől fogva már alig volt mit tenni és gondolni a temetésig.

KÜRTI LÁSZLÓ
Anyámnapi vers

*Emlékszem még, úgy öt éves lehettem,
fiad, szerelmed voltam, s otthonod.
Úgy mondtam: „feleségül téged veszek!”,
Te borúsán azt: „anyádat megcsalod!”*

*Felnőttem, míg a lányok jöttek-mentek,
Belőlük, ami rád hasonlított,
gyilkoltam, s ölöm ma is olyan csendben,
mint párzásokor egymást, némely állatok.*

*Harminc vagyok, belém hasít, hogy máig
kísértesz, szerelmeim, mind veled csalom.
Ha látsz, ne szólj, s mint Mózeset egy kosárban,
eressz el gyors folyón, széles tavon.*

WEITEDER-VARGA JULIA
Határait mozgása

*Amig ki nem nő a sarokból a szék
a szürke falból a piros amig
be nem áradnak a zöld levelek szobámba
amig remeg ez a kép bennem a nyitott
ablakszárnyak között a melegben
addig és azelőtt
csukott szemhélyam mögött
mindig megörzöm agyamban ezt
amig ki nem dől a diófa magától
addig tartják a képek bennem a világot
addig amig az egész lombostul a
földre zuhan*

Mozgásom határai

*Elkéült bőrömmel tapogatom a hideget
ugyanaz a nap ami a jégen csillog
mint a vizen
délben
izzadság gyülik homlokomon
ugyanaz a nap
ugyanaz a mozgás mindig keletre
soha nem unom meg
csak attól félek hogy ez a nagy repülés
ez a nagy forgás egyszer elveszit engem*

VARGHA MAGDUS

Jó kis nap

Ez jó kis nap volt, a semmire tellett, húzott magával az elfolyó idő, ringatództak az uborkapercek, csak ne pörögne bennem a mantra egyre, ejnye, ezt is elvesztegetted!

Kiabáljam hogy nem kell a kegyelmed? Hagyjál már kis időre, hadd dúdoljam a dalt, ne félj, gyere lelkem,, menjünk bele a ködbe, ott ahol senki se lát, ugyan, mit fontoskodszt, azt hiszed, nélkülöd éhesen kel fel a reggel? Ne irkálj végre, minek neked a céció, Mit tekeregszt, hőzöngszt, úgyis hiába várod odafentről a létezésedről a passzust! Attól félszt rögtön szétporlad benned a jó, ha el mered hinni a nagy lazulásban, hogy neked is elég a barna közép? Óh Uram, rettegek, elapad az írás lassú ár-folyama, s a nagy drágaságban a végén, ingyen sem eszem többet a tested. Te odaadtad nekem-értem, én meg kevésnek bizonyultam? Vagy egyházad sötét oszlopai csupán, ők hányják boldogságomat a szememre? Mit gondolszt? Elaludtam a vártán? A vágyam szembejött és eltérített engem az útról? Hiszem, te hívtál meg ide édes uram, belesimulni hűvös földi tenyeredbe, enni a földet, örülni a gaznak, hát ne hagyj hitetlen magamra! Visszalépek a végtelenből a véges időbe. Ül a sok nagyra nőtt kamasz feladat szerte a lakásban, a kertben. Dühödten vesztegetem magam, mert itt hagyta, míg veled együtt én is nem látom, ahogy mögém, az üres városba, a nyitott kapun át, kékes hideg úr lovagol be a sötétben.

Bár...

Bár tudta a leckét, mi a rend, ami összetartja a lelked, s úgy hitted, az méltóságod alapja, hogy kifelé nézel, ha befele fáj, aztán nyúlszt a pohárért, de minden évben időben felásod a kertet, a gyengédség lágy kapui mégis zárva maradtak előtted, s te váltál konok haragosává mindannak, ami nem a tiéd, halkán dudorászik a neszező sötétben, s ha távol nem tartod, buja indáival körbefonja a házad.

Bár tudtam, ha végre megtanulok finoman billegni a hosszú ruhákban, megszokom az ágyat, s már nem tartom éjjel magam mellett a fegyvert, sajnálni fogom a múltat, hiszt biztóságot csak mímel a páncél, hamar lekerül, s csak csupasz testemet adom, ha remélek őszinte szerelmet, én mégis, feletted is, győzni akartam, félttem alattad, mert a karmos erőszak képei konokul visszajártak a múltból, míg magadat legyőzve, át nem öleltél.

SOÓS ATTILA

Család

1.

*Marika, minek remélni, ha tervezek,
a fában báb a féreg,
körbefogja előbb a semmi,
felkel az ösztön és megreped.
Ferde kulccsal nyílik az udvar,
kettőt kattan és elakad,
örként int a rozsdá rajta,
járjon a lyukban a fordulat.*

2.

*Sziklaház alatt hangos a hajnal,
barlang áll mohazöld falakon,
a goromba álom vaspórázon,
ha etetném végre, belém harap.
Órvény húzza a patkány farkát,
csattog az ér medrében a rák,
akik alusznak, azok hallják,
a sodrás fölött kelnek a fák.*

3.

*Kecskelábon gond a bánat,
bokáján csüng az indulat,
ketten botlanak nagyapában,
ütéssel méri a jobb a balt.
Tengeri széltől fehér a liget,
édes port szór a kaptár elé,
a vizekre vissza este siet,
ha tövisként áll a malomkerék.*

4.

*Utolszor nevezem Deltejének
babszem súlyon a vágy madarát,
dolgaim reggel helyet cserélnek,
egyik a másikon látja magát.
Marika mélyén több kín feszül,
nyomja a baj két közepét,
rovarnyi árnyék ring belül,
feje foltja a fénytől sötét.*

5.

*Kicsapja gőzét a vadszömörce,
szagától megrázkódik a part,
boldog a birka, mérget legelne,
tépi, hasítja gyomrát a sav.
Elnézem innen, hogy csapkod a lélek,
amit szélesre nyit, az nem beszél,
ha feláll a földről, görbe a lényeg,
mint lehajló ágon a nyálkás levél.*

6.

*Fentről parányi, ami lent akarát,
mert nem igazak a fürge terhek,
el nem felejt, aki párban kutat,
egyenként számolva idegenek.
Kútforrásnak látom a házat,
úszik benne a fájdalom,
észreveszi a zümmögő lázat,
kőre tapad békalábakon.*

7.

*Marika szegény, mert ott vagyok,
ahol a támaszra nincsen gondolat,
nem hordnak hasat az angyalok,
de hólyagok nőnek a szárnyuk alatt.
Félelem hajtja a kényszert előre,
fénye kemény és folytonos,
ami még nincs is, kisarjad belőle,
ideje ezért viszonylagos.*

8.

*Üldőső bent, ami készítet,
elporlik egészen, a rend alakul,
tagadó nehezeke a részlet,
mégis a semmin járni tanul.
Ne dagasszad, a csend üres,
felölti szigorral a viselet,
ha elveszített, majd megkeres,
sűrű csomót oldoz a felelet.*

9.

*Értelmem szeretni visszafele,
magamat fel nem foghatom,
a száraz gyökérnek is van teje,
rügvet itat, azt hallgatom.
Mindene nélkül szép, ami látszik,
a felkent bűnök fáznak pucéran,
csak koccan a világ, nem játszik
Marikával háborgatlan imában.*

(Ráolvasás)

*Viszek is, hagyok is,
szedem a harmatot,
eressz ki mosdani napkeletre,
vizet vetek, egy szem, két szem,
sületlen pogácsa, szenes kópárna,
nincs itthon az, kire rámutatok,
aki ezt mondja, köpjön hármat,
térj meg, térj meg, gyikocská,
a föld meglátott, kiterítem,
általjárni segíts.*

SZAKOLCZAY LAJOS Az idő szemüregében

Kárpáti Kamil költészetéről

Arckép madártávlatból

Nincs ennek az életmámornak távlata – szem be nem foghatja, műszer nem mérheti –, csak *röpülése*. S hogy meddig juthat? Ameddig az értelem ér. A végtelenig – és egy kicsit tovább. Életmámor, és mégis az életmámor helyett *versmámort* élő Babits jut az eszembe. Az ő gondolati – szenvedéllyel és szenvedéssel teli – következetessége. De ha Babits, akkor miért a tőle hangütésben, világfölfogásban, költészeteszményben távoli társak – egy Sinka, egy Illyés, egy Dsida – már egészen korai (buzdító?, az élményközösséget gondolatközösséggé tevő?) jelenléte? És a reménytelen Vörösmartyé? A fiatal költő, mások mellett, őket olvassa, hogy tőlük távolodva – *önmagához* érjen.

A terep, a szülőtte (vagy annak gondolt) föld – embereivel, hiedelemvilágával, panoptikum- és hósi (baráti) alakjaival – jó *küzdőtér* ehhez a próbához. Miért? Mert a reneszánsz sugallatú, Rátkay Endre és az *Átlók* aranymíveseitől (költőktől s festőművészeketől) különösen élénk fényű pesterzsébeti pokol (pokol, amely visszafelé nézve nemegyszer mennyországnak ábrázoltatik) a magánélet eseményeivel és a háborús idők emberre mért fekete szárnyú boldogságával nem csupán a hit (gyakran az imázsamolyra térdeltetett ráció) felől méretik meg, hanem mikroszkopikus pontossággal – ahogy a vers mondja: „a gyík szemén egy gyémánt / tört darabokra” – valaminő *kozmosz* mindegyeszmény vágyott célkeresztjében is.

Pesterzsébet, immár nyolc évtizede, az oldás és kötés dinamikus hullámsora ellenére megmaradt támasznak. A *Holdrepülés*ből kiolvasható biztonságérzet, még ha a mitizált táj több darabból is áll, poétikus vallomással ér föl: „Én úgy érzem magam e tájon, / mint járókában a gyerek: / el nem eshetek.” A költő pszichológiai indíttatásból – hátha úgy nem látják? – sajátos pánccelt, lapulevet tesz a fejére („Rejtőzni kell, mert kritikusok jönnek az éjszakában” – *Januári ének*), ugyanakkor vagabund jókedvvel világgá rikkantja – Chagallhoz közeli *lebegéssel* – szürrealista helyzetértékelését.

Érdekes megfigyelni, hogy a szociografikus érzékelés – ha J. A.-t vesszük, minden ének alfája és omegája –

hogyan vált át a képzelet tündéri álmává. A fiatalkori versek (*Ifjúkor* 1942–1949) egyik mozgatórugója – hatása később sem marad el – ez a révület. (Gulácsy itt stilizált Nakonxipánja a későbbi, jóllehet sokkal rendezettebb római és firenzei *mennyeket* előlegezi?) „A szeppent ember vár ma kint / a kafka varga lót-fut / a lámpavasra már megint / felhúztak egy borjút // a szeppent ember vár ma kint / a kajla kalap billen / aranyeső fénye int / a jégfejú kilincsen” (*Aranyeső*). Vagy: „Rozika szívét reggel / nem találta édesanyja. / Kirohant az útra rögtön. / Csak nem ott küllőzik-kerekezik / saját tulajdon húsából / az az egy darabka?!” (*Ballada*). Ebben a természetelvű okfejtésben épp a hihetetlen a *hihető*, mert a groteszk létszemlélet *sajgásában* a kulcsra zárt ajtó is megnyílik.

S eme pályaszakasz másik jellemzője – mindvégig konstans maradván a versek jelentős részét, még a nem e jegyben születetteket is ez tölti ki – az erotika és a szerelem. A pihenten is följazott *látnok* meditációja látszólag ugyan valóság közeli köröket ír le, de a költő pontos, a test rejtélyét fölfedő képpel tudunkra adja, hogy a távcső, amelyen keresztül mindent lát, fölöttébb érzelm-kaleidoszkóp. „Történelem, nekem lányszemből állsz. / Benne láttam ölük rózsájáig” (*Hajnal porhavan, az ágyon*). Szerelmes verseit vizsgálván Kárpátit a kritika nevezhette a „szerelem és szeretet költőjének” – az *A tengerre vetett ágy* (1993) című kötet darabjai hatványozottan mutatják a fölforrósult égbolt délköreit; az egyik legszebb az *A szerelmes szolipszizmus*: „Köd előttem, köd utánam. De a sírgödörig / azért felelek, hogy lakható legyen ez a század. / Nappá, Földdé, Földformájú gömbbé alakítsz, / csak tapaszd szememre szemmed, vállamhoz vállad” –, ám akkor rejtve marad vagy csak félig lesz megmutatva az a – már említett (akár szerelemközpontúnak is nevezhető) – mindenség-líra, amely az empirikus élményt valaminő magasságba emelve éppen kozmikusságában lefegyverző.

Az életrajzi tények, történeti hitelességükben és a kompozíció kívánalma szerint „átstilizálva” (végső soron költészetéről van szó) fontos építőelemek, de a misztériumnak is fölfogható *szerelem-megvallás* attól lesz több „csupán” a női testhez és lélekhez fűződő vonzalomnál, hogy – megengedjük, a gyermeki „isten-ségből” kiindulva – szakrális köröket érint. Szinte mindegy is, hogy ez a *másikban* való fölloldódás (a vele való *egyesülés*) valódi alak (nő) aktív – az emlékezetet megpezdítve is aktív – jelenlétét tárgyiasítja-e vagy a Világ Urával való kapcsolat mélységét. Ami számít, az a ministráns csöngettyűjével átszellemített pillanat

Köszöntjük a 80 éves költőt

hatékonyasága, melyben az Isten-oltár és az Asszony-oltár csaknem egy. Pontosabban azonos – tántoríthatatlan szépségeszményében és befogadói alázatában is azonos – élmény foglalata. „És akkor már ott vagyok! Úgy érzem, ott vagyok! / Tíz halált kihalva emelem Feléje testemet-testét. / Még! még! kér könyörgő paranccsal, / mint ki az idők kezdete óta várta e pillanatot beteltét. // De teste szivárvány. / Mint üstökös uszálya percre beborít, / égő ujjhegye áthatol rajtunk / – ő a karomban föl sem ébred. / Csak én látom, hogy szem a szemet, száj a száját, / testüknek minden hajlata, halma / egymásra úszva kitölti egymást, / mint öntőformáikat a forró ércek. // Aki felé mentem, s akit hozzá vittem: egy volt. / Egy a végzet” (*Pantomim a szerelemről*).

Műveltségélmény, időutazás, korhangulat – római éjszaka és megannyi képíró (klasszikus festő) tüzes mennyboltja, firenzei, velencei mámor és a „kőtömblánc holdtárlón” végzetlen kéje – jellemzi a költő szerelmes verseit, mintha a személyes érzésvilág (a Dóm fölött álló szépség és a porcikánkban megfájt *ádami* bűn) egy végtelen szalagra kiteríthető volna. De a „teremtés csöndje”, még a börtönkorszak lármás rossza vagy a szülővárosból minduntalan idehalló zakatolások ellenére is, ennél másabb, „kifinomultabb”. Átszellemítése a valónak. Nem az emberlétünkől fakadó (és a történelmi kataklizmákkal súlyosított) riadságról van itt szó – „Hiába nézek ketrecembe, / az űr néz csak az űrrel szembe” (*Alvilág*) –, hanem arról a, szinte az egész világ orkeszterét túlharsogó fájdalmas örömről, amely a költő-barátjának portrérajzolása közben eltöltötte.

Ha a kortárs irodalomkritika nem hallott (vagy nem akart hallani?) az ugyancsak pesterzsébeti Csillag Tiborról, Kárpáti költeménye több mint figyelemfölvívó – a *Cs. T. költő hazatérésében* a portrérajzoló saját arcszínét is kölcsönözte –, maga az értékrögzítő bizonyosság. „Ott, ahol salaktöltés fut a Város s Pest közé be, / megálltam, hogy vegyen a Magasság még egyszer kezébe. // De mint fél kézre állt bohóc, billegett, pofán vágott, / és elejtettek akkor engem, mint üres magházú virágot. // Amikor megérkeztem, nappal volt. Nappali éjjel. / Álltam, megfutamodott Jónás, magányom szégyenével.” A Jónás-metaphora egy korai, Babitsot idéző versre utal vissza, a „nappali éjjel” pedig a kiüresedésnek és visszhangtalanságnak arra a fokára, amely a portréfestőt és alanyát oly sokszor megkeserítette.

Nincs az az ezer alakot – a pesterzsébeti panoptikum jeleseit vagy a gyerekkori történések szereplőit – bemutató helyzetrajz vagy zsánerkép, amelyben a figurák jellemzése (a balladai homályt szolgálva és a *couleur locale*-t az egyetemes felé tágítva) ne lépne túl a hagyományos kereteken. Az „elbeszélői hang” – a kérdés-

felelet közbeiktatásával, vagy épp a metafora által meg-hökkentséget keltve – ezáltal kilép megszokott med-réből, és az így keletkezett „egzotikum” (akár szóképei-ben, akár történelmi vagy másfajta viszonyulásában) tágabb jellemzés-horizontot vetít elénk. Sok egyéb mel-lett a *Tűzanyó Ilonka menyezőjén* című vers két „legegyszerűbb” versszakában is észlelhető ez a – szür-realításra emlékeztető? – mozzanat, amelyben az alak jellemzését valaminő külső adalék segíti. „Elülök már a verandalépcsőn. / Adamszik néni olyan a fák közt, / mint az óriás, fölhevült álarc: / lépegető maskara parázsból. // Velencében ereszthették szélnek. / Sárga ég átverte sodró lánggal. / A nap zuhantában fröcskölt rá vért. / S ide esett, itt hánykódik égve.”

Konok, magányos gondolkodó. Hajlíthatatlan. Keserű. Azzá tették a börtönévek – a rácsok közé szorított hét és fél év Kistarcsa, Recsk, Gyűjtő, Fő utca, Vác, Tatabánya (XIV. akna), Márianosztra szigorított és nem szigorított zárkáiban –, és költői sorsának nem minden-napi, a sanyarúnál is sanyarúbb alakulása. Talán a kortárs magyar irodalomban rajta kívül nincs is még egy olyan költő, akit – rosszul figyelésünk, látszólagos göggye iránti ellenszenvünk, a politikával nem kvaterkázó s minden ilyen magatartást elutasító személyisége miatt – annyit és annyiszor (folyamatosan) megsértet-tünk *hallgatásunkkal*, mint őt. Mert nem találta helye a palettán? Mert szembeszáll Istennel, hatalommal, hogy érvényt szerezhessen szavainak? Mert túlságosan erkölcsös – szégyen, hogy ez „hátlulító” – abban a világban, amely az önérdeket, a pénzt, a kaméleon-zászlót tüzte homlokára? Mert egyetlen támadást sem nyel le, s fölvilágosító (a slendrián értelmzőt romba döntő) értelmezéssel adja tudunkra, hogy nála *Itália aranya* létezés- és gondolkodásmód? Mert még mindig kételkedünk abban, hogy a váci börtönben sínylődők (a *Füveskert* „ismert” és „ismeretlen” lírikusai) nem csu-pán azért vívtak ki maguknak megbecsülést, hogy *for-radalmi* költők, a magyar október előkészítői és őrzői voltak, hanem azzal is, hogy verseik valódi versek?

Kárpáti a senki földjén való lakozásban – több innen-onnan való elutasítása miatt páncélja szinte föltörhetetlen – úgy őrizte meg karakterét, hogy jottányit sem engedett elveiből. „Hiányzik belőlem a hajlam mindenféle hűség-esküre, elkötelezettség, odatartozás iránt. Nem fogadok én hűséget még annak az egyháznak sem, amelyik nevemre keresztelt, mivel szabadon szeretem, ha szere-tem, és cseppet sem szőröstől-bőröstől, sormutató sze-rint. Az én Istenem – vagy hiánya – engem tölt el, és megoszthatatlan. Miként a költészet is – vagy hiánya –, és ehhez képest igazán jelentéktelenség, hogy miben hasonlít a közkincre, és miben különbözik a történelmi-

leg objektíválódottól. Végeredményben nem is rám tartozik, hogy maradandó »érc«-e vagy porlandó agyag.”

Ahogy magának, a szavaknak sem kegyelmez. Nem szépségük szerint válogatja őket, hanem – az indulati terep menny és pokol, az önmagát minél hitelesebben kifejezni akaró *én* (saját telepítésű?) aknákkal teletűzdelt területe –, vivőerejük szerint. Itáliai tartózkodásai alatt hallott a bartókinál kecsesebb, ama csodált freskók és oltárképek fényözönét benső *csengéssé* alakító muzsikát is, ám lírájában mégis – ezer udvarló, mindenség-extázisban fogant verse ellenére – a könyörtelenül egymással ütköző, egyik a másikhoz súrlódó szavak, a mindenen túli igazmondás apostola. „A hangszálakat metszhetik, / a gégefőt széttörhetik / – véres fülbe iszapot tömj: / e muzsika csak ünnepibb! (*Bartók*).

A *Madárszülőmnek szárnya* című tizenhárom részes poémából – amely nem csupán a terjedelme miatt nagy vers, hanem az életrajzot perlő leltárrá, *kérdő* átokverssé emelő, a „halál bölcsője” felé tapogatózó józan-keserű hang szimfóniája miatt is – az a költő (önmagához is könyörtelen költő) néz ránk, aki alól a történelem (*Recsk* s az élet megannyi *recskje*) és a meg nem értés húzta ki a talajt. De ebben az állapotában is – „De ha ez már úgyse vers itt! És te, versem, úgyse kellesz! / Se fönt, se lent, se odakünn, sem hazádban” – csak az apokalipszis, a verssé alakított világhiány – paradox – *teljessége* érdekli. Ki ellen, mi ellen süvít a légben ez az Akárkit megszólító hang? Kérdezhetetlen, hiszen – a pesterzsébeti kozmoszt is idevéve – önmagáért. „De ha ez már úgyse vers itt, / nem a fönt és nem a lentnek fitymálása miatt nem vers / – magam miatt, ördögeim! –, / és ha ez már olyan pénz itt – Zrínyi Miklós száz aranya!, / pénzbeváltó nem fér hozzá, csak a halál, / ha szablyaél dolmányt hasít, s szívűtájon a / fölhabzó vér aranyat mos gyilkosának lába elé: / – a megölt fizet! – / cimboráim, kifehéřült sárpofátok gyűrűjében / – vagyis magam – / csorba sarlók, tudjátok meg, / olyan lenne Róla a vers, mint patkányevés aranytálon” (*Körös-körül madár az ég* című – XI. – rész).

Kárpáti Kamil reneszánsz izzásban vonultatja végig *szentjeit* a városon – múltidéző s értékörző gesztusában Pesterzsébet egy kis Európa –, hogy Gaál Imre, Rátkay Endre, Czétényi Vilmos, Csillag Tibor életműve visszhangtalanul vagy jobbára mindenhol kitagadva is azt mutassa, ami: a *valódi* művészetet. Az önarckép elemei – végső soron Egyetlen (az egészet tükröző) arcról van szó – az *Átlósutcaiak* tulajdonságaival (véghetetlen remény a reménytelenségben) dúsultak. Idevéve a távoli-közeli 1956-os mártírköltőt, Gérecz Attilát is, akinek nagysága előtt még mindig nem hajtott fejet az értékmezsgyén fejét fáradtan lehajtó irodalomtörténet.

Atlasz súlyától, avagy szerelem és álom

Míthogy az irdatlan súlyú és tömegű, 1400 A/5-ös oldalt számláló kétkötetes *Kárpáti Kamil Összes versei* szerkezeti rendjét nem (nem kizárólagosan) az idő linearitása uralja, hanem valaminő tematikus építkezés is – egy kis megengedéssel, a *kívül* és *belül* ugyancsak a reneszánsz élethabzást-életbölcséletet (szerelem-mámor, művészetmámor) megélt lírikus Pesterzsébet-Róma kozmoszának (és más földi-szellemi javaknak) kivetülése –, nincs az a *fontos* (egyébként Kárpátinál minden fontos!) élményréteg, amely ne találna kapcsolódási pontot egy másikkal.

Az idő múlása, az itt fölöttébb különös egzisztencialista csavar (a „kiürültség” ellenére is *telt*, mert a *noah-noah*ban látás- és létezőmódot, sőt sajtóságos „világ-eszmét” is megteremtő-előhívó *semmi-érzet*), a műveltségélmény irodalmon túli, műfajokra, műnemekre szintén érvényes expanzív volta mind-mind olyan téglá ebben az *építészetben* inneni és túli katedrálisban, amely akár a nő (Kárpátinál a szerelmi s munkakapcsolat egyaránt Gí), akár a szublimált életrajz-élettény révén megdicsőül. Aki csak *élni akar*, annak is fájdalmas epigramma a Recskről keltezett (1951) *Sóhaj* (a *Noah-noah jegyzet egy régi vers alá* nyitódarabjának) emberségképe: „Atlasz súlyától görnyed a vers. / Úristen, miért, hogy a földre versz? / Hogy merjen álmodni az élet? / Oda vágyom, hol az országok zöldek, füvesek, / hol a tavak tiszták, kékek. / Ahol majd virágot hordok, nem köveket.”

Aki pedig úgy akar élni, hogy boldogságának tonnáit, vagyis a személyes örömet – a *Jelzők, királynőre* kis remek Gínek íródott: „Ide nem jött velem senki más. / Ő jött velem. A szél sodorta. / A vasalószemből hullt parázs. / A töből kicsavart vitorla” (*A szerelem lehetőségei* című alciklus) – kiterjeszti az *itáliai bolyongás* (a pesterzsébeti klasszikusokat csaknem a reneszánsz nagyjaihoz fölnevesztő) Mindenség-tábláira, az megtalálja magának az idevezető szálakat. Ez utóbbira nézvést a kozmikus létérzet akkor válik „két pólusúból” egy pólusúvá, amikor színes műnyomatként Pontormo firenzei remeke, a *Levétel a keresztről* mellé Czétényi Vilmos és Gaál Imre egy-egy megrázó képe (*Salome; Királyi pár*, illetve *Zöld bárka*) is odakerül.

Ki ne csodálkoznék, akár fölhaborodást is színelve, a „rokonkeresés” ilyen bősége láttán? Amikor a legnagyobbak – egy Michelangelo; egy Piero della Francesca; egy Sodoma (Giovanni Antonio Bazzi); egy Tintoretto, akinek fénylépcsője (*Mária bemutatása a templomban*) Rátkay Endrere és Csillag Tiborra is reflektorozik egy gyűszűnyit; egy Andrea Mantegna; egy

Jacopo Pontormo („Pontormóba, mint egy öntőformába illik bele Gaál. Olykor mozdulatról mozdulatra és színről színre összeér és fedi egymást a két szellem”) – kiszakíthatnak az időből, és hipp-hopp egyszer csak pesterzsébeti figurákká válnak. Ám a verset és mindenre kiterjedő, nagy ívű „adalékait” létmagyarázatnak tekintve – izzik az esszé – elhisszük eme értékkiemelő gesztus következtében megképződő látomást. Kárpáti művészettörténészeket megszegyenítő „lábjegyzet-tanulmányai” – amelyekben Vasari éppúgy megkapja a magáét, mint mondjuk Charles de Tolnay (Tolnay Károly) vagy az egyszerűen csak Mr. Gombrich-nak nevezett az *A művészet története* című könyv szerzője –, amellet, hogy közelebb visznek a költészetét átjáró-átsugárzó, ezt a szeretet-himnusz valósággal reneszánsz fényben láttató *olasz élményhez* (Itália több minden mellett, akár csak a noah-noah, itt az egyetemes beszéd jelképévé vált szabadságkívánás s valaminő – a szerelemtől nem független – érzés beteljesítője), művészettörténeti kiigazításként is hatnak. Ma írótak, de nem dőlnek be a nagyon is ingatag, mert több felől manipulált, többnyire „amerikanizált” korszellemnek – különösen a 44. Velencei Biennalé erős megregulázása (*No Expo!*) tetszett –, hanem az *időt álló* művészet magasabbrendűségét hirdetik. A költő *képzőművészeti kitekintései* – valódi esszéi, tanulmányai – mellett ugyancsak értékes „lábjegyzetekben” (amelyeknek a kötetekben külön ciklusuk van) fűz megvilágosító, a lexikon-adatokon túllépő kommentárt az írott látomásaiban fölűnő szereplőkhöz.

Versmagyarázatok ezek a ténnyel, szellemességgel átítatott „jegyzetek”, vagy csak olyan adalékok, amelyek nélkül a költemény kevesebb volna? *A Mellénk ül Gaál Imre, negyediknek* című „panoráma” például attól lesz eleven, hogy látvány-kiegészítőként? – annál szorosabb a kötődés, inkább értékfölidező gesztussal! – a tizennegy éve halott festőművész-jóbarát egyszer csak („lábát keresztbe rakva. Magas rüszti, / vastag / medvetappancs”) szinte valóságában megjelenik. Hogy találkozzék Mantegnával, akinek freskója „huszadik századi alkotás is”?

A verskezdet pillanata – ahogy Kárpátnál egymásba érnek korok, értékrendek, magatartások, helyi és egyetemes – maga a döbbenet. A Titkos Eljövő – lásd Dsidát – jelenhetett így meg, hozván az üdvözítő – föl-szabadító – szót, mint itt a nézelődő *szerelemspár* magányában a halottan is élő hajdani barát. „A San Cristoforo / nézésének / önkívületében / (véltve, hogy látogatásunk / Padovában az utolsó, / búcsunk napját reggeltől / hol a Giotto- / Arena körül a kertben, / hol a lebombázott Eremitani / kápolnájában töltjük) / egyszerűen csak Gaál Imre / mellénk ül negyediknek.” Evvel,

legalább is a *váratlant* fogadók szemében, a Cristoforo-freskó bal oldala – mert a káprázatnál nincs hitelesebb – megtelt „Mantegna »utcai táncosaival« kiemelve-rejtve az eredeti táncosokat”, akik valójában nyilazó pribékek és hóhérlegények voltak. (Persze a versben – versen belüli magyarázatként – az is megemlíttetik, hogy Charles de Tolnay „Boschtól Michelangelóig araszolván, útközben Mantegnát kikerülte”. S nem kevésbé megtudható az is, hogyha a „brianszki renetegből szívasztmán” hazajutó nagyapa nem házalt volna olajnyomatokkal – az eladhatatlanok megtöltötték „az ómama-szekrény alját” –, a (gyermek) költő számára Mantegna „csak annyi marad, / mint mindenkinek, / ebben a mi derék / P-énkben”).

A többretegű vers tehát szól egy hajdani freskó csodálatáról – és arról a művelődéstörténeti, néprajzi, családtörténeti, stb. *mögöttesről*, amely az ékítmény szíve. Amiért a valóságos élményből káprázat lett; éppen azért, hogy a valóságosnál valóságosabban fölidézhesse a couleur locale-nak az egyetemessel fölérő – azt *színeiben* is gazdagító – értékét. Mindezt a költő a líradarabhoz fűződő jegyzettel meg is toldja.

„*Gaál Imre* (1922–1964) boszorkányos tehetségű rajzoló, festő, Piero della Francesca, Uccello, Mantegna falusi-külvárosi tanítványa, »egy pesterzsébeti európai«. Ha Szőnyit, Bernáthot, pláne Poór Bertalant valotta volna mesterének, szép, szabályos képcsarnoki piktor lehetett volna, tipikus magyar festő – így azonban szűkös volt számára minden hazai birkakarám. Az ő internálótáborra Pesterzsébet volt; negyvenkét éves korára a szesz végzett vele; soha nem keresett annyit, hogy tisztességes vászonra, fára, papírra jó festéssel, jó ecsettel dolgozhatott volna. Barátja, Csillag Tibor verseiből görög félistenként lép elő. Én a héroszokat még józan állapotukban sem igen viselem el a környezetemben, ezért sokszor kitértem az útjából. De egyetlen élő festő-kortársam se segített nekem annyit Olaszországban, hogy a régi nagyokhoz egyszerű, járható utat találjak, mint éppen az immár halott Gaál Imre és az ő emléke.” Ha Kárpáti itt fölillantott módszerére figyelünk – az *áthasonítások* garmadája végigvonul a kétkötetes opuszon –, könnyen rátalálhatunk a szavaiban megbúvó – sőt az igaztalanokat (a kort és kiszolgálóit) megvetéssel sújtó – erkölcsi pallosra is.

Ha a versek képi világát vizsgáljuk – talán elég az első kötet jellegzetes metaforáiból egy keveset fölvilantani: „a nézés gyöngykása csöndjei” (*A gyöngykása*), „vércse hold” (*Igézet*), „here tükröd bozótjában” (*Hideg téli est lett*), „reflektor-kés” (*G. A úr/fi/ szökése Vácról*), „a hús piros homálya” (*Az Örömről*), „késfényű tető”; „a szem istállószegetéig” (*Relief egy fegyházzról*),

„halálraitéltek liszteszsák-hegysége” (*Mire megvirrad*) – könnyű észrevenni, hogy az a Juhász Ferenc-i *biológiai léten* alapuló bonyolult összetételű toposzok helyett valaminő emberarcúbb, egzisztencialistább, ugyanakkor (minden műveltségélmény ellenére) kíméletlenebb szókarám: érzés és indulat, a „megfigyelt”, ám könnyörtelen józanság magában foglalója. Miként a *Temetés* közli: „Az Isten a pacsirtát fogja. / Most fojtja meg, úgy énekel / Török az ég – koponyánk csontja –, / bepermetez a Semmivel.”

Aki így beszél, azt „a Pokol jegelte szelíddé” – minő drámai kontraszt: a költőt és a világot irányító/alakító Szeretet szülője a rá kimért sors és megannyi borzalma –, aki könnyörtelenül kíméletlen „üveg-gömbjében” (nincs könnyörület!) a menekülés helyett a megsemmisülés módozatait látja – „színházi környezetben”, erős árnyékkal, és a zsinórpaddás fölötti *megbontott* égben –, az a zsolozsmás öregkorát is paráznak képzelettel. A meghökkentő képeket nézvéen tehát ebből a szempontból nincs is (vagy alig van) fejlődés. A fiatal kor vércse-holdja, később talán csak megértőbb a gesztus, ugyanazt a félelmet szimbolizálja (Kárpátnál ez a külső körülményeken mindig túlmenő, vagyis ember voltunkból ered), mint az egyre fenyegetőbb alkony időszaka. S itt már aligha számít, hogy sorsát jellemzendően „erzsébeti néger”-e az a valaki, vagy a *szent ostya*, a noah-noah üdvétül megvilágosult. „Ó, Uram-Isten, már aki láttál / férgesedőben vén küszöb-aljon / félíg-öregként (míg eged átvált / s vérbugyogású utca az alkony), // ó, Uram-Isten, most ami éjfél / tífoka immár Róma egében, / oszlani sem tud – tűz, utolértél!, / ház beleégtél!, ott-hon, elégtém!” (*Perben – imában*).

És a *song* is olyan – bár a „chaplini tortahabot” és Paprika Jancsi trombitázását ugyancsak megidéző – ének, hogy meghallván eme *verklidallamos* „fölszabadultságot”, kiver bennünket a verejték. Miért? Mert az előbb említett látomásnál, a tűzhalál kegyetlenségénél riasztóbb az az éles *tekintet* – ez megint csak a Kárpát Kamil-i költészet alfája és omegája –, amely örökvalónak tudva magát, mutatis mutandis, az Idő szemüregében él. „Vár a Föld kenyere, ágya! / Kifordítom pokolgépem, / s tudod mi van belsejében? / Jóságának aranyalmája. / Körös-körül a tengeren / tömlőhomályból rám kiált / minden széttépett emberarc. / Nézik e szögbe vert királyt. // Bábukirályomat szögön. / S megnyúzott bőrét fal alatt. / A szélhordta koszt, börtönöm, / hetvenkilenc-év-magamat. / S az Idő szemüregében / dőgevők szárnya megpihen. / Vak Úr, bosszútlan hagyja már, / vigyem alá a semmiben” (*Song a bombavivőről*).

Mítoszi fölvertezettség, avagy a szerelem mindenhatósága

Nem sok a „szakmával”: a költéssel foglalkozó verse van (*Ars poetica; A költészet mondanivalója; Fölkelt Ady; Két hasonlat a versre*), s talán ezek közé sorolható az *Örökség* is. Rejtett József Attila-utalással, amely a korai Bartalis János-élményt, az erdélyi bukolikát benső terepre fordítja. Hogy Szabó Lőrinc *Föld, erdő, Istene* közrejátszott-e ebben a tárgyyszerű józanságban, nem tudom. A drámai hangsúly tagadhatatlan. „Ha van küldetés, / akkor csak ez: folytatni az / öngyilkosok énekével: / ’íme, hát megleltem hazámat.’ / Szólásra bírni a halállal / tömött száját, ahogy élne.” „Halállal tömött száj” – ez jellemzi mindvégig. S mert tudatában van a társai-barátai által elég korán megtapasztalt végnek, ez adja minden *szikrázásának* – mindegy is, hogy Pesterzsébetet gyűjtja-e föl a *fény* vagy a szinte női testként megszeretett itáliai partokat – az ellenpólusát. Hogy lássuk, jöllehet bizonytalan a belépés ideje, az alagút *sötétségét*.

Minthogy ebben a – jelenleg *Napsújtotta* – „sötétségben” jól tájékozódik, mert Asszony az iránytűje („Minden ölelés / annyit ér, / amennyit / törleszt a halálból” – *Fűszál a mezőből*) a versíró eleganciája (átzített antik formák!) ünnepi jelleget kölcsönöz szavainak. (Még azokban a költeményekben is, ahol a fennköltet tudatosan – pötyözi az argó.) S ha a Jelképtár vagy valamely mitológiai példatár nem tartalmaz elég mítoszt – azért se szeri, se száma a *bibliai* szimbólumokkal élő-ható verseinek (közöttük nem *egy* szerelmes vers): *Karácsony; Recski húsvét; Mária megy a sziklasírtól; Dávid; Pünkösdi holdhymnus; Vénuszoltár; Salve Regina – avagy ars poetica, 1994; stb.* –, bátran teremt magának.

Nem mítosz-e, noha a helyi jelleg minden mozzanatában az egyetemes (általános) felé tör, az *Atlósiak*, vagyis Rátkay, Czétényi, Gaál és Csillag Itáliába való költözése? Hogy ha már itthon nem kellett (a politikának és a szakmának nem volt rájuk szükség), legalább külhonban vegyék föl a versenyt – a középkortól máig nyúló *nemes* terepen – megannyi klasszikussal. Lépteik ott láthatók Velence lagúnáin – egyikük-másikuk az emlékezet szerint, mert *krisztusarcú* volt, megtanult vízen járni –, és Róma, Firenze, Padova kövezetén. S ha fölrepültek – Kárpáti szimbolista értéktárában mindeniküknek megadatott a *szabadság* eme formája –, nyilván találkoztak azokkal a (Csáthból és Gulácsyból eredő, de szintén Kárpáti teremtette) alakokkal, Gizella Napördögével s Holdkifli kisasszonnyal, akik a valós, ám álomszerű figurák mellett (Csu bácsin kívül Tuli nagybácsi említendő) a verstörténések szereplőivé váltak.

És akkor még a Gauguinra egy kissé ráütö, de tőle független ezerarcú *noah-noáhról* – amely törvény, tudás, a kicsiséget a nagyságba emelő „világnézet”, önkifejezés, tehetetlenség, tudatállapot vagy épp töprengő némaság a „sárkányfog vetemény” láttán – nem is beszéltem. Két arcát, mert lexikon is íródott, a kérdező *Az, ami* – „Miből lett a noah-noah? / A költőből lett Harlekin. / A nők már dobják Harlekin? / Rájött, hogy ő noah-noah” – és a *Kín-rím* őrzi. Ez utóbbi emígy: „A noah-noah az: ami. / Az eltévedt lovas hagyta erdőn. / Mózesnek a csipkebokor lángolt. / Neki Hirosima, Nagasaki. // S hogy valahol utat tévesztettünk? / Nem '48-ban – még Etelközben. / Ó, de még inkább: azóta mindig. / (Tréfás /?!/ történetünk betelt közben.”

Eme versszimbólum legklasszikusabb példája az a dramolett – az *Egy noah-noah N. L. könyvesboltjában, így, éjszaka* című, fényes elméjű, ám szarkasztikus dialógus –, amelyben a *könyves úr*, Nagy Lajos a noah-noah-val diskurálva többek között szemügyre veszi (ha nem *Budapest kávéház*, akkor *Mennyei kávéház!*) „az emberméltóság” és holmi kacat korunk-béli elveszejtését. Egy köröző „hátsó gondolat” szerint Feltámadás is van, Húsvét is van, ezért nem meglepő, hogy ki idézet gyanánt, ki néven nevezve egyszer csak megjelenik. József Attila, Kormos István, Nagy László, Berda József, Sinka István, Pilinszky János, Szabó Lőrinc „vendégkórusa” csak kiegészíti a Kárpáti által korábban verssel megtiszteltek – Tamási Árontól Rákos Sándorig, s Tóth Menyhértől Rátkay Endréig és Kondor Béláig. Hogy egy-egy fiatal is – gondolom a költő Stádium-vára köré gyűlt szabadsapat (Szentmártoni János, Oravecz Péter, Rózsássy Barbara, Nagy Cili) ajánlással vagy versszereplővé avatva – megidézett, az Kárpáti nagyvonalú-

ságon messze túli, fölkaroló szívét dicséri – ha fiatal is az érték, ne kallódjék el! Sok egyéb mellett az egyik legmegrendítőbb vers a (Rózsássy) Barbarának ajánlott *Episztola Bertalan Gergely haláláról*.

Ilyen monstrum – egy hónapig olvastam, jegyzeteltem – szinte kimeríthetetlen. Kárpáti vers-arc képe ezen túl – merem hinni – megkerülhetetlen lesz *minden lebuiban*. Feleségének, munkatársának, Gínek – akitől színes fotó ugyancsak szerepel a műmellékletben – olyan, sokunk által irigyelt oltárt épített, hogy a hozzá írott, az őt szólító, rajta keresztül – közös kincs! – a világmindenséget faggató *szerelmes versek* (mondanom sem kell, avval, hogy túllépnek az udvarló gesztuson) fölérnek a klasszikusok líradarabjaival. Az enjambement általi „töredezettség” az *édes szavakat* – lásd az *A hajó* befejezését – úgy fordítja valaminő helyzetrajzban kifejeződő *létélménnyé*, hogy a frigyre lépett szerelem és halál komolysága – épp a titkukba belátó *külső szem* révén („bebámul egy hajó”) – mindennél jobban kitetszik. „Na várj! Az este ágyad itt, Miraco- / li angyalára még lenézve állt. / Magasban, fenn, tetők felett. Utóbb el- / repít innét (mondta) majd egy sirály! // S zavart, ha rojtja csüng a szádig, úgy szi- / pogott a szél-ugatta nagykabát- / felhő (a nyár helyett). – Mégsem hiába / nézted *fentről* a templom angyalát?! // Hajó, a hús szintű úszik, s benéz a / szobánkba ágyig: lélekig vakít! / Ha vég jön, Illés tűzsekér helyett a- / vitt kordé tán? – ragadsz mennyig, Ladik! // Te elnyelő! Falat ropogtató! A / Hajó! Velence óceánba fült / fehér halott alul – de bárka úszik, / s a benn ülő sarkán porlik a múlt. // Ugorjunk át az ablakán, ha vár!, mon- / danám, de alszik Gí. S ki keltené? / Betöltve ketten azt a nagy hajót, ka- / romba viszem fel őt az Úr elé.” (*Stádium Kiadó, 2009*).

Budapest, hommage à Piranesi VIII. Várbazár (rézkarc, 2005)

A 32. Kárpát-medencei Középiskolás Irodalmi Pályázat díjazottjai

Válogatás a díjazottak verseiből

FARKAS PÉTER

Békásmegyer '08

Lent a játszótéren
Ilyenkor éjjél után
Egymásra talál
A volna, a talán
És a tömbház falán
Összefonódó árnyak
És ügyfelejtett konyhai
Neoncsöves lámpák
Meg a tegnapi szél
Üzennek egymásnak
Például nem mondtad
A boltos néninek
Hogy aludjon jól
Mert az alkohol
Függőséget okoz
És ezt te is tudod
Meg az a doboz
A hinták alatt
Mert tényleg az vagy
Rabja az alkoholnak
Rabja a létnek
És hallod ahogy
Mögötted összebeszélnek
Liftek és lépcsőházak

De újra és újra
Belekapaszzkodsz
Az erkélykorlátba
És a lenti szomszéd látná
Ahogy lóbálsz cipőidet
Ha kinézne
Pedig te csak azt várod
Félóránként kétszer
Hogy a szemközti
Ablakok egyikéből
Valaki rádmosolyogjon
Aki utána fel is csönget
Akkor is, ha csak én vagyok
Meg a tegnapi szél

PIKÓ ANDRÁS

Hús

Apuka vitte a gyerekét a nyakában,
most ő hozza haza az óvodából, vagy
váltak a szülők, és láthatás van, nem tudni.
A kisfiú nevetett, rángatta az apja füleit,
mintha azzal kormányozna – sok ilyen játékra
alkalmas ez a póz. Annak idején engem is
így vitt apám. Ketten együtt milyen hatalmas
embert tennének ki, jutott eszembe. Most talán
elmennek, vesznek csokit a kisfiúnak, aztán
még egy-két óra a játszótéren, vagy az új
mesefilm a moziban, a fojtott mosolyú visszaadás előtt.
Vagy hazamennek uzsonnázni, mert már anya is
biztosan hazaért. De addig is: gyerek az
apuka nyakában, néha eljátsszák, hogy a férfi
le akarja ejteni hátul, persze mindig elkapja,
megszorítja a gyerek lábát, nevetnek együtt.

Vagy az idős pár a múltkor, a külvárosi utcában,
hogy melyiknél volt járóbot, melyiknél
kis szatyor, tejjel-kenyérrel-felvágottal, már nem tudom,
meglehet az is, hogy kutyát sétáltattak, de biztosan
emlékszem: fogták egymás kezét. Jó volt belegondolni:
talán ötven éve házasság. Nem is foglalkoztam
egyéb eshetőségekkel. Hazafelé mehettek, késő délután
volt, külváros, régi házak: biztosan régóta laknak itt,
nem költöztek panelba. Hogy szólíthatják egymást?
„Drágám”? „Mama” és „Papa”, félig tréfásan,
viccelődve?

Egymás közt akár – „kedvesem”? A kézfogás,
a nyugalom, ami körülöngte őket, ahogy elhaladtak,
kizár mindent, ami távolságtartóbb.

Hús és hús közötti határok pillanatnyi elmosódásai:
még ha illúzió is, szép. Vonalak kanyargása
metszésponttól
metszéspontig, utána megszakadás, véget érés az üres,
fehér papíron, vagy a végtelen, ahol még a
párhuzamosok is találkoznak.
Most délután van, szél, napsütés. Magasan jár
a folyó az olvadástól, az emberek kabátban.
Valahogy mindent könnyebb elhinni.

FÖLDESI NOÉMI ANDREA

Csendélet

Idegesen tördelte a kezét és integetett a megállóban
valószínűleg csak mert már nem működött a
„hűvös van, útközben megfázol és
elviszlek inkább autóval”

csupa kénytelenség az egész
még a múlt tavasszal ígérték meg,
az iskola meg egyébként sem esik útba, ha már itt
tartunk

de szegény alig nyolcéves
és tetőtől talpig rózsaszín túllbe öltözne, ha tehetné.
maga is láthatta az ablakon át ahogy
az ártalmatlan pedofil kacsingat rá a sarokból
(de ő csak bámul, sosem lép)
már így volt ez akkor is, amikor ő volt kislány
és jól tudja mert kiismerte az utca minden egyes
domborodó macskakövét
aztán most mégis ott rágja a körmét a peronon
és arra gondol, hogy még felszállhat,
ha máshová nem a legutolsó kocsiba
csak, hogy megbizonyosodjon róla, hogy
minden rendben ment.

DOBSZAY BALÁZS

Bolyongás

„Szükségem van az ifjúságra
Mint útleveélre az utazónak.”
(Csoóri Sándor)

Idegen utcák
Arctalan aszfaltján
Szalad árnyékom:
Hova lépjek, ki vagyok?

Lámpaoszlopok mellett
Megyek el.
Odasúgom nekik:
Fényleni kell!

Elsietett ifjúságom
Reklám- emlékeit
Homlokomra plakátolom.

De sok sztár ragyog szanaszét
A Városban,
Éjszaka,
Kivilágítva.

SZÉKELY ÖRS

Hontalan Iván kiadatlan verseiből

Minden sorommal egyre távolabb kerülök
normalitástól és egyre közelebb a
teljes csöndhöz és érthetlenséghez, a tehetetlenség
leköt pedig valahova csak
kell zuhannom, ha nem fel, hát oldalra
esetlen küzdök így de ismét szétesem
és mindig újra, szét, és újra – újraszét;
harisnyát varrok, versre zubbonyt, mi visszatart
csatám már észtelen s a dőre csillagok
röhögnek ott – s én itt, az önmagán
lepallom mind a port és mellemről a szentképet
egy nyársra szúrom föl szívem és közhelyes
hogy el ne érje nyújtózik a vakremény
lekötte két szemem s pusztítja kertemet
kisülnek a fák és a gyöngyvirágaim bőrét húzza le
és oly abroncstalan meg szétfolyó e gondolat
de zúzom maskarába én s így „fitt marad”
a fájdalomnak rongyot így szájába köt
és éltelen esik már tompult zuhanás
csatára fel, karóba szív – vászonra csillagok
de szűk az álkabát, meghátrálásra kész
minden sorom nővel és egyre távolít
csatára szív karóba fej s a menny kiboml’

HRADSKZI DÓRA

G.-nek

Hajnalban megint arra riadsz:
messze valaki rosszat álmodott.
Egy újabb nap, mikor élni hagysz
és téged ölnek – már nem számolod.

Egy újabb nap: fáj a létezés.
Bebülről mar a szintiszta semmi,
mész előre (?) némán, nézel és
szenvedsz – és tudod, hogy nincs mit tenni.

Már csak a kézenfekvő rímek
Maradtak: elbotlasz bennük csendben.
Olyan vagy, mint a vonatsínek,
csak éppen sosem a végtelenben...

KEMÉNY LILI
Magasfeszültség

*Van lány téli szomorúság,
az hideg és szép és nincs oka
És van sokkal szebb szomorúság is,
olyan, mint a hajamba gabalyodott varjú:
én magam vagyok a kalitkája*

*régen csak egyszer-kétszer láttam messziről
de mostanra már a fogkeféd is nálam tartja*

*mintha az a perc válna végtelenné,
amíg tíz tórákenu teljes csöndben
átsiklik a nagyfeszültségű távvezeték
alatt, ahol a folyó is megnémul
és csak a drót ideges remegését hallani*

*ez a feszültség: ezer fekete madár
szárnysurrogása a drótban*

*Ilyenkor mindig az jut eszembe, ahogy
kisfiúként leestél a fáról miattam,
de a kezében ott szorongattad
a csupasz varjúfiókát,
akit aztán a hajamban neveltem
beteg öreg madárrá*

SOBJÁK ANNA
Ő és mi

*A különlegesség
a bizalom volt,
nem az önfeláldozás.*

*A bízni képtelenség terhe
a földbőljötteké.*

*Az Ő hite a földben volt,
a mi biztosítékunk az égben van,
hogy a hitelenség is bocsánatos lehet.*

MACHÓ ZSÓFIA
tanítottak

*azt mondta: a vers csak eszköz
a cél valami más
s ha elveszel e szép szavak közt
te vagy a hibás*

*cifra sallang rím és ritmus
ócska, csonka rom
kimondatlan szóközökben
él a tartalom*

**A 32. Kárpát-medencei Középiszkolás Irodalmi Pályázat és Találkozó díjazottjainak listája
2009. április 15–18. Sárvár**

VERS KATEGÓRIA

EZÜST OKLEVÉL

Kemény Lili (ELTE Radnóti Miklós
Gyakorlóiskola, Bp.)

Farkas Péter (KTKT Petőfi Sándor
Gimnáziuma, Kiskőrös)

BRONZ OKLEVÉL

Bródy Anna Barbara (Szabó Lőrinc
Kéttannyelvű Gimnázium, Bp.)

Machó Zsófia (Szent István Gimnázium,
Esztergom–Kertváros)

Pikó András – Öttömös (Tömörkény
István Művészeti Gimnázium, Szeged)

DICSÉRETBEŒ RÉSZEÖÜLT

Horváth Dorottya – Fót (Deák Téri
Evangélikus Gimnázium, Bp.)

Hradzski Dóra (Vörösmarty Mihály
Gimnázium, Érd)

Dobszay Balázs – Zsámbék (Pannon-
halmi Bencés Gimnázium)

PRÓZA KATEGÓRIA

ARANY OKLEVÉL

Makk Flóra (Ciszterci Rend Nagy
Lajos Gimnáziuma, Pécs)

Bertalan Balázs – Sármellék (Vajda
János Gimnázium, Keszthely)

EZÜST OKLEVÉL

Váczai Lajos – Pécel (Puskás Tivadar
Távközlési Technikum, Bp.)

BRONZ OKLEVÉL

Bakondi József (Móricz Zsigmond
Gimnázium, Kisújszállás)

Molnár Sarolta (Fazekas Mihály
Gimnázium, Debrecen)

DICSÉRETBEŒ RÉSZEÖÜLT

Hradzski Dóra (Vörösmarty Mihály
Gimnázium, Érd)

Medina Carmen (Óbudai Gimnázium, Bp.)

Gál Soma – Sármellék (Vajda János
Gimnázium, Keszthely)

TANULMÁNY KATEGÓRIA

ARANY OKLEVÉL

Medina Carmen (Óbudai Gimnázium,
Bp.)

EZÜST OKLEVÉL

Kappanyos Ilona (ELTE Radnóti
Miklós Gyakorlóiskola, Bp.)

BRONZ OKLEVÉL

Várkonyi Flóra (Szabolcs Vezér
Gimnázium, Pusztaszabolcs)

DICSÉRETBEŒ RÉSZEÖÜLT

Jakus Anikó (Batthyány Lajos
Gimnázium, Nagyrécsce)

SÁRVÁR VÁROS ÖNKORMÁNYZATÁNAK
KÜLÖNDÍJA

Ungváry Botond Dénes (Debrecen,
DE Kossuth Lajos Gyakorló Gimnázium,
Debrecen)

ERNEST FIŠER

Nem tehetünk semmit

Hiába, nem tehetünk semmit.
 A város, egykor otthonos városunk
 ma hideglelős szellemvasút,
 részeg, vaksi utcák önmagát emésztő
 csetlő-botló labirintusa.
 Sebesült házak, törzsüket kereső
 fasorok kísértet tánca.
 Nemcsak a könnyelmű utazó,
 a tolmács is eltéved itt,
 a kioltott emlékek városában.

Bár minden, mi volt, eltűnőben,
 kifosztva is ez az a város:
 lelketlenül loholó lelkek,
 hű polgárok – gyönyörű hullák,
 az asztalt, az ágyat is megosztják veled,
 gőzfürdőt, drága étket,
 nyakra való selyemzsinórt,
 a semmi ölen pihenő percet,
 az álmokat, a könnyeket;
 gyökereid úgy markolják a múltat,
 hogy kő kövön nem marad.

Ősz a katedrálisban

(cinkmetszet)

Sötét évszázadok prése alatt
 ismeretlen kéz
 karmolja remegve
 a pirosan derengő angyalokat,
 s a nem létező
 szeretőket.

Fesztivál

(aquatinta)

Őszi éjjeleken
 a mélabús vágy angyala
 felölti barokk
 klorofil-palástját.

Buzgó zsoldárok zengenek,
 az ősök lelke zeng
 éneket reményről,
 szabadságról.

**A világűr a szomszédunkban
gubbaszt**

A világűr a szomszédunkban gubbaszt, barátságos,
 szinte tapintható – mintha egy másik,
 ismeretlen világ csírája volna,
 egy másik időtlen álmé,
 a bevallható,
 saját sorsunkká fogadott magányé,
 amelyet meg nem született
 testvérként ölelhetsz.
 Testvér az, aki a végtelen
 sötétben hallgat.
 E tartósított találkozás rémülete
 a jövőbe mutat:
 példa minden új nemzedéknek,
 vagy senkinek, leginkább senkinek.

Muraközi krétarajz

Rajzold át a partokat, suhanj
 a zöld fogalmak erdejébe, az évmilliók óta
 itt keringő létbe! Dél van,
 három kótyagos gerle
 rebben összhangot keresve az égbe,
 nyár, tél, tavasz, ősz,
 egyszerre minden
 széttört szavak, szószilánkok,
 fű és enyészet,
 hallgatod,
 hogyan tépi a húst a tüske.
 Csak az idő állt meg,
 hogy az elhalkuló zöld álomban
 újra éljen.

Tájkép

(rézmetszet)

Alkonyuló Varasd,
 ünnepi harang zúg.
 Arany
 roskadozás.
 A láthatáron
 Róma rémlik.

Oláh János fordításai

CSABA LÁSZLÓ

Újra itt a nagy válság?

2009 tavaszán, amikor e sorokat írom, minden korábbinál borúlátóbb elemzések látnak napvilágot a globális gazdaság és benne Magyarország helyzetéről. Hétről hétre kedvezőtlenebb számokkal szembesülünk, és a fellendülés ideje egyre távolabbra tolódik. A borúlátó jóslatok különösen hajlamosak arra, hogy önmagukat beteljesítsék, ezt jól tudjuk. És az sem kétséges, hogy a pénzügyi rendszer tíz-tizenkét évente megfigyelhető összezuhanásáról – amit udvariasan korrekciónak neveznek az elemzők – sosem tudható, pontosan mikor jön, és meddig tart. Csak egy valamit tudunk róla biztosan: véget ér.¹ Ez még az Egyesült Államok legnagyobb megrázkódtatását jelentő 1929–33-as válságra is igaz. Sosem fordult elő tehát, hogy beteljesült volna a marxi profécia, és a piacgazdaság önmagát számolta volna föl, vagyis a szakadatlan visszaesés az államosítások sorozatával tartósan és visszafordíthatatlanul kiszabadította volna a palackból a kommunizmus kísértetét.

A következőkben két fő kérdésre keressük a választ (természetesen a teljesség igénye nélkül és a közérthetőséget szem előtt tartva, lehetőleg elkerülve a szigorúan szak tudományos értekezésekben szokásos kitérőket, lábjegyzetelést és dokumentálást): 1. Megismétlődik-e a történelem, és a piacok meg az állami beavatkozás szerencsétlen elegye pusztító reálgazdasági depresszióba taszítja-e a világot; 2. Miféle új világ vár reánk a válság elmúltával?

Mit tudunk a válságról? Elméleti alapok

A piacgazdaságot kialakulása óta jellemzi a gazdasági tevékenység hullámzása. A közgazdaságtudománynak fontos tárgya a cikluselmélet és a pénzügyi visszaesések elemzése is. Talán nem egészen véletlen, hogy e témához érdemben nem a kockázatokat elvileg nullára szorító pénzügyi közgazdászok és a nyugati elméleti főáram jelentős részben efféle kérdéseket elemző nagyjai tudnak és kívánnak hozzászólni (ők mostanság inkább hallgatnak vagy magyarázkodnak), hanem a gazdaságtörténészek és a történeti-intézményi kérdések iránt még érdeklődő közgazdák.

A témakörben meghatározó munkát tett le az asztalra 1979-ben (és legutóbb 2005-ben) Charles Kindleberger, aki a válság lélektani tényezőit emeli ki. Tanulságos, hogy

a főként a XIX. századra összpontosító elemzés nem a gazdasági fundamentumokkal, a pénzteremtés sajátosságaival, a visszaélésekkel és a szabályozók hibáztatásával érvel, ahogy a tankönyvekben szokásos, hanem a piacok szereplőinek önbeteljesítő várakozását emeli ki.

Hasonlóan gondolkodik a gazdaságtörténész Barry Eichengreen (2003), aki a megelőző, 1997–99-es krízist vizsgálva mutatja be a pénzügyi válságokat: elemzésében az információfeldolgozás tökéletlensége, az utóbbit ellensúlyozni kívánó szabályok és szabályozók erőtlensége látszik meghatározónak. Ő sem a piac természetére vezet vissza a kilengéseket.

Végül, de korántsem utolsósorban Lámfalussy Sándor nemrég magyarul is kiadott kötete (2008) emelhető ki. Lámfalussy a piaci szereplők tanulási képességének és a történelmi emlékezetnek a hiányát, valamint az ebből adódóan rendre újjászülető piaci mítoszok – nem elméletek! – szerepét húzza alá. Értelmezésében a válság eltakarítja a felelősöket mind a pénzintézetek, mind a szabályozó hatóságok éléről. Az új vezetők viszont újszülöttként maguknak tulajdonítják a piac önkorrekciójaként kialakult javulást. Hamarosan erőt vesz rajtuk a növekedési ösztön, és végtelennek tekintik az expanziós lehetőségeket. Nem törődnek azzal, hogy egyetlen piac se bővíthet szakadatlanul, ezért rendre növekményi érdekeltséget vezetnek be. És amikor kiderül, hogy a piac mégsem nő olyan gyorsan, mint kellene, elkezdődik a könyvek szépítése. Bizony, nagy a különbség aközött, hogy valakinek nincs kétes követelése, vagy csak a könyvében nincs kétes követelése. Utóbbi tudatában a szereplők elbátortalanodnak, eladási hullám és pánik tör ki, az árfolyamok összeomlanak, majd kezdődik minden előlről.

Ha valaki nem tudná, hogy az elmúlt három évtizedben minden visszapillantó stúdiumot, így a gazdaság- és az elmélettörténetet is margóra szorították a gazdasági és üzleti felsőoktatásban, akkor talán meg is lepődhet azon, hogy az ilyen egyszerű dolgokkal miért nincsenek tisztában azok, akikre tartoznak, s miért lépnek másodsor is ugyanabba a folyóba. És akkor még nem szóltunk arról, amit Hayek (1974/1995) a tudás látszatának nevezett: hogy a kockázat kezelésére és a gazdasági folyamatok előrejelzésére szolgáló modellek, ha fenntartás nélkül hisznek bennük s nem körültekintően alkalmazzák őket (eszköz helyett céllá válnak), akkor maguk is hozzásegítenek a gazdasági döntések ciklust erősítő voltához. Lord Eatwell (2007), az egyik legtekintélyesebb angol közgazda a válság kitörése előtt évekkel felhívta erre a figyelmet, de intése süket fülekre talált. A „szakemberek” hitelt adtak annak a városi legendának, hogy az Egyesült Államoknak mérete miatt nincs is egységes ingatlanpiaca, vagyis nem képzelhető el ingatlanbuborék létrejötte

¹ A G20 előkészítő dokumentuma szerint akár 2010-re. In: Financial Times, 2009. március 28–29.

az egész országban egyidejűleg. Elhitték, hogy a kockázat kiszámítható és ügyes technikákkal/trükkökkel a világ egészére szétteríthető, következmények nélkül. Elhitték, hogy csak napsütéses idő lehet a világgazdaságban, eső, hófúvás immár soha többé. Lehet most azon élcélődni, hogy efféléket a húszas, hatvanas és kilencvenes években is hittek, s e hitek bizony sokkal inkább mozgatták a piaci szereplők tényleges döntéseit, mint a kemény tények és a gazdasági alapok.

Ma már részletes és alapos elemzések olvashatók arról, hogy miként tört ki és terjedt el a másodlagos jelzálogpiacról indult, majd a globális pénzrendszerre szétterjedt válság (Swan, 2009; Shin, 2008; Györffy, 2009). Ezért ehelyütt csak a legfontosabb megállapításokat összegzem. Mindenekelőtt azt, hogy szó sincs arról, amit naponta hallunk és olvasunk, hogy itt egy tökéletesen szabályozatlan *piac szabadult* volna el, s dühöngésének következményeit nyögi ma az egész világ, míg a kormányok felvilágosultsága ki nem segít a bajból mindnyájunkat, ahogy a G20 és az Európai Unió 2009 eleji kezdeményezései, a bankállamosítások és a világméretű szabályozó hivatalt sürgető német megnyilatkozások mind ebbe az irányba mutatnak.

Az idézett – és az azóta megjelent – elemzések rendre kiemelik, hogy a pénzügyi szféra – mindnyájunk tapasztalatával egybevágóan – bizony nem szabályozatlan, hanem erőteljesen szabályozott volt, és az is maradt. A szabályalkotók pedig egyfelől valóban passzívnak bizonyultak, amennyiben nem éltek az amerikai törvényhozás által az Enron-botrányt követően megszigorított törvények adta lehetőségekkel, másfelől viszont nagyon is szorgosan tevékenykedtek. Ugyanis sokféle kézzel fogható intézkedéssel és tettel – például a lakáshitelezés kvázi államosításával, a hitelkihelyezések „politikai korrektségének” vizsgálatával, az „együttérző konzervativizmus” jegyében a nincstelenek lakáshoz juttatásának szorgalmazásával vagy éppen a kokázatterítő „pénzügyi újítások” elterjedésének eltűrésével, valamint a hitelezési túlfutás engedélyezésével és az esetleges visszaesés elleni biztos FED² fellépés kilátásba helyezésével³ – *maguk járultak hozzá* a kisiklásokhoz. Ez bizony nem a szabadjára engedett piac, hanem a közgazdaságtanban *kormányzati kudarc*ként megismert eset.

2 FED: az Amerikai Egyesült államok jegybankja

3 Ennek egy része a verbális intervenció, másik része a Greenspan által 1987, 1992, 1996, 2001 és 2006 idején alkalmazott gyakorlat, ami konkrétan azt sugallta, hogy semmilyen lufi kipukkadását nem néznék tétlenül, vagyis a piac öntisztulását gátolták és az egészséges félelmet kiiktatták, mi több, ezt még vívmányként is méltatták (a pénzügyi sajtóban).

4 Forrás: IMF Survey, 19 March, 2009, elérhető: www.imf.org, letöltve aznap.

Mit mutatnak a tények?

Miközben a válság jelentős részben, mint láttuk, tudati, lélektani tényezőkből adódik és rajtuk keresztül hat, egyáltalán nem közömbös, hogy a statisztikában mérhető számok mit mutatnak. Hiszen közismert, hogy hőérzetünk a lázat esetleg egyáltalán nem érzi, máskor túlreagálja, ezért ha lehet, mérni kell a tüneteket. Az Európai Központi Bank statisztikája a múlt eseményeit tényszerűen mutatja, ezért érdemes támaszkodni rá, míg az előrejelzések közmondásos bizonytalanságára ismételten föl kell hívni a figyelmet. Ahogy a piaci elemzők 2008 tavaszán a forint erősödését ellenállhatatlannak és tartósnak vélték, 2009 tavaszán az ellenkező vélekedés többségivé válása még nem jelent tényszerűséget. Azt is érdemes megemlíteni, hogy a gazdaság valós teljesítményét általában tizenkét-tizenöt hónap késéssel ismerjük csak meg szerte a világon, és az előzetes adatoknak néha az előjele is megfordulhat.

Mai ismereteink szerint a világgazdaság teljesítménye 2007 után 2008-ban is pozitív volt, ha a lassulás irányzata nem is kérdéses. Az Egyesült Államok GDP-je a negyedik negyedévben 3,8%-kal csökkent, ezzel az éves adat pozitív tartományban maradt. 1,1%-os visszaesés alakult ki Japánban, viszont pozitív érték, 0,9% volt a GDP növekedése az Európai Unió esetében. Igaz, az IMF-nek az e tanulmány lezárásakor kiadott előrejelzése 2009-re egy százalékot el nem érő, konkrétan 0,9% -nyi csökkenést vár, 2010-re azonban ismét pozitív adatokra számít,⁴ és hozzá hasonlóan az Európai Központi Banktól a Világbankig a legtöbb előrejelző is. Ha ezek a számok nagyjából helytállóak, akkor biztosan csak azt tudjuk, hogy *az utolsó igazi nagy és mély, a világgazdaság egészét hosszabb időn át megrázó válság három évtizede, a második olajárrobbanást követően ment végbe*. Az áremelkedések éves üteme az Európai Központi Bank februári havi szemléje szerint az euró-övezetben 3,3 %, az Egyesült Államokban 3,8 % és Japánban 1,4% volt, vagyis deflációról beszélni nem érdemes. Mivel a depresszió sok éven át megfigyelhető, legalább évi 4-5%-os általános visszaesést jelent, erről sem érdemes beszélni. Az európai munkanélküliség 2009 februárjában 8,4%-os, az amerikai 6,1%-os, a japán 4,1%-os mértéket ért el. Ez rosszabb, mint az évtized átlaga, de jobb, mint a kilencvenes éveké volt. Vagyis egyelőre még a makromutatók nem jeleznek páratlan mértékű, a rendszeregészt megrázó, az időnként szokásos visszaesésnél nagyobb megrázó kódotást. Persze kialakulhat, nem vagyunk bebiztosítva semmi ellen, de ez egyelőre a jövő zenéje. S miközben rengeteget olvashatunk a globális pénzügyi rendszer kárteknony voltáról, a számok arra utalnak, hogy a világméretű viszontbiztosítások rendszere, főleg a fedezeti alapok

és a származékos és ellenügyletek révén a reálgazdaság azonnali és önerősítő összeroppanását 2007–2008 során (még) sikerült elkerülni. Ez bizony nem az 1929–33-as időszakot idéző fejlemény, és az összképet érinti!

Miről olvashatunk akkor nap mint nap a híradásokban? Kézenfekvő, hogy a pénzügyi megrázkódtatás elsősorban magát a pénzintézeteket érinti, sok tízezres elbocsátásokkal, leépítésekkel, átszervezésekkel. Érinti nyilván a hitelből lakást vásárlókat, térségünkben a devizában eladósodottakat, és természetesen a reálgazdaság egyes ágazatait. Az előzőekhez kötődően az építőipar, azután a „nélkülözhető” tételeket gyártó autóipar, az idegenforgalom és a vendéglátás, így a közlekedés is, és persze a kiskereskedelem is megérzi a visszaesést, nem is kevésbé. Ha a befektetési bank mint ágazat nagyjából felszámolódott, ugyanazért a felsorolt többi ágról, a hírközlésről, az oktatásról vagy épp az egészségügyről aligha mondhatjuk el. Az Egyesült Államokban gondok forrása lesz, hogy a nyugdíjrendszerben a vállalati magánalapokat – ezen belül a saját cégbe fektetéseket – előnybe hozták az elmúlt években. Most ezek az opciók alig érnek valamit, a biztonságos öregkort nem alapozzák meg. Igaz, nem muszáj mindenkinek ma vagy néhány hónapon belül nyugállományba vonulnia. Ha az előzőekben vázoltakból a derülátó forgatókönyv valósul meg, akkor három vagy öt év múlva – a történelmi trendek meghosszabbítása esetén – a jelenleg elveszettnek látszó vagyoni jelentős többlettel térül meg, és fialtathatóvá válik majd. Ugyanakkor Európa nagyobb-részt köztulajdonú nyugdíjrendszereit a pénzpiac válsága csak áttételesen és kevésbé érinti. Az öregedő földrész számára ez a fejlemény korántsem közömbös.

Állításunk szerint a legvalószínűbb az, hogy a pénzügyek mellett néhány, általuk közvetlenül érintett ágazatnak, nem pedig a világgazdaság egészének a visszaeséséről van szó. S miközben nem sugallnánk azt, hogy a piacgazdaság idegrendszerének jelentősége azonos volna mondjuk a gyógyvízkitermelésével, a tény azért tény marad. A közgazdaságtanban a *szektorális visszaesés* még nem ad alapot a nemzetgazdaságok összességének, a *világgazdaság válságának* megállapításához.

Merre keressük a kiutat?

Mint az ember, ugyanúgy a világgazdaság esetében is bizonyára veszélyes, de jobb esetben haszontalan a diagnózist megelőző terápia. Ha a jelenlegi megrázkódtatásorozatot nem a piac magára hagyása okozta, továbbá a visszahúzódás oka a bizalom hiánya, és nem a pénz(források)é, akkor tévúton járnak azok a még oly nagy nevű elemzők és döntéshozók is, akik az összke-

reslet élénkítésével, egyfajta világméretű antidepressziós felszolgálásával (Krugman, 1998) próbálkoznának. Szerkezeti gondokat ugyanis nem lehet kereslet-élénkítéssel, pénzbeumpálással enyhíteni. Az egyik esetben a Nobel-díjas Robert Lucas (1976) által feltárt összefüggés érvényes, amely szerint a mai költségek látva az emberek holnap inflációt várnak, és megtakarítanak, pont fordítva tehát, mint azt Keynes vélte. Ez magyarázza Japán elvesztegetett kilencvenes évtizedét. A rosszabbik esetben – mint Nyugat-Európában a hetvenes években – elköltik a pénzt, főleg állami programokra, a munkahelyek védelmére. Ekkor azonban nem a termelés nő meg, hanem az infláció – ez a most már tankönyvekben sem ismeretlen *stagfláció* esete.

Miközben a pénzhez jutás (likviditás) közvetett eszközökkel való bővítésére világszerte és itthon is számos intézkedés történt már, ez csak tüneti kezelés. A bizalom visszatértét aligha lehet állami költségekkel vagy éppen a kamatok lenyomásával elérni. Pontosan ezért teremtett veszélyes precedenst az amerikai jegybank, amikor a szinte nulla kamatlábbal kiadta a kezéből a gazdasági folyamatok monetáris eszközökkel való befolyásolásának lehetőségét. Mivel az amerikai költségvetés már a Bush-korszakban is költséges volt, ennek további erőltetésével aligha lehet a gazdasági szereplőket meghatni. Jól látható, hogy az amerikai és a nemzetközi tőzsdék 2008 negyedik negyedéve óta hetes távlatban már egyáltalán nem reagálnak sem a kamatlépésekre, sem a kormányzati költségek növekedésére. Egy-egy cég vártnál jobb eredménye, vagy az immár – olcsóságuk okán – átvételi célponttá vált jó hozamú cégek vétele, a tartósan alacsony olaj- és nyersanyagárszint, a kiszámítható gazdasági környezet, a továbbra is zajló innovációk, a kisvállalkozások egy körének életképessége és kezdeményezése, a szerkezeti változások sora az, aminek révén előbb átmeneti, majd tartósabb tőzsdei, majd reálgazdasági élénkülés alakulhat ki. Ennek időpontját nem tudjuk, de *bizonyára nem fél évtizednyi vagy évtizednyi távlatról van szó*, mint mondjuk az EU-projektek, a környezetvédelem, a felsőoktatás vagy épp az ország területi berendezkedésének átszabása esetén, amikor ez a szokásos és értelmes lépték.

Ekkor ismét időszerűvé válhat az a felismerés, amelyet Navratil Ákos (1944/2008) fogalmazott meg a világgazdasági válság és a hadigazdálkodás tapasztalatait összegző előadásában. Ő arra hívta fel a figyelmet, hogy az állami beavatkozás elharapózása egyfelől lelassítja a piac öntisztító hatását – ezért is húzódtott el Amerikában a visszaesés egész 1936-ig. Másfelől az állami intervencionizmus állandósulása kioltja a gazdasági alkalmazkodás mikroösztonzóit és a magántulajdont jellemző növekedési hajlamot, ezért a tartós pangás réme valósággyá válhat.

Ebben az összefüggésben veszélyes és az elmélet által sokszorosan kárhozott az ügyintéző gazdaságpolitika (németül *punktualistische Wirtschaftspolitik*) megnyilvánulása, és egyben a kiutat megalapozó stratégiai és egyberendezett gondolkodás hiányára vall, ha az egyes kormányok konkrét érdekcsoportok nyomásának engedve kapkodnak, mint Bernát a ménkü után. A konkrét ügyek száma végtelen, a kormányzóképeség meg az egyik legszűkösebb erőforrás. Magyarország a példája annak, hogy ha egy kormány mindent magára próbál vállalni, semmit sem ér el, és a legszűkebb állami feladatok, mint a köz- és jogbiztonság, az árstabilitás, az államháztartás kiegyensúlyozása sem láthatók el. Az érdekcsoportok uszályába kerülő kormányzás, mint Mancur Olson (1987) negyedszázada írt és magyarul is megjelent kötetéből tudjuk, a lemaradó nemzetek sajátja.

Ha a válság természetéről szóló diagnózisunk legalább részben helyes, akkor a kiút semmiképpen sem lehet a „válságellenes politikának” elnevezett, ódivatú és számos ok miatt eleve kudarcra ítélt kormányzati sürgés-forgás. A kormányzatnak – globális együttműködésben – a kiszámíthatóság megőrzésével célszerű a bizalom visszatértét előmozdítani. Nem maga kelti a bizalmat, még kevésbé a bizalom hatására meginduló beruházást és növekedést, hanem a feltételeinek létrejöttéhez járul hozzá. A rossz példaként említett FED ellenében ezt teszi az Európai Központi Bank, amikor nem fut a piaci hangulat után, viszont nem is folytat doktriner kamatpolitikát. Nem reagál az euró árfolyamának alakulására, de figyel a munkanélküliség szerkezeti elemeinek erősödésére a nagy országokban. A növekedésnek ugyanis az egyik legfontosabb feltétele – és a bizalom visszaszerzésének záloga – az árstabilitás, ami a hosszabb megtérülésű befektetéseket is kiszámíthatóvá teszi, további feltételei pedig a jogbiztonság, a hosszabb időre kiszámítható, egyszerű, átlátható, nem önkényes alkalmazásoktól szenvedő közteher-rendszer.

Számos elemzés – köztük a 2009. februári, a lisszaboni célkitűzéseket elemző bizottsági – mutatott rá arra, hogy az európai földrész viszonylag gyenge növekedési teljesítményének nem olyan konjunkturális okai vannak, amelyeket egy kis pénz bepumpálásával egykettőre orvosolhatnánk. Szerkezeti gondokról van szó, alacsony a K+F és így az innováció, nem elég kiterjedt a kisvállalkozások köre, nem elég széles körű a foglalkoztatás, túl sokakat fizetnek azért, hogy meg se jelenjenek a munkanélküliek a munkapiacra, rövid a munkában töltött idő stb. E mozzanatok egyike sem a világ pénzpiacához kötődő gyengeség, így attól független, távlatos orvoslásra van szükség. Például a foglalkoztatás ügyét az oktatás, a deregulálás és a köztehercsökkentés együttese is csak középtávon képes elérni.

Merre tovább, Magyarország?

Az előadottakból már két előzetes megjegyzés adódik. Egyfelől: bizonyára nem követhetjük ama felhívásokat, amelyek a „múltat végképp eltörölni” kívánják, és egy eddig sosem látott irányban konstruálnák át a mai világot, s benne hazánkat. A XX. század szörnyűségei után a kísérletezést célszerű abbahagyni, inkább a mai világban még működő elemek megőrzésére és javítására kell összpontosítani. Másfelől nyilván az sem járható út, hogy a fennálló viszonyokat önértéknek és eleve védelmezendőnek tekintsük, és minden módosítást eleve népnézésnek, a szegények kizsebelésének minősítsünk, anélkül hogy elő- és utókalkuláción alapuló hatásvizsgálatokat végeznénk az egyes konkrét ügyekben.

A magyar gazdaság fejlődését hosszabb távon vizsgáló elemzések (Muraközy, szerk. 2009; Sajó, 2008; Csaba, 2009; Mihályi, 2008; Bod, 2008) egyaránt arra utalnak – eltérő hangsúlyaik mellett is – hogy az ország szekere nem 2008 októberére, még kevésbé a nemzetközi szervezetekkel megkötött megállapodás hatására jutott kátyúba. A növekedés lelassulása 2003 óta figyelhető meg, a megszorításokon és az átrendezéseken túlmutató nagy átszabásokra, rendszerreformokra 1997, a nyugdíjreform óta nem került sor. Különösen szélessé nyílt az olló „költészet és valóság” közt 2002, de még inkább 2004 augusztusa óta, amikor a nagy változásokat ígérő, hetente módosuló, beavatatlanok számára nagy ívűnek tetsző programok sorát szózuhatag népszerűsítette, és néhány kis jelentőségű gyakorlati kísérletre került csak sor. A reformtalanság okai komplexek és elemzésük túlmutat e tanulmány keretein, de a következmény kétségtelenül a teljesítmény csökkenése és a nemzetközi versenyképességi rangsorok mindegyikében kimutatható erőteljes lemaradás. A pénzügyi sebezhetőség nyilvánvalóvá és közvetlenné válása csak tetézte a korábban is meglévő és irányzatában előre látható nehézségek halmazát.

Ha pedig megállapítottuk, hogy a fejfájás oka nem agydaganat, akkor nem a koponya felnyitására vonatkozó ismeretek elsajátítása, még inkább gyakorlati kipróbálása jelenti a sürgős, még kevésbé a fontos feladatot.

A mára kialakult helyzetet elemezve, rá kell mutatnunk arra, hogy egy szociális robbanás fenyegetésének árnyékában óvatosan kellene bánni a bizonytalan kimenetelű és hosszú átfutású tervezeteknek minden feltétel nélküli erőltetésével, bármely ideológia – beleértve az ideológia-mentesség reformszövetségi és bokrosi ideológiáját – hangoztatása mellett is (Soós, 2009). Minden reform ugyanis felülről kezdeményezett, egyberendezett, több év alatt végbevitt és nem utolsó sorban – legalábbis polgári demokráciákban – a társadalom többségének támogatását bíró vállalkozás, vagyis egyáltalán nem a törvényho-

zás pillanatnyi ötven százalék plusz egy szavazatára építő módosításokat jelent. Nyilván igaz, hogy nincs változás érdeksérelem nélkül, de például az a Margaret Thatcher által bevezetett megoldás, amely szerint a munkavállalók mindegyikét – nemcsak a szabad szakszervezet vezetőségét – meg kell szavaztatni ahhoz, hogy a reprezentatív többség véleménye alapján indulhasson a sztrájk, sok mai bolhacirkusznak elejét vehetné. Hasonlóképpen a kormányzás egészének távlatossága, tartalmi vonásainak ismertsége mellett ne állíthassa senki, hogy az uniós agrárkifizetések mérséklődése „meglepetésként érte”, mondjuk a 2014 utáni időszakra vonatkozóan.

Mi tehát a teendő? Az előadottak alapján nem osztjuk azt az Amerikából terjedő tévhitet, amely ismét a kormányzati szabályozás feladatában megbukott közszereplők kezébe tenne mértéktelen és ellenőrizetlen hatalmat, például a pénzügyi szervezetek államosításának és a szerződések visszamenőleges módosításának megengedésével (*Wall Street Journal*, 2009. március 29. Geithner pénzügyminiszter terveiről). Egészenében véve is, miközben elismerjük a válságenyhítő napi intézkedések szükségességét, óvnánk attól, hogy a máról-holnapra élés a kormányzás tartalmává magasztosuljon. Hasonlóképpen óvnánk attól, hogy a nagy bizonytalanságú előrejelzések vitája elvegye a figyelmet a távlatos, bizalomerosztására alkalmas intézkedések meghirdetése és megvalósítása elől. A távlat szavahihető képviselője a visszaesésből kivezető legbiztosabb út lehet.

Magyarország esetében a valódi kérdés nem az, hogy szükség van-e újabb pénzügyi kiigazításra. Inkább az a valódi kérdés, hogy *mi célból, minek az érdekében, milyen technikával és távon, és kinek a hasznára* történjenek ezek a lépések. Hiszen más az, ha az első, s más, ha az utolsó száz nap gazdasági programját készítjük. Más az, ha a „cél a küzdés maga”, s más, ha a cél mondjuk az euró bevezetése, a foglalkoztatás erősítése, a közpénzügyek átláthatóságának megvalósítása, *a tartós és érzékelhető növekedési pályára való ráállás*.

A nemzetközi tapasztaltok szerint nagy jelentősége van annak, hogy a társadalom hitelt ad-e bizonyos személyeknek és programoknak, hajlandó-e bizonyos célokat magának tekinteni, a szereplők mellett a folyamat belátható jó

kimenetelében bízni, avagy sem. A sikeres reformok minden esetben erre az önerősítő körre épülnek. Nem az a kérdés például, hogy egyetlen adónem módosításának a költségvetési hatása mekkora, hanem az, hogy kialakul-e a közterhek felhasználásával, célszerű költségű szerkezetével összefüggő közbizalom? Megvalósítható-e az egyszerű és mindenkire kiterjedő közteherviselés, a közterhek valóságos behajtásával? Látható-e, mire megy el a pénz? A gyorsan növekvő országokban bizony működött az a pozitív visszacsatolás, ami az átláthatóbb gazdálkodás, jobb adófelegyelem–alacsonyabb kulcsok vonalán haladva nem napok, de nem is évtizedek alatt növekedési tényezővé vált. És ez a válságtól függetlenül, azon túlmutatóan is bizonyára így van. S miközben nem az a kérdés, hogy előbb rosszabbnak kell-e lennie, mielőtt jobb lesz, az azért egyértelmű, hogy áldozatot csak belátható célok érdekében, bizalmi légkörben hoznak milliósámra a gazdaság szereplői. Ehhez nyilván szükséges, de nem elégséges feladat a pénzügyi összeomlás, köztük az árfolyam mélyrepülésének megakadályozása.

A kilábalást tehát a rövid-, a közép- és a hosszútávra szóló tervek szerves *egymásra épüléséből adódó többleterőforrások és az ezek táplálta önerősítő, jó körök* alapozzák meg. Például az euró bevezetése olyan középtávú cél lehet, ami a gazdaságpolitika egészének fazont ad. Vagy a szabálykövető költségvetéspolitikai, az áttekinthető, egyszerű és széles bázisú adózás, az állam közhatalmú feladatainak – nem a köz- és jogbiztonság vagy éppen a környezetvédelem – visszametszése biztosan a kilábalás lépései közé sorolandó. Nem kétséges, hogy a gazdaság-élénkítés eszközei közt minden kormány, a szocialista spanyol épp úgy, mint a konzervatív francia él a köztehermérséklés eszközével. Utóbbiról tudjuk, hogy nem csodaszor, önmagában nem teremt munkahelyet mondjuk képzetlen és a segély kultúrájában felnőtt emberek számára. Mégis, e lépés konkrét üzenet mindazoknak, akik a munkájukból kívánnak megélni: ha többet keresnek, több marad a zsebükben. Hasonlóképpen tudjuk, hogy az oktatás társadalmi-nevelő szerepének visszaállítása nélkül a munka becsülete és a munkára foghatóságához nélkülözhetetlen társas készségek elsajátítása széles rétegek számára nem fog „magától” menni, utóbbiak foglalkoztatását pedig az állami segélyek aligha oldják meg.⁵

Ha a válság oka nem a pénzhiány, hanem a bizalmatlanság, akkor a legfőbb feladat éppenséggel a hosszabb távon is hathatós szerkezeti átalakítások elsőségének biztosítása, az oda vezető középtávú intézkedések megalapozása – mondjuk a jól előkészített és több évre érvényes, egymásba fonódó költségvetési és adólépésekkel⁶ –, valamint a tűzoltó intézkedések által vélhetőleg elkerülhetően okozott kár minimalizálása. Ennek érdekében lehet-

5 Például azért, mert a munkaadó inkább kifizeti az érintettnek, csak ne rontsa a levegőt a cég kapuin belül.

6 Nyilván semmi értelme annak, ha az elmúlt évek és a nyolcvanas évek gyakorlata szerint olyan adóátrendezésekkel próbálkozunk, amelyek „nem érintik a költségvetési egyenleget”, illetve olyan költségvetési lépésekbe bonyolódunk, amelyeknek „nincs közvetlen adó- és járulékvonzatuk”, mert mindezek csak a bizonytalanságot erősítik. Igaz, tudjuk (Sajó, 2008; Mihályi, 2008), hogy e butaságnak látszó kétértelműségek és homályos, végrehajthatatlan szabályok a közigazgatás és a vele egybefonódott politikai és vállalati érdekcsoportok szempontjait szolgálják.

séges és szükséges is a könnyen ellenőrizhető, egyben konkrét hatású lépések megtétele, a mikro- és kisvállalkozásokat ellehetetlenítő szabályörvény felszámolása, a hihető és betartható pénzügyi tervezés és az ezen alapuló adóbehajtás mindennapos tétele. A jó hír e tekintetben az, hogy a legnehezebb feladatokat, mint éppen az államadósság GDP-hez mért arányának és a deficitnek a csökkentését egy sor ország megoldotta. Ha ugyanis növekszik a gazdaság, és nem csinálunk új adósságot, az önmagában is kitorést jelent az ördögi körből. Ha nő a teljesítmény, önerősítő jó körök jönnek létre.

Néhány következtetés

Ebben a tanulmányban megkíséreltük, hogy a világ pénzügyi rendszerének 2007–2009 közötti megrázkódtatásából a reálgazdaságot érintő hatások közül a legfontosabbakat bemutassuk. Mivel a közgazdaságtan az arányok művésze, és feladatai közé tartozik mind a diagnózis, mind a terápia megfogalmazása, az írás elején azt a kérdést vizsgáltuk meg, hogy újra eljött-e a nagy válság, és erre tagadó választ adtunk. A második részben Magyarország gondjait taglalva rámutattunk azok hosszú távú és szerkezeti voltára. Mivel ezek nem a világ pénzügyi rendszeréből származnak, ezért a gazdaságpolitika akkor lesz hathatós és társadalmilag felelős, ha e hosszú távú nyavalyák meg-

oldását nem rendeli alá a világ pénzügyi piacain megjelent pánikra adott reakcióknak. Miközben a nemzetközi környezet romlásához konjunktúrapolitikailag is alkalmazkodni kell, a kiutat a *bizalom visszaszerzése, nem pedig a pénznek a gazdaságba pumpálása* jelenti.⁷ Utóbbi távlatos, felelős, hiteles és a korábbi évekkel szembe forduló, vagyis szakszerű gazdaságpolitikával oldható meg. Ennek lényege az, hogy van iránytűje, hosszabb távú célrendszere, egyértelmű és a világ működő részét jellemző értékvalasztása és ehhez kötődő, abba az irányba vivő középtávú stratégiája. Utóbbi nem a népgazdasági, hanem az üzleti terv értelmében és tartalmával fogalmazható meg, vagyis az egyes intézkedésekhez mértékeket, pénzeket és felelősöket(!) is rendelve. Jellemzője ennek, hogy előzetes és – a folyamatban rendszeresen különféle távra – utólagos *hatásvizsgálatok* születnek. Ilyenekre a jogalkotástól az adóbehajtásig, az egészségügytől az agrártámogatásig terjedő körben szükség volna, ami bár a gyakorlatban sosem volt erős, az elmúlt évtizedben meg végleg feledésbe merült. Ettől még akár meg is lehetne próbálni, hiszen eképp a döntéshozók folyamatos visszajelzéseket kapnának arról, nincs-e kátyú a kijelölt úton.

Ebben a közelítésben a foglalkoztatás, a munka alapú társadalom, a növekedés feltételeire összpontosító gazdasági kormányzás jelentik a sarokpontokat. Az államháztartás kiegyensúlyozása – fenntartható módon –, az árstabilitás, a jogállamiság és a szavahihetőség pedig egyfajta kézen fekvő keretfeltétel-rendszert jelentenek, nem pedig öncélt. A változások címzettjének és hasznélvezőjének pedig az egész társadalomnak kell lennie, mint azt a sikeres államokban tapasztalhattuk a korábbi válságok elmúltával, akár évtizedes távlatban is.

7 A bizalom alapozza meg a megtakarítást, főleg a háztartások körében, ami nélkül a beruházásoknak nincs fedezetük. A bizalom teszi hitelessé a hosszú távú – nyugdíj- és egészségbiztosítási és más előtakarékosági – takarékoskodási formákat támogató adókedvezményeket, illetve az ezekben történő tömeges befektetést is.

Hivatkozások

1. Bod Péter Ákos (2008): Reform? Magyar Szemle, 17. évf. 4–5. sz.
2. Csaba László (2009): Hungary: a Janus-faced success story. In: Fosu, A. szerk.: Country Role Models for Economic Success. New York, UNU Press (megjelenés alatt), előzetes változata olvasható a WIDER intézet honlapján: www.wider.org
3. Eatwell, J. (2007): Risk assessment and systemic risk. In: Estrin, S.–Kolodko, G. W.–Uvalic, M. szerk.: Transition and Beyond. New York, Palgrave.
4. Eichengreen, B. (2001/2003): Nemzetközi pénzügyi válságok – mit tehetünk ellenük? Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
5. Györfly Dóra (2009): Szép új világ Amerikában: az állam álmai és a válság valósága. Pénzügyi Szemle, 54. évf. 2. sz.
6. Hayek, F. A. (1974/1995): A tudás látszata. In: HAYEK, F. A.: Piac és szabadság. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
7. Kindleberger, Ch. (1978/2005): Manias, Panics and Crashes: a History of Financial Crises. 5. kiadás. New York, Wiley.
8. Krugman, P. (1998): Depression economics returns. Foreign Affairs, november–december.
9. Lámfalussy Sándor (2000/2008): Pénzügyi válságok a fejlődő országokban. Budapest, Akadémiai Kiadó.
10. Lucas, R. A. (1976): Econometric policy evaluation: a critique. Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy, vol. 1. no. 1. 19–46.
11. Mihályi Péter (2008): Miért beteg a magyar gazdaság? Budapest, HVG Kiadó.
12. Muraközy László, szerk. (2009): „A jelen a jövő múltja”. Budapest, Akadémiai Kiadó.
13. Navratil Ákos (1942/2008): Irányító szempontok a közgazdaságtanban. In: Navatil Ákos: Régi igazságok és új elméletek a közgazdaságtanban (Vál., szerk. és bev. Hild Márta), Budapest, Aula Kiadó, 303–329.
14. Olson, M. (1982/1987): Nemzetek felemelkedése és hanyatlása. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
15. Sajó András (2008): Az állam működési zavarainak társadalmi újratemmelése. Közgazdasági Szemle, 55. évf. 7–8. sz.
16. Shin, H. S. (2009): Reflections on Northern Rock: the bank run that heralded global financial crisis. Journal of Economic Perspectives, 23. évf. 1. sz. 101–119.
17. Soós Károly Attila: Mind Gyurcsány, mind a Reformszövetség javaslatai dermesztőek (Varga F. I. interjúja). Menedzsment Fórum, márc. 9. Elérhető: www.mfor.hu
18. Swan, P. (2009): The political economy of the subprime crisis: why subprime was so attractive to its creators? European Journal of Political Economy, 25. évf. 1. sz. 124–132.

Elbeszéltem Jókai Anna:
Elbeszéltem I–II.
(Összegyűjtött novellák
és kisregények)
Széphalom
Könyvműhely Bp., 2007.

A Széphalom életműsorozata két kötetben, több mint ezer oldalon a teljesség igényével ad képet Jókai Anna kispikái munkásságáról. A korábbi összegyűjtött novellák (*Az ifjú halász és a tó*, 1992) felépítését, beosztását követi az impozáns gyűjtemény első kötete és a második kötet első ciklusa. Néhány apróbb eltérés azonban itt is tapasztalható, hiszen a *Pátria* ciklusba kerül például a *Történet arról, hogy mit tehetünk*, mely csak az 1995-ös *Háromban* volt olvasható. Az időben korábbiak közé későbbiek vegyülnek és fordítva. A *Majd* cím alatt található újabb novellák között viszont ott vannak az 1980-as *A panasz leírása* kötetből áttemelt *Variációk* hat darabja. A merev kronológiát eltüntető utólagos elrendezés poétikai értelme az, hogy még világosabbá tegye a novellairói módszer változását, amelyről Jókai Anna így beszél: „Indulásomkor – a *Magyaróra*, a *Családi kör után* – engem vérbeli novellistának hittek. Csupa biztatást kaptam, csupa jó kritikát. Az elbeszélés az a műfaj, amelyért hiteles szavú kritikus sohasem bántott. Magam is nagyon szerettem novellában gondolkodni, novellavilágot teremteni. Főleg *A reimsi angyalra* (1975) emlékszem szívesen, s szerencsére más kispromóim is időtállóan bizonyultak. Ám abban a meggyőződésben szembesültem velük, hogy szabályos novellakorszakom véglegesen lezárult. Úgy többet nem nyúlok ehhez a műformához, ahogy korábban.” S valóban, a novella kanonizált változatán belül maradó (igaz, azt sokféleképpen megújító) novella formától búcsút vehettünk. Ebben a műfajban 1984 után, a regényben valamivel korábban, a *Jakob latorjája* megírásától jelenik meg a fokozatosan túlsúlyra jutó spirituális elem. Ám a műveket újraolvasva azt látjuk, hogy az 1984-ig tartó periódus is legalább kétféle változatot mutat. Előbb egy kimunkált, nagy tradíciójú metódussal közeledik a hatvanas évek, részben a hetvenes évek világához. Az elbeszélő részletek dominanciája, determinizmus a szemléletben, a kirívóan negatív dolgoknak az olvasó szociális érzékenységre hivatkozó bemutatása – ettől a cselekményes prózaformától viszonylag gyorsan elkanyarodott Jókai Anna a modern tudatábrázolási eljárások irányába.

Az olvasó persze a ráismerés örömeivel fogadta a – kortárs kritikai panellel szólva – „kegyetlen látetelet”. Ám a sok külső történés sem takarta el, hogy Jókai

Anna már ekkor befelé próbált terjeszkedni, az absztraháló törekvés, a jelképteremtő szándék nagyon korán érvényesült. Persze ma is nagyon jó újraolvasni például a *Kötél nélkül* című novellát, mely nemcsak egy tehetséges kötéltáncos kudarcát, hanem a létezésben minden pillanatban meglévő hamisságot, önáltatást és illúziót is leleplezi. Pályi András hajdani értékelése nem vesztette érvényét: „Anélkül, hogy az író kilépne a szigorúan realista novella egy az egyben valóságra vonatkozásából, Króna Péter gyötrődése és kötél nélküli kötéltáncá minden bizonnyal az író belső gyötrődése, önvizsgálata is.” A jelentés többértelmű. Noha minden fogható, reális. Ugyanakkor ott bujkál ezekben az írásokban egy nyelvi probléma is. „Iszonyúan felesleges a fecsegés. Az a baj, hogy két ember tudatában még a legegyszerűbb fogalom sem rajzolódik ki teljesen egyformán... Kimondjuk a szavakat, és mindenki mást ért...” Általában ezen a ponton kezdődnek a magabiztos mimetikus próza kételeyei. De előbb még jönnek a balladisztikus tömörségű, zárt kompozíciójú, drámai novella mesterművei: azok között is első helyen az antológiadarabbá vált *Magyaróra*. A mindössze három oldalas írás Móricz *Hét krajcárjának* hatvanas évekbeli párja. Ott a szegénységet feledtető, itt a köznapi gondokon felülemelkedő nevetés zár. A tanóra üvegharangja alá betolakodnak az iskolán kívüli világ bajai, s ebben a panaszárdatban banalizálódik, nevetségessé válik az óra tulajdonképpeni tárgya, az alá- és mellérendelt mondatok szerkezete. A szerző minden fölöslegtől megválik; mintha Örkény elve érvényesülne: a közlés minimuma az író, a képzelet maximuma az olvasó részéről. Minden megtervezett, minden a helyén van, és spekulatív elgondolások nélkül van a helyén.

Aztán egyszer csak az anyag iránti érzékenység és a nyelvi érték kívánatos egyensúlya is megvalósul. Ha korábban úgy tűnt, hogy Jókai Anna óvakodik a metaforikusságtól és bonyolultabb szerkezettől, akkor ez a kép is módosul, s ez még mindig a nyolcvannégyes korszakhatáron innen. A stílárisan is érlelődő formaváltás nevezetes darabja *A reimsi angyal*. A sokszereplős novella egyetlen alakja sem veszi észre a másféle életminőségre figyelmeztető, a dóm kapubelésében álló angyalt. Az első mondatok mintegy metaforikusan sűrítik a jelentés fontosabb összetevőit: a tébolyultan nyúló gótika alatt az angyal és a csonka férfiszobor beszélgetése valamiféle távozó értelemre utal. A tulajdonképpeni történet csak ezután kezdődik. Történet? A soványka eseménymenetben pusztán arról van szó, hogy az angyallal senki nem tud mit kezdeni. Csak Mária gondolja, hogy az időtlen mosolygású angyal tud valamit, amit ők nem ismernek. A címben is elrejtett lokális metaforából észrevétlenül az

egész novellát behálózó metaforikus szerkezet alakul ki. A betű szerinti szinten turisztikai nyüzsgés és látványosság, metaforikus szinten az élet partikularitásaitól szabadulni nem tudó, a lét szintjére fölemelkedni képtelen életstratégia szembesülése egy távlatosabb, elvontságában szüntelenül sugárzó tudással. A különböző rétegek közötti oszcilláció nem gátolja a beinduló szimbolikus, metaforikus értelmező technikát, a történet nem egyszerűsödik példázattá. Előadása szűkszavú, sűrű és tömör. A XIX. századi nagy elbeszélők által kimunkált hagyomány fölsejlik ugyan, a novella azonban mozaikossá válik, olykor szinte észrevétlenül megbomlik a koherens lélektani magyarázat is. Jókai Anna hétköznapi történeteiben mindig van valami démoni – még akkor is, ha amúgy a hagyományos pszichológiai motiváción gördül előre az elbeszélés. Goethe

Rue de Rome (szén, pitt, 2008)

novella-meghatározása jut eszembe: „valamilyen megtörtént, szokatlan esemény”, melyben egyfelől a valószínűség határán belül maradnak a dolgok, másfelől töredékszerűség, intenzív utalásrendszer (szimbolizáció), nyitottság tapasztalható.

Jókai Annának rendkívüli ember- és helyzetismerete van. Alakjai (sok esetben csehovi, kifelé statikus, belül dinamikus figurák) sorsában – a *Piramis* című novellát idézve – „néha csak egész vékony a hártya banális és mélységesen eredeti között”. A banálisnak tűnő interperszonális kapcsolatok jelentéssé tétele, a pontosan kidolgozott, könnyen rekonstruálható, egyetlen (ironikus) nézőpontból előadott történet, a plasztikus alakrajz, az egyértelmű tér- és időbeli elhelyezés, a dialógusokra épített narratív egységek mellett az eleven életszerűségben is észre kell venni a sűrítés, elvonatkoztatás iránti igényt. Az „összes novellák” *Pátria* ciklusában ezért is kerülhet egymás mellé néhány korai novella *A panasz leírása* (1980) és a *Jöjjön Lilliputba!* (1985) darabjaival. Valójában *A panasz leírása*, melynek novellái most – másféle rendező elv szerint – szétszóródtak az új kötet különféle ciklusai-ba, a novellairás négy lépcsőfokát mutatta meg. Az *Elbeszéltem* az azonos változathoz tartozókat most egy-

más mellé helyezi, a kronológia merevségével szemben az életmű organikusságát hangsúlyozva. De *A panasz leírásában* akadnak naturalisztikusan részletező írások, vannak ironikus „optimista históriák”, önreflexiók novellák (*A mesterség játéka*). A *Variációk* pedig, melyek most nagyon helyesen az *Elbeszéltem* utolsó novellaciklusában kaptak helyet, a hagyományos elbeszélés lépésről lépésre haladó cselekményét tüntetik el. Ezekben a „versihletésű novellákban” nem a sztori a fontos, hanem a gondolati és meditációs anyag. A színhely megfoghatatlan, a történet

ideje elvont és homályos. A hősök külső és belső tulajdonságainak sokasága helyett a szerző többnyire egyetlen jellemtulajdonságot emel ki, inkább közérzetük van, mint jellemük. A jelképekkel, rejtett utalásokkal, célzásokkal átszőtt *Idő előtt* például az első emberpár alakját idézi föl. Egy 1970-ben készült

Mészöly Miklós-interjú találó megállapítása kívánczik ide: „A mai európai irodalom – többnyire – mintha kisebb sikerrel kísérletezne a pára-víz házításával. Vagy a pára túlságosan művi, vagy a víz páráképtelen.” *Az Idő előtt*, a *Helyzetjelentés*, *előzménnyel*, a *Türelem*, a *Közlések*, a *Nyomozás*, az *Ítélet* egykori olvasója annyit bizonyosan érzékelt, hogy ez az új út az előzményektől nem teljesen idegen. Hiszen Jókai Anna tömör, klipszerű novelláiban sohasem akart versenyre kelni a hatalmas mesefolyamok alkotóival. Akkor még nem lehetett világos, hogy e művészi kísérlet eredményei később mutatkoznak meg igazán. Amikor a pára újra lecsapódik, a nyersanyagoknak párája is, vize is lesz – különös, új összetételben.

A metamorfózis figyelemre méltó állomásai azok a novellák, melyeket a szövegeköziség lehetőségeit kihasználó, parafrázáló történetmondás határoz meg. *Az ifjú halász és a tóban könnyű fölfedezni Hemingway regényének fölüllírását*. Ott tenger van, itt tó, ott öreg, itt ifjú halász, aki tudja, hogy a tó helyén valamikor óceán volt, melynek kemény, brutális világában értelme volt mindennek. Jókai Anna novellája elégikus-kisszerű világot mutat; a kitarás itt nem erény, a játéktér korlátozott, a lehetőségek végzetesen beszűkültek. *A király*

legrégibb ruhája Andersen meséjét alakítja át, az *Üdülő a mélyben* Gorkij *Éjjeli menedékhelyét* idézi föl.

Az utóbbi másfél-két évtizedben kialakított szimbolikus-aforisztikus beszédmód szorosan összefonódik a kilencvenes évek elejétől formálódó műfajteremtő kísérletekkel. *A töve és a gallya* előszavában a szerző olyan műfajt harangoz be, amely nem epika, nem líra, nem dráma, nem esszé, s mégis mindegyikből van benne valami. Ami e műfaji keverék ellenére elsősorban mégiscsak novellának nevezhető, eredetileg a *Három* (1995) és a *Majd* (2005) című könyvekben kapott helyet. Rónay László pontos jellemzését idézve „a tudatfolyam mozgását megjelenítve, majd objektizálva olyan különleges szövegtest jön létre, amely nemcsak alkalmazkodik a modern próza jellegzetességeihez, azaz egyszerre enged bepillantanutk az író és hősei kétségeibe, hanem bennünket is állásfoglalásra készít...” A spirituális útkeresés újra történeteken át és történetek között zajlik.

A *Majd* alcím alatt olvasható novellák azokat a (talán nem is olyan) távoli időket mutatják meg, melyekbe akkor jut el az emberiség, ha a sátáni, luciferi utat folytatja. Az egyik novella tudósítás 2900-ból, a másik a Krisztus utáni 3666. esztendőben játszódik. Az idő távoli, de a minden emberitől megfosztott automatizmusok üzemzavarai nagyon is maiak. Az egy töről fakadó groteszk humor és példázat másfél-két oldalas kisnovellákra redukál, s világunknak ebben a csontvázszerűségében rejtett lényege tárul föl. Maga a szerkezet is illékony, többnyire csak utal, ritkán fejt ki. Alapsémát ad, ami nyitott és variábilis. A behelyettesíthető, projekciós szerkezet nem idéz föl teljes epikai világot, mégis nagyon sokféle asszociációra serkent.

Három kisregény (*A labda*, *A forma*, *Vörös és vörös*) olvasható a második kötet végén. Mivel a kisregény mint jól körülírható műfaji kategória valójában nem létezik, inkább azon célszerű töprengeni, hogy a novellaszerű vagy a regényszerű alakítás dominál bennük. A első kettőben a novella. Hiszen leírások, elbeszélői kommentárok, hosszabb gyakorító részek, beágyazott elbeszélések helyett inkább egyetlen és egyszerű történet viszonylag gyors tempójú előadásáról van szó. A Stendhal *Vörös és feketejére* rájátszó *Vörös és vörösben* nagyjában egyenes vonalú ugyan a történet, mégis elágazásokra nyílik lehetőség. Itt a regény kritériumai fedezhetők föl. A Bourbon-restauráció világából a Kádár-korszak levegőtlen, perspektívtalan miliójébe dobja hőseit Jókai Anna. A mai olvasó persze óhatatlanul a maga idejére gondol, a mostani (karrierre) Szomjas Julikra. A kettősen baljós vörös tartományból valójában hová is jutottunk?

Emberléptű irodalomtörténet

Albert Zsuzsa:
Irodalmi legendák,
legendás irodalom
Pro Pannonia Kiadói
Alapítvány, Pécs

„A *Legendás irodalom* legendái azért születtek, mert elhagytak bennünket azok a szentek, akiknek példamutató életére és művére szükségünk van. Az emlékezés feltámasztja őket” – írja Albert Zsuzsa eleddig hatkötetes sorozata egyik (második számozott, de harmadik tényleges) könyvének utószavában. „Hallgattam az anekdotákat, ahogy egykori íróbarátainkról mesélgettek azok, akik szerették őket, és sajnáltam, hogy nem hallgathatják többet. Aztán észrevettem, hogy az én kezemben van egy mikrofon, és már feltalálták a magánzósalagot” – valahogy így születtek azok a rádiós beszélgetések, amelyek lassacskán maguk is legendássá váltak. Legendássá, mert Albert Zsuzsa legendákat göngyölgető-bogozgató rádiós műsorai –, személyes tapasztalatommal megerősíthetem, irodalmi ízléstől, kortól, irodalmi érdeklődéstől, sőt olvasottságtól függetlenül – kivételesen népszerűek, hallgatottak voltak, s aztán ki ezt a részletet jegyezte meg pontosan, ki amant pontatlanul, s mesélte tovább – továbbbépítve a legendák sorát –, mint egyetlen hiteles és igaz történetet.

Egyszer azt kérdezték García Márqueztól, jó dolog-e Nobel-díjas világhírű írónak lenni. Azt felelte, igen, mert így olyan nagyszerű emberekkel is megismerkedhetett, akikkel egyébként nem lett volna módja. Albert Zsuzsa, aki 1954 és 2008 között dolgozott a Magyar Rádió irodalmi osztályán, rádiósként – és persze alapvetően emberré habitusa révén – a magyar irodalom kiválóságainak roppant széles és impozáns körét ismerhette személyesen, s ahogy telt/fogyott az idő, egyre növekedett azok száma, akik már csak az emlékezetben éltek tovább. Felismerve, hogy pótolhatatlan kincs birtokába jutott, benső készletének parancsát követve, ezekről a nagyszerű emberekről más nagyszerű emberekkel emlékező beszélgetéseket szervezett a rádióban, s utóbb – mert a szó elszáll –, a beszélgetéseket könyvekben is közreadta. Ezek a könyvek – a *Legendás irodalom*, *irodalmi legendák* 5+1 kötete –, ma már látható, egy nagy-nagy szeretetből és nagy-nagy alázattal összerakosgatott sajátos huszadik századi irodalomtörténetté állnak össze, amelyek, nem mellesleg, egy rebbenékenyen finom lírai költő életművének a másik fővonalát képezik.

Olasz Sándor

Elhangzott január 23-án a Magyar Írószövetségben, Albert Zsuzsa kötetének bemutatóján.

A *Legendás irodalom* – különös, sokszerzős irodalomtörténet. Működése egy kamarazenekaréhoz hasonló, ahol Albert Zsuzsa a karmester, a zenekar tagjai – barátok, pályatársak – az emlékezők, a mű pedig, amit játékkal felidéznek, a huszadik századi magyar irodalom egy-egy kiemelkedő alkotójának az élete és életműve. Ezeknek a kamara előadásoknak a láncolatából érzékletesen, emberközeli módon megrajzolódik a huszadik századi magyar irodalom, irodalmi közélet, sőt a társadalmi mozgások, változások története is. Albert Zsuzsa mintegy hetven alkotó legendás életét és életművét idézi fel, több száz pályatárs, jó barát közreműködésével. Olyan alkotókat, akik műveikkel megjelölték a múlt századot – Szerb Antaltól, Gulyás Páltól Sinka Istvánon, Kemény Jánoson, Weöres Sándoron át Ratkó József, Baka Istvánig. A méltán ismertek mellett a méltatlanul elfeledettek, vagy azokat, akiknek nem, vagy csak alig-alig jutott szakmai elismerés, mint – Végh Györgyöt, Hules Bélát, vagy az erdélyi félmagyar-félromán Tóth Istvánt. Főleg költők, de festők – Illés Árpád – nyelvészek – Pais Dezső – is élővé válnak az emlékező beszélgetésekben. Sokféle származású, habitusú, irodalomeszményű alkotóra hívja föl a figyelmet Albert Zsuzsa, az ágyra járó, budapesti proletárelélet élő Berda Józseftől a kolozsvári polgáreszmény legszebb karakterét az emigrációban is sugárzó Cs. Szabó Lászlón át az égiekhez tán közelebb álló Pilinszky Jánosig, de mindvégig egyetlen szempont vezérelte: a minőség. Minőség, a teremtett műveket illetően, és, mivel nálunk történelmi sorsunkból adódóan e kettő régtől fogva tragikusan összefügg, az alkotó emberi-erkölcsi minősége is. A karmester a maga jelen idejében soha nem lehet bizonyos abban, hogy jól választ-e. Hogy az a hetven alkotó, akiket Albert Zsuzsa társaival megidéz, valóban reprezentálja a múlt századot – azt az idő visszaigazolta. Mondom ezt akkor is, ha pillanatnyilag amnéziás korban élünk, már ami a hagyományaink megbecsülését vagy egyáltalán az ismeretét jelenti. Az idő visszaigazolta Albert Zsuzsa minőségérzékét – nemcsak a műveket, de az emberi minőségeket illetően is. Azok az emberi minőségeszmények, amelyeket a beszélgetők újra-meg újra felidéznek és megerősítenek, változatlanul érvényben vannak, még ha a szemfényvesztők másról próbálnak is meggyőzni – azok vannak érvényben ma is.

Hogy Albert Zsuzsának érdemes volt írásban is megjelentetni a beszélgetéseket, igazolja, hogy a *Legendás irodalom* megjelent kötetei első, folyóiratbeli megjelenései óta mintegy kézikönyvként szolgálnak. Számos adatpontosításukat, homályt, lappangó részletet felfedő eredményeiket az irodalomtörténet-írás forrásként használja – elég, ha csak arra utalok, hogy az *In memoriam* sorozat vonatkozó könyveiben rendre megjelennek a *Legendákra* való hivatkozások, idézetek.

A beszélgetések irodalomtörténeti hozadéka mellett azonban legalább ennyire fontosnak vélem a *legendák* egy másik eredményét is. Az irodalmi művek számos irányból megnyílhatnak. A ma uralkodó teoretikus vélekedések szerint csak a mű, a szöveg létezik, a kor ismerete, az író személyes élete, pláne legendája, nem lehet része a mű befogadásának. Néhány elszánt teoretikus vagy ideológus számára bizonyára így is van, de az irodalom mégiscsak azáltal nyeri el értelmét, ha a lehető legszélesebb kultúrahordozó réteg is megismeri és beépíti személyes világába – elsősorban a maga öröme persze, de – tudatosan vagy öntudatlanul – azért is, hogy képes legyen fönntartani a nemzet szellemi örökségét. Erre pedig csak a művek emberszabású közvetítésével lehet képes.

Albert Zsuzsa kérdései sokszor látszólag az írók személyes életére vonatkoznak, ám a beszélgetések észrevétlenül irodalomtörténeti horizontúvá mélyülnek, s bármily mesze kalandoznak is, mindvégig megmaradnak az irodalom erőterében. Nemcsak újabb számos, rejtett részletet ismerhetünk meg a korról, a művek keletkezésének történetéről, de valódi műértelmezéseket is hallhatunk/olvashatunk – s itt kivált a leggyakoribb vendég, Domokos Mátyás nevét kell megemlítenem. Könnyű Albert Zsuzsának, gondolom én, mert nemcsak a felidézett alkotók, de beszélgetőpartnerei is rendszerint a magyar irodalom és szellemi élet jelesei: Keresztury Dezsőtől, Czine Mihálytól, Rába Györgytől Cseres Tiboron, Károlyi Amyn át Lator Lászlóig, Ágh Istvánig, Nagy Gáspárig. Ők, az emlékezők azokat az emlékfoszlányokat is földézik, amelyeket íróként legföljebb memoárjaikban említenének meg, itt viszont felszabadultan mesélhetnek. Mesélhetnek az írók bogarasságairól, hóbortjairól, különbségeiről, igaz és hamis legendáiról, mert a beszélgetéseket kormányzó Albert Zsuzsának nem a mítoszrombolás a célja, nem, hogy az égiekkel játszókat a földre rántsa, hanem az, hogy bennünket, hallgatókat/olvasókat is abban az érzésben részesítsen, amely őt magát leginkább vezérli: az áhítatában. Az étellel együtthangzó irodalom különös misztériumának áhítatában: úgy csodálkozhatunk a magyar irodalom szépségeire, hogy annak sokféle furcsasággal, bolondériával, olykor kemény természettel megáldott/megvert alkotóval is meghitt, személyes közelségbe kerülünk.

Albert Zsuzsa és társai irodalmi legendák sorát hozzák felszínre, némelyiket megtisztogatnak, másokat viszont legendásítva hagynak. A bűbajos Kormos István például maga is teremtette legendáját: születését is sokféleképpen mesélte el, egyszer a Héderváry gróf gyerekének, máskor egy ismeretlen katona fiának mondta és hitte magát, s legendásította árvaságát, szerelmeit is. Mint a Párizsban megismert és verseiben híressé tett Cecilt is, akit – Domokos Mátyás szerint – soha senki emberfia nem látott élő való-

jában, ám feltehetően a Cecil húgaként bemutatott, Nagy Éva műfordító lenne Cecil maga. Vasy Géza utóbb monográfiájában ugyan talán minden homályos-gyanús részletnek utánajárt, s kiderítette a legvalószínűbb valóságot, ám úgy érzékelem, az egyszer megfogant legenda örök életűbb, mint a tudomány. Hála Isten, teszem hozzá, mert szükségünk van a legendákra is.

Vajon a magyar szabadságeszményt sérti-e a túlélő, netán Szibériában raboskodó Petőfi legendája, vagy valóságosnak hitt székelykeresztúri sírja, avagy nem inkább legendáival együtt szimbolizálja-e a legérzékletesebben, hogy mit jelentett számunkra a 48-as szabadságharc és annak leverése? És vajon módosítjuk-e véleményünket, mi, olvasók Kálnoky László józanságáról, racionális szemléltéről, ha megtudjuk, hogy Kálnoky László tényleg hitt a kísértetekben, szellemjárásokban? De éppen szelíd gyarlósága miatt válik számunkra is szerethetőbbé – az Albert Zuzsának oly kedves – Jékely Zoltán, aki a kísérteteknél is jobban kötődött az álmokhoz, melyeket munkatársai is nagy tisztelettel őriztek. Munkahelyén, a Széchényi Könyvtár raktárában ugyanis rendszeresen el-elszunyókált, s amikor egyik délben nagyhatalmú főnöke kereste volna, Jékely munkatársa lepisszegte: „Most ne tessék zavarni. Zsoli úr éppen álmodik.” A manapság alig-alig olvasott Tersánszky műveit pedig talán nyomorúságos ifjúkorának itt megismert anekdotái miatt vesszük újra kézbe, vagy éppen a Révainak adott gyilkosan frappáns válaszáért. Tersánszky zsigeri módon volt szabad és független, de mert tényleg a legszegényebb munkásvilágból érkezett az irodalomba, az ötvenes években megpróbálták befogni Rákosi szekerébe. Amikor Révai indulatosan megkérdezte tőle, miért nem akar belépni a pártba, hogy együtt legyen Darvas Józseffel és Illés Bélával, azt felelte: inkább megy a zúzdába Balzac-kal, mint Révaival az élvonalba.

Hadd emlékeztessenek arra, hogy Albert Zsuzsa rádiós beszélgetéseit – megint személyes tapasztalataimra is

hivatkozva – nem csak az irodalmárok és irodalomközeli emberek, de az irodalmat nem olvasók is örömet hallgattak. Azok is, akik talán soha egyetlen sorát nem olvasták Szerb Antalnak, Radnóti Miklósnak, Illyés Gyulának, Sinka Istvánnak, Mándy Ivánnak, Németh Lászlónak, Szabó Lőrincnek, és sorolhatnám – a rádióból igazodási pontokat és megerősítést kaptak. Megerősítést: hogy olyan személyiségek hozták létre és olyan személyiségek folytatják, örökítik tovább a magyar műveltség, a nemzeti identitás fundamentumát, akikre nem feshengve kell gondolnunk, de akikre okkal lehetünk büszkék, s akiket emberi mivoltukban is nagyon szerethetünk. (Ezért fölbecsülhetetlen a tömegmédiá felelőssége és – ma egyre inkább – felelőtlensége.) Úgy tudjuk ugyanis, hogy nekünk, magyaroknak az a legjellemzőbb tulajdonságunk, hogy gyűlölködő és irigy nép vagyunk – ezt a csacsiságot sok *vén huncut* és *gonosz ostoba* próbálta és próbálja elhíttetni velünk régtől fogva. Az az irodalom- és emberkép, amelyet Albert Zsuzsa ezekben a beszélgetésekben fölmutat, nem egy önfeladó, önsorsrontó, nekibúsult, nekikeseredett, hanem jókedvű, játékos, bolondozásra mindig kész, életerős, bizakodó, konokul kitartó, kutakodó szellemű és nagyon rokonszenves népé.

A rádiózást, az interjúzást rendszerint másodlagos alkotói tevékenységnek tartjuk. Nincs értelme föltenni a kérdést, hogy Albert Zsuzsa *legendás irodalmának* öt-hat-hét kötete tekinthető-e az írói életmű részének. Mert az. Csak éppen szokatlanul az: a költő a saját nevével jegyzi a versét; a rádiós, az interjúkat szervező a gyülekezet részeként mutatja meg magát. Nem az én a legfontosabb, hanem az üzenet maga, a továbbadás, a megosztás öröme. A közösség szent szolgálata, amit gyakran lesajnálunk és megmosolyognak ugyan, de ami nélkül sosem volt, és ma sincs sem irodalom, sem élet.

Pécsi Györgyi

Budapest, hommage à Piranesi X. Tőzsdepalota (rézkarc, 2006)

Szomorú örökség A visszaszerzés reménye. Húszéves a Hitel Szerk.: Papp Endre, A HITELÉRT Alapítvány, Bp., 2008.

A legnagyobb magyar által írott, a reformkori Magyarország gondjainak számbavételét elvégző és a megoldási utakat kereső műnek, a *Hitel*nek a címét viseli az a folyóirat, mely tavaly novemberben ünnepelte huszadik születésnapját. A Széchenyit idéző cím közvetlenül arra a fogalomra utal, mely nélkül az emberi közösségek nemhogy működni, létezni sem tudnak – a bizalomra. Bár helyesebb lenne a *valóság* szót használni, hiszen az e szó mögött lévő tartalom – ugyan láthatatlan, de – egyéni érdekeket társaik kárára követő, atomizált egyedekből képes szolidaris közösséget létrehozni. (Csak mellékesen jegyzném meg, hogy ezek szerint a kimondott és leírt szónak mégis van közösségi-társadalmi – irodalmon kívüli? – következménye. Az irodalom pedig, úgy látszik, nem élettől és az embertől külön szférában létező *valóság*.) A Révai Lexikon sorozatának 1914-ben kiadott megfelelő kötete a *hitel*ről mint közgazdasági fogalomról azt írja, hogy az a javak forgalomba hozatalának olyan módja, mely esetében a kölcsönös szolgáltatások nem egy időben teljesülnek. „A forgalomnak ez a neme rendszeresen csak bizalom alapján jöhet létre” – folytatódik a szócikk. A bizalom, melynek hiányától legújabb tapasztalataink szerint egy egész ország lett tévelygésre és múltisméltésre kárthatva.

De a bizalomvesztés, vagy -hiány nem csak jelenkori keserű tapasztalata a magyarságnak, a folyóirat majd negyedszázados múltja előtt tisztelgő antológiát olvasva (s egyáltalán: a magyar történelmet ismerve) annak szinte mindig meghaladni vágyott szomorú öröksége volt. Éppen a meghaladás vágya, mindenekelőtt pedig a számbavétel fontossága, sürgőssége miatt fogalmazódott meg akkoriban e periodika elindításának a terve. Persze mindezek mellett a szabadon, hatalom által nem ellenőrzött kimondani vágyott szó is ott munkált az alapítókban, mert ha csak néven nevezzük, már valamicske hatalmat szerzünk bajaink felett. Szóljanak bár e húsz év terméséből válogatott írások múlttról és a mindenkori jelenről, (saját koruk óta meg nem haladott) magyar sorslátókról, a Trianon okozta sebekről s ezek következményeiről, a békediktátum alkotta országban és annak határain kívül rekedve élő nemzet gondjairól, történelmünk, irodalmunk és zenénk nagyjairól, Közép-Európáról és abban (s egyáltalán: a világban) elfoglalt (elfoglalható) helyünkről, nagy nekigyürközésekről és felejtésekről, virágzásról és pusztulásról, egyvalami, úgy látszik, örökké bennünket kísérő tulajdonság: kortól és társadalmi

berendezkedéstől függetlenül a magyarság problémái lényegükben ugyanazok, s megoldásukat ritkán jellemzi a bevégezethez, sokkal inkább akut és krónikus mivoltuk együttes létezésé – a megoldatlanság jegyében. Ezért is jogos (törvénytörő?), hogy az antológiába beválogatott írások sorrendje nem időrendet követ (csak szerzőjük tekintetében). A *Hitel* indulásával éppen ennek a rétegzett (változatlan) problémahalmaznak a megbontására vállalkozott, abban a korban, amelyről úgy tűnt, esélyt nyit a rendbetételre, vagy legalábbis a szó segítette-közvetítette számbavételre. Meglepően széles volt egyébként a kezdeti időszak szerzőinek tábora, s úgy látszott, az egyre szabadabbá váló beszéd segítségével a feladat elvégezhető. Nyíltabban és nem bujdosó módjára folytatható egy hagyomány, amely nem csak a kimondott és leírt mondatokra (az alanyra és az állítmányra), hanem az emberre is gondot visel, felelősséget vállal, s így helyreállítható az önismeret megszakított folytonossága, melyből egyébként – úgy látszik – minden egyéb más, bennünket kutyahúséggel kísérő bajunk fakad. (Ennek az önismeretnek a hiányából következik az is, hogy történelmében meglepő-megdöbbenő ismétlésekre volt képes a magyarság – már csak ezért sem kerülhető meg a grammatikai felelősség ellenében beállított erkölcsi.) Mint oly sok más területén az életnek, e rendszerváltoztató időkben aztán elváltak az utak, és kapcsolatok szakadtak meg (vagy inkább: eleve meglévő különbségek valódi arányai mutatkoztak meg). Mindegy. Ismétlésből megint kijutott, a valódi kérdések föltevését elfedő ellentétpárok ismét megfogalmazódhattak („népi és urbánus”, „valóság és irodalom”, „magyarság és európaiság”), viták terelődhetek (szándékosan?) tévútra, s a (hatalmi) politika önérdéke egybejátszatható lett a múlt ismeretével nem terhelt, atomizált társadalomával (tömegével).

A körkép gazdag és ijesztő. A számbavétel és a kimondás igényének fönntartása pedig nem(csak) kötelesség, hanem hagyomány (melynek immáron nagy múltja és anyaga van – hiszen egyidős a magyar irodalommal.) Húsz év nagy idő, de benne még több van összesűrítve. Hogyan lehetne úgy élni vele, hogy a magyarság ne marginális legyen ismét?

Csábi Domonkos

Szavazzon a hónap versére!

Honlapunk **VERSEK** rovatába minden hónap közepén fölkerül néhány vers név nélkül, melyekre Olvasóink szavazhatnak egy hónapon keresztül. A legtöbb szavazatot kapó verset megjelentjük a Magyar Naplóban!

A júniusi lapszámhoz **2009. május 18-ig** lehet szavazni.

A legutóbbi versszavazás győztese **Kürti László Anyámnapi vers** című alkotása, amely lapszámunkban olvasható.

A Szerzőnek ezúton is gratulálunk!

A számvetés könyve

Várkonyi Nándor:
Egy irodalmi korszak
számvetése
Széphalom
Könyvműhely, Bp., 2008.

„Véleményem szerint csak nyelvünkben lehetünk nemzetiek, s valaki annál inkább nemzeti, minél nagyobb költő.” A fenti szentencia Kosztolányi Dezső Várkonyi Nándorhoz írt 1927-es leveléből származik, melyben a költő megfogalmaz bizonyos kritikai észrevételeket az irodalomtörténész 1928-ban megjelent irodalomtörténetéről (*A modern magyar irodalom*). Ugyanezen mű kapcsán egy levélben Szabó Dezső is hangot ad kritikai észrevételeinek, miszerint az irodalomtörténet „nem morális ítélezés, nem politikai tartármártás, nem a kezükbe pennát fogó emberek népszámlálása, nem is általános adatok szétosztása életüket írással elpazarló léhűtők között, hanem: először is az irodalom fejlődésének megmutatása minden műfajban, másodszor az egyes írók teremtő erőinek, eszközeinek sajátos megmutatása.” Ha az irodalom fejlődéséről szóló kitétel már nem is állja meg a helyét, Szabó Dezső további gondolatai – Kosztolányiéhoz hasonlóan – igencsak elgondolkodtathatták a szerzőt, s fogalmazhatnék akár jelen időben is, hiszen a mai olvasónak, irodalomtörténésznek is elmékednivalót adhatnak az irodalomtörténet-írás mikéntjéről és hogyanjáról. (Másfelől érdemes végiggondolni, hogy miért éppen e két írórt kérte fel Várkonyi munkája értékelésére, tudva a közöttük lezajlott „pengeváltásról”). Az *Egy irodalmi korszak számvetése* olyan gyűjtemény, mely betekintést ad egy korszak irodalmi történéseibe, tendenciáiba, s Várkonyi irodalomról vallott felfogását, nézőpontjait is megmutatja.

Elgondolkodásra készítő a kötet legelső mondata is: „Eldöntött kérdés, hogy egy nemzet irodalmába nemcsak saját nyelvén írott művek tartoznak, hanem az írói által idegen nyelven szerettek is.” Az állítás korunkbeli olvasói horizontból semmiképp sem tekinthető eldöntöttnek, sokkal inkább beszélhetünk a kijelentés problematikusságáról, arról, hogy mindez kérdéses, kérdésekre ad okot. Mert természetesen a magyar művelődés részének tekintjük Janus Pannonius latinul szerzett verseit, azonban mi a helyzet például jelenünkkel? Vajon a magyar irodalom részét képezi-e Lorand Gaspar Franciaországban élő, magyar származású, azonban műveit franciául író költő? Tegyük fel a kérdést másként: irodalmunk részeként nézünk-e arra a románul születő alkotásra, melyet magyar nemzetiségű író hoz létre? Vagy mennyiben tekinthető a magyarországi német irodalom részének

Kalász Márton munkássága? Olyan kérdések ezek, melyek inkább azt sugallják, hogy ilyen kategorikus kijelentéseket semmiképp sem tehetünk. Talán fogalmazhatunk úgy, hogy nemzeti irodalom az, ami a nemzet nyelvén születik – viszont a nemzeti művelődés egy-egy korszakát tekintve esetleg kivételek tehetőek.

Az *Egy irodalmi korszak számvetése* című kötet három nagyobb egységre tagolódik, s ebből az első, egyben a legjelentősebb a szerző irodalomtörténeti tanulmányait tartalmazza. A könyv címét adó tanulmányban Babits Mihály és Kosztolányi Dezső két könyvét és irodalomról vallott felfogását elemezve a szerző saját irodalomszemléletével is megismerkedhetünk: „Ha azonban az irodalom a történelem funkciója, ebből az következik, hogy az irodalom tudománya elsősorban történeti diszciplína, melynek belső értékrendező elveit az esztétika adja meg. Csak ez a kettő együtt nyújthat *teljes* irodalomszemléletet.” Várkonyi szerint az irodalom a történelem része, tehát magát az irodalmat a történelem által szervezett nagy elbeszélés elemeként szemléli. Emellett pedig – kicsit a fentebbi idézet előtt – arról ír, hogy az irodalom hasonlatos az élethez, mi több, azonos vele, „csak a maga formanyelvén, a maga életműszerei által éli azt.” Várkonyi organikus irodalomszemlélete pedig eljuttat bennünket, befogadókat ahhoz a feltételezéshez, hogy a literatúrának így – az emberi élethez hasonlóan – különböző korszakai vannak, sőt, tud virágozni és hanyatlani. A fejlődéselvű szemlélet napjai – úgy vélem – leáldoztak immár, azonban nem felejthető el, hogy ez nem a vitatkozás helye, hanem elsősorban a számvetésé.

Várkonyi írásai kapcsán ki kell emelni, hogy szerzőjük egységesen és a hagyományt mindig szem előtt tartva szövegezte irodalmunk alkotásairól, s úgy gondolom, hogy nemcsak a két világháború közötti, hanem az 1945 utáni korszak jelenségeit is megfigyelhetjük műveiben. A fentebb bemutatott szemlélet végett talán érdemes egy szót szentelni a kötet szerkesztési elvének, az írások sorrendjének. A szerkesztői utószóából megtudhatjuk, hogy Várkonyi szövegei egyfelől az adott téma, másfelől ennek kronológiája szerint következnek, s így történhet meg, hogy például a kötetnyitó írás 1967-ből, míg az azt követő 1942-ből származik, de találunk egymás mellett 1922-ben és 1968-ban keletkezett írást is. Mindez összeegyeztethető a szerző irodalomról vallott felfogásával – a literatúra tekintetében, de vajon hogyan is van ez az irodalomtörténészsel kapcsolatban? Várkonyi Nándor könyve érdekes olvasmány, melyben válaszok fogalmazódnak meg bizonyos kérdésekre, azonban fontos leszögezni, hogy ezek korántsem véglegesen „eldöntött” válaszok – csupán lehetőségek.

Vincze Ferenc

Egy cseh „másként gondolkodó” Közép-Európáról

Rudolf Kučera:
Közép-Európa története
egy cseh politológus
szemével
Popély Gyula utószavával
Korma Bt. Bp., 2008.

Mit gondol ma egy művelt, a történelem és a politika iránt is érdeklődő magyar a csehekről? Talán azt, hogy egy csöndes, polgári erényekkel büszkélkedő nép, szereti a sört és a zenét, s nálunk jóval szerencsésebben úszta meg a XX. századot. Sokan azt is emlegethetik, hogy jelentős szerepük volt az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásában, mohó módon bekebeleztek országukba egymillió magyart, akiket 1945-ben megpróbáltak szülőföldjükéről elűzni. Hogy a demokrácia mintaállamának tekintett Csehszlovákiában nemcsak a hárommillió német és a közel egymillió magyar kisebbség, de a szlovákok és a ruszinok sem tudtak érdemben beleszólni a politikába, és hogy az államalkotó Masaryk famulusa, Beneš kulcsszerepet vitt a kisantantnak nevezett magyarellenes szövetség létrehozásában, majd a második világháború alatt és közvetlenül utána Sztálin eszközévé válva hozzájárult Közép-Európa – és benne Csehszlovákia – szovjetizálásához. Az 1968-as „prágai tavasz” elfojtását ma mindenki elítéli. A rendszerváltozás és a Visegrádi Együttműködés megteremtése óta jó viszonyban vagyunk egymással, de ebben nyoma sincs az érzelmekkel töltött lengyel–magyar barátságoknak.

Ma valóban keveset tud egymásról ez a történelemben ezer éven át szomszédos és sokban hasonló sorsú nép, miközben politikai és gazdasági érdekeink alapvetően azonosak. Öröndetes, hogy a kommunizmus idején az üldözött cseh ellenzékhez tartozó történész és politológus Rudolf Kučera 1992-ben megjelent történeti esszéje (*Fejezetek Közép-Európa történetéből*) tizenhat évvel később magyar fordításban is napvilágot látott. Jelentősége elsősorban abban van, hogy szemlélete, mondanivalója szöges ellentéte a hagyományos cseh felfogásnak, amely az ország 1918-as létrehozatalát az adott határokkal történelmi igazságtételnek és szükség-szerűségnek, Masarykot nagy európai államférfinak tekinti, és Beneš elnöknek a németeket s a magyarokat kollektíven bűnösnek deklaráló és üldöző politikáját pedig mentegeti. A vékony, érdekes illusztrációival együtt alig százhatvan oldalas könyv fő mondanivalója az, hogy óriási történelmi hiba volt a Habsburg-monarchia szétverése, amiben vezető szerepet vitt a cseh nemzeti mozgalom, mert ez nemcsak lehetővé tette Hitler,

majd Sztálin hódításait, de elhintette a vizsály magját a térség népei, mindenekelőtt a csehek, szlovákok, lengyelek és magyarok között. Kučera bemutatja, hogy a napóleoni háborúk nyomán jelentkező nacionalizmus, a soknemzetiségű birodalmak helyén nemzeti államok létrehozására törekedő mozgalmak 1918-as sikere Közép-Európa elpusztulását jelentette, „az új Európa” jellemzője a türelmetlenség, a más nyelvűek, a nemzeti kisebbségek elnyomása, majd elüldözése lett, s mindez a kommunista diktatúrákba torkollott. Történelmi áttekintésben a német egységmozgalommal és az arra válaszoló cseh nacionalizmussal szembeállítja a szerinte a nemzetek fölötti föderáció felé haladó Habsburg-birodalmat, amelyben egyre jobban felülkerekedett a nemzeti méltányosság, a türelem politikája (ezt Rudolf trónörökös rokonszenvesen, Ferenc Ferdinánd pedig autokratikus módon képviselte), ahol minden nép érvényesülni tudott. Ezt értékelte a XIX. század közepén a neves cseh történétíró, Palacký, és ezzel fordultak szembe az orosz abszolutizmus és imperializmus veszélyét nem érzékelő, pánszláv érzelmű csehek és szlovákok.

A magyar kiadás előszavára és az egész kötetre jellemző a szerzőnek a magyarok, kivált a Csehszlovákiában annyi méltánytalanságot elszenvedő magyar kisebbség iránti megértő rokonszenve. Sok hasonlóságot lát Szent István és Szent Vencel népének történelmében, értékeli a magyarországi decentralizáció, a nemesi vármegye hagyományát, a rendek küzdelmét az abszolutizmus ellen, az 1848-as törvényeket és az ezek védelmében folytatott szabadságharcot, Eötvös politikai gondolkodását. Az 1867-es kiegyezést és ennek nyomán a magyar nemzeti állam kiépítésére törekvő magyar politikát viszont hibásnak tartja és elmarasztalja. Ez abból az alaptételéből következik, hogy a kevert népességű Közép-Európában lehetetlen volt igazságos határokkal elválasztani az egyes népeket, az együttélés optimális formája a demokratikus föderáció lett volna, s miközben a Lajtán túl a viszonyok ebben az irányban haladtak, Magyarországon az 1868-as nemzetiségi törvény pozitívumai elsikkadtak, az egyetlen politikai nemzet fikciója pedig lehetetlenné tette a szlovákok és a többi nem-magyar nép emancipációját, nemzetként történő elismerését. Ebben egyet is kell értenünk, abban viszont téved Kučera, hogy a dualizmus provokálta ki a csehek és a szlovákok körében elterjedt pánszlávizmust és a szerb irredentizmust. 1848-ban már mindkét jelenség erős volt. Más, kisebb tárgyi tévedéseket is találunk a velünk foglalkozó részekben, így a csernovai csendőrsortúz vagy az 1919-es szlovák–magyar viszony tárgyalásakor, az utóbbira Popély Gyula hasznos utószava is rámutat.

A munka példamutatóan mentes a cseh nemzeti előítéletektől, fő célja éppen ezek korrigálása volt. Súlyos hibának tartja, hogy Masaryk és a „politikai törpe” Beneš jelentős nagyságú és népeességű, németek és magyarok által lakott területeket is bekebelezett Csehszlovákiába, Teschen/Cieszyn, Árva és a Felső-Szepesség lengyel többségű részeivel együtt, hogy korridorral akarta elválasztani az osztrákokat a magyaroktól (sikertelenül), s hogy ugyanezt elérte a lengyelek és a magyarok esetében. Felidézi, hogy 1919-ben a csehek az elértnél jóval nagyobb területet igényeltek, és nem kevesen az ott élő nem-szláv lakosság beolvasztását vagy elűzését tervezték. Elítéli magát a „csehszlovákizmus”-t, ami a szlovákok önálló létét tagadva azok „elcsehsítését” tűzte ki célul. „Meg kell állapítanunk, hogy a mi új országunk nem volt demokratikus, mert nem tudott pozitív kapcsolatot kialakítani mindazokkal a nemzetekkel és nemzetiségekkel, amelyek a területén éltek.” (126. o.) Látjuk, hogy Kučera Jászi Oszkárrel („a nemzetiségi kérdés a demokrácia archimédeszi pontja”) és Bibó Istvánnal azonos érveléssel ítéli el a kisebbségekkel szemben követett, asszimilálásukra törekvő cseh politikát, ami szembefordította egymással és nyomorúságba vitte „a keleteurópai kisállamokat.” Rámutat arra, hogy Masaryknak legalább sejtenie kellett „a sok kis nemzetállamból álló Közép-Európa” gyöngeségét, azt, hogy nem fog tudni ellenállni a német és orosz fenyegetésnek. „A közép-európai nemzetállamok erkölcsstelen, sokszor már szinte beteges politikát folytattak egymás ellen, kétségbeesetten taktikázva Németország és a Szovjetunió közt.” Kučera pártatlanul vizsgálja az egyes nemzetek magatartását, elutasítja a „jó” és „rossz” nemzet szembeállítását, a kollektív bűnösséget: „nem létezik semmiféle nemzeti hajlam a rossz elkövetésére; a német, az orosz vagy cseh nemzet éppúgy képes ugyanolyan tettekre, csak a történelmi alkalmon és a megfelelő lehetőségeken múlik, meg azon, hogy ki jut hozzá a hatalomhoz, és mire használja.” (114. o.) Arra is rámutat, milyen nagy veszteséget okoztak a csehek önmaguknak a németek kiűzésével – csakúgy mint később Romániában Ceaușescu a szászok és a zsidók kiárusításával és a kisebbségek teljes felszámolásának a kísérletével.

Véleményem szerint Kučera egyedül abban téved, hogy a történelemben kikerülhetőnek hiszi a nemzetállamot. Noha igaza van, hogy az első világháborúban „helyesebb lett volna inkább Ausztria[–Magyarország] megváltoztatására törekedni – ehhez a háború végén kedvező volt a helyzet –, mint Ausztriát felszámolni,” de a nemzeti eszme az 1840-es évektől száz éven át valóban Európa uralkodó ideológiája volt, magával ragadta még az arisztokráciát és a dinasztiákat is. Erősebbnek bizonyult a racionális föderaliz-

musnál, a szociáldemokraták őszinte internacionalizmusánál és a kommunista utópiánál. Érdekes, hogy Kučera nem veszi észre a nacionalizmus Janus-arcát, hogy a nemzeti szabadság meghirdetésével egyszerre volt képes mozgósítani, felszabadítani tudatlan, elnyomott tömegeket, majd kegyetlenül elnyomni, sőt legyilkolni a hasonló nemzeti célokat követő más népeket, akikkel évszázadokon át működött a harmonikus együttélés. Abban viszont egyetértek a szerzővel, hogy a szomszédos nemzetállamok konfliktusa nem volt törvénytörő, hogy méltányosabb határok és méltányosabb kisebbségi politika esetén elkerülhető lett volna a nemzeti gyűlölködés s annak minden belső és nemzetközi következménye.

Ez az emelkedett szellemű cseh gondolkodó – számos kortársával együtt – a kommunizmus utolsó két évtizedében abban bízott, hogy a rendszer idővel elkerülhetetlen összeomlása helyre fogja állítani Közép-Európát. „A német és a szovjet megszállásból szerzett tapasztalataink után új közös célunkká kellene hogy váljék a szabad és független Közép-Európa megteremtése, amely mentes a nacionalista előítéletektől és ellenérzésektől, s amelyben a nemzetek és nemzetiségek, kultúrák és vallások pluralitása a legtermészetesebb dolog lesz. Olyan Közép-Európa megteremtése, amelyben a nemzetállamok és határaik létezése már csak a történelemtankönyvekbe fog tartozni.” (121–122. o.) A rendszerváltozás hajnalán így gondoltuk mi is, szinte szó szerint ilyen programok születtek Magyarországon is. A Nyugat-Európában a második világháború után megvalósult nemzetek közötti megbékélés és a mai Európai Unióhoz vezető egységmozgalom azt az ígéretet hordozta, hogy át fog terjedni Közép-Európára, és orvosolva a kölcsönös sérelmeket kiküszöböli az ottani történelmi ellentéteket. Hogy ez nem vagy csak részlegesen történt meg, azért nemcsak Közép-, de Nyugat-Európa politikusi is felelősek, hiszen az utóbbiaknak a NATO és az EU bővítése során ragaszkodniuk kellett volna saját elveik és gyakorlatuk átvételéhez a nemzeti problémák területén is. A jelek szerint Kučera sem vált prófétává saját hazájában, könyve nem váltott ki nagyobb visszhangot, felfogása nem termékenyítette meg a cseh és a szlovák társadalom gondolkodását. Csak remélni lehet, hogy az egykor kommunista uralom alatt élő népek mai családottsága és gazdasági válsága, az orosz nagyhatalmi politika feléledésétől is sarkallva, elő fogja segíteni az ebben a könyvben foglalt szemlélet és program felülkerekedését, a rendszerváltozáskor elképzelt Közép-Európa megszületését.

Jeszenszky Géza

Mindig vonzottak a haszonnal nem járó foglalatosságok. Minden olyan cselekvő igyekezet, amelynek a hozadéka nélkül (ha volna is neki ilyen) amúgy vidáman megvolnánk. Megfejtethetlenné tűnő furcsaságokkal vesződni, olyan titkok nyitjára rábukkanni, melyekkel nincs mit kezdeni – ez valahogy kedvemre való. Például:

Amikor Szilágysomlyó fölött virágzik a szőlő, száz kilométerrel odébb a mi kalotaszentkirályi pincénkben megmozdul az onnan hozott borunk, mely ha ízet nem vált is, valahogy zaklatott lesz. Aztán mihelyt a szőlő amott a Magurán szemet kötött, itt a bor megnyugszik, megállapodik. Ki tudja, miért. Vagy:

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem piliscsabai nagy auditoriumának a belső boltozata, mely valóságos ács hősköltevény, a tervező alkotó építőművész, Makovecz Imre szerint olykor mintha sóhajtana, majd halkán zenélni kezd. Amikor hét határral odébb valahol egy erdőn csendben pattan a rügy? Ott, ahonnan e gerendagótika fája vétetett? Hogy van ez? Hol rejtezkedik az üzenet-hordozó? Vagy:

A sarkkőrön túl él egy hollófajta, melynek sirálytojás az eledele. Ebből évi egyezer darab kell neki; tehát nem egészen három tojás a napi adag. Csakhogy e tetemes mennyiség: vagyis az évi szükséglet összegyűjtésére alig pár hete van, ennek ugyanis azalatt kell lebonyolódnia, míg a sirályok költenek. Miközben persze neki is kéne költeni. Ez a fekete madár ráadásul minden sirályfészekből egyetlen tojást vesz el, merthogy ő nem fészekrabló, hanem adószedő. Aki gondol a jövőre, vagyis arra, hogy mindenkor legyen adófizető. Ez eddig csupán a „természet rendje”, vagyis van benne logika. Csakúgy, mint abban, hogy a holló a beszédett adót nem egyetlen bankban, vagyis egy omladékos hegyoldal sziklarepedésében helyezi el, hanem valamennyinek külön helyet

keres. Merthogy a tojást a sarki róka is szereti. Mint a többiek. Az egész sarkkőrön túli társaság – akik élni szeretnének. Felélni, leélni, főleg túlélni. De az, hogy a holló mind az ezer tojás rejtékét „észben tartja”, s valamennyit megtalálja, az a sarkkőrön túl továbbra is csupán gyalogcsodának számít. Hanem ugye a rövid pár hétig tartó nyár után ott mindent beborít a hó, s az megül azon a tájon nyolc-tíz hónapon át. Az ám, csakhogy a fekete madár, az a fő-fő túlélő, az öles hó alatt is tudja a helyét az elrejtett tojásnak, s meg is találja mind az ezret, míg a sirálynép újabb fészekrakásba kezd. Na, ez hogy működik? Vagy:

...Miért vadul meg s tépi el akár a láncát is némely kutya, ha gazdáját baj érte – például egy hadifogolytáborban, a portájától úgy 2000 kilométernyire? Vagyis amikor a gazdit ott hátravitték a barakkváros mögé ásott gödörhöz – holott még volt egy kevés pulzusa –, s bedobták oda a többi dermedt embermaradvány közé, itt ez a szegény eb egyszerre csak elbúsulja magát, s világgá szalad. Hát szabad?... Vagy:

...Lássunk végre növényi s állati furcsaságok után valami emberi érthetlent; ám mivel ezekből túlkínálat van (avagy a bőségnek zavara), válasszunk a lehetőségek közül egy monumentalist. Nos, a Kínában feltárt agyaghadsergely ilyen. Számomra legalábbis e földből kiásott szoborrengeteg a kínai nagy falnál „valódi” csoda. Melynek még az sem ártott meg, hogy pár évvel ezelőtt agyoncsócsálták a hírmagazinok. Tehát a páratlan lelet: 6000 életnagyságú harcos szabályos menetoszlopba sorakoztatva, no meg 400 ló s talán 100 harci szekér. Ennyi került elő belőlük. Egyelőre? Ki tudja. Ahol ugyanis ily számosan strázsálkodtak ezer esztendőket a föld mélyén, onnan idővel előmasírozhat akár újabb terrakotta ármádia is. Igaz, ami, amennyi belőlük máig felszínre került, azzal művészettörténész, historikus így is elbábrálhat száz esztendeig.

Hanem mi az, ami e túlméretezett csodából engem magával ragad? Az, hogy a jó fél hadosztálynyi cseréplegénységet miért „szerelték fel” vajon valódi, használható fegyverekkel (nyilván korabeliekkel) azok, akik őket hadrendbe állították úgy 2000 évvel ezelőtt?... (Szilágyi István: *Mihaszna csodák, Korunk 2009/3.*)

Ferenc fia Ferenc titkosszolgálati dossziéi, a huszonkét, fölcímkezett, szűr-késkék kartonokba fogott, csaknem hatezer oldalt kitevő irathalom nem őrizte meg annak az egyetlen jelentést megtaláló marosvásárhelyi ügynöknek a nevét, de még a fedőnevét sem, aki az alig egy és egyharmad oldalt kitevő írásával a megyei belső elhárítás nyilvános és titkos hivatalaiban soha nem tapasztalt nagy port kavart. Nem túlzás azt állítani, hogy kifejezetten zavarodott, sőt rémült és fejevesztett kapkodás lett úrrá az intézmény valamennyi dolgozóján, Szabó I (vagy talán J) századoson a legkivált. Neki kellett kézhez vennie, iktatnia, és amennyiben a jelentésíró elmulasztotta volna, fedőnévvel ellátnia az 1974. április 18-án elkészült iratot, amely a Maros megyei századost sorsdöntő döntésre bírta. Szabó I (vagy inkább J) titkosrendőr nem késlekedhetett az intézkedéssel, ez lehet a magyarázata annak, hogy a forrás megjelenése nélkül hagyta az iratot, a teljes névtelenségbe taszítva annak íróját.

Képzeljük el emberünket, a számmunkra örökre névtelen férfiút vagy nőt, amint különösebb feltűnés nélkül szóról szóra lejegyzí Ferenc az Ember Fia szenvedésére emlékező napok valamelyikén, Marosvásárhelyen elmondott gyűjtő hangű, azonnali cselekvésre felszólító beszédét, majd amint a húsvétot követő héten csütörtökön a román nyelvre fordított szikár jelentést, amely végül a beszéd leglényegesebbnek ítélt mondatait őrizte csak meg, szótlannul átnyújtja megbízójának, Szabó I (de lehet, hogy J) századosnak.

Mértékadó ortodox teológusok, köztük nem kisebb tekintély, mint az arany-szájú előnévvel tisztelt szent, azt tartják, hogy a feltámadást követő hét teljes napot olyan erővel hatja át az üresen maradt sírból kiáradó, előzmény nélküli, teremtetlen fény, hogy akit ezekben a napokban szólít ítélőszéke elé a Világ Ura, legyen bár a bűnösök között a legmegátalkodottabb gonosztevő, az az ember, vagy ahogyan a Rómabeliekhez írt apostoli levélben találjuk, legyen bár telve mindenféle hamissággal, kapzsisággal, viszálykodással, álnoksággal, rosszulindulattal, sőt lehet fondorkodó, besúgó (pszithürisztész), rágalmazó, susárló, dölyfös, dicsekvő, találékony a rosszban,

kíméletlen, szószegő, szeretetlen és irgalmatlan, vagy ölte volna meg apját és anyját, rontott volna meg tudatlan gyermekeket, lenne bár méltó a gyeheha tüzen kiszolgáltatott második halálra, mégis, mindezek dacára az örök világosság jutalmában részesül, az angyalok és üdvözült lelkek társaságában.

Ezen mennyei fényben gazdag, kegyelemteljes napok egyikén születik meg a fedőnévtelen feljelentés. Nehéz, bizony lehetetlen elképzelni a marosvásárhelyi beszéd lejegyzőjét, akinek talányos módon fedőneve sem maradt fenn a belső elhárítás archívumaiban, márpedig aki azokon a gondosan megszerkesztett és féltve őrzött lapokon sem szerepel saját névvel vagy saját fedőnévvel, talán soha nem is létezett, jeltelenül jött a világra, és nyomtalanul tűnt el, még csak por sem és hamu sem, keze írását is talán csak démonok alkották meg, hogy ezek a látható, tapintható jelek sem a létezők anyakönyvének titokzatos lapjait szaporítsák, minden világok végezetéig.

Abban az időszakban, bárhol jelent is meg Ferenc a tanítására szomjúhozók kitartó unszolására, bárhol lépett szószék-re vagy rögtönzött emelvényre, nyilvános helyen, járatlan erdők rejtett tisztásain, föld alatti menedékekben, egyre nagyobb sokaság követte őt, és egyre többen voltak azok is, akik jegyzetömbjeik vagy csak a szárnyaló szavak hatására révülten előkötött papírjaik fölé görnyedve azon fardoztak, hogy a szent ember minél több kijelentését a lehető legpontosabban megőrizték, és nem mérlegelve a következők, kézírásos, ritkábban meg öreg írógépeken sokszorosított formában egymás bátorítására kézzel a kézre adják.

Sehol nem találjuk a nyomát annak, hogy a hallgatóság között helyet foglaló névtelen jelentésíró feltűnt volna valakinek, hiszen lázas ténykedésével a szorgalmas jegyzetkészítők sorát szaporította ő is, amiért, nem kétséges, sokan rokonszenvvel pillantottak rá mint a szellemi ellenállók közé tartozó, hovatarozását és szándékait nem rejtegető bátor ismeretlenre, akinek, ha ő maga nem döntene másként, jobb nem is tudni a nevét, hiszen ha úgy hozza a sors, márpedig előbb-utóbb úgy hozza, a vallatások idején nem kerül külön erőfeszítésbe letagadni az amúgy sem tudhatót.

Bizony mondom, lehetetlen feladat elképzelni ezt az embert.

Hol a szenttelen, érzelmek és megfontolások nélküli valóság redői formálják meg az ismeretlen arcot, a valóságát, amit ha az elmúltakra gondolunk, jobb híján történelemnek nevezünk, semmit nem tudva a szó valódi jelentéséről; hol pedig rettenetes képzelgéseink között hányódunk, Lucifer, a Nagy Szemfényvesztő hangját hallva mindenünnen, aki a végső jóvátétel eszméjét neveti ki sziszegve, és a béketűrő várakozást gúnyolja ki lelki szemeink előtt szemérmetlen bohóckodással.

A világ eseményei, a csekélyek a jelentésekben, a nagyok pedig az aprókban egymás után bomlanak ki az időben, az előbbiekből következnek az utánuk jövők, amelyek az éppen készülők az előzményei: ennyi az, amit tudhatunk, és ez roppant kevés.

A marosvásárhelyi tanítás közvetlen előzménye az a mind a mai napig sötétséget sugárzó, lelkeket elhomályosító, bennünk a szolgaság iránti olthatatlan vágyat tápláló nagybőjti csütörtök, jegyezzük csak meg a dátumot: 1974. március 28-a, amikor a Nagy Konkukátor néven elhíresült vezér család hatalmi játékban megkaparintotta a teljes hatalmat, magát mint előzmény nélkülít és egyetlen hirdette ki az országban, hatalmát mennyre és földre terjesztve ki, magabízón. Három héttel a sorsdöntő fordulatot követően, a minden bizonnyal nagycsütörtökön, legfeljebb nagypénteken elmondott marosvásárhelyi beszédben Ferenc fia Ferenc a következőket jelentette ki: „Mert olyan vezetőt választottak maguknak, aki a legnagyobb ellensége lelkünk békességének. Az Írás szerint Gyilkos [ő]. De nem kell nekünk a Gyilkos vezetése alatt élnünk, mert az igazi vezetőre (conducátor) várunk, aki eljön, hogy megváltson bennünket. Tehát mindazok, akik teljes szívvel föl akarnak szabadulni a Nagy Szemfényvesztő uralma alól, megtehetik, csak őszinte odaadással hinnük kell benne [értsd: ebben a lehetőségben]. Sokan vannak balgatagok, akik vakon követik a léleknek ezt a Gyilkosát, aki elhíveti velük, hogy a dolgok így vannak jól, és nem is lehet[nek] másként [vagy: nem változ-

hat semmi]. De érkezik már a megmenetlő, az igazi, és akik nem akarnak megmenekülni, azok az ő [a Gyilkos] jármában görnyednek mindvégig.”

Ha netán fölbátorodna a szívünk, és ez az erő is honnan jönne, ha nem a teremtés előtti, örökkévaló Szóból, ha fölbátorodna a szívünk, hogy fennhangon olvassuk el a ránk hagyott beszéd-töredéket, engedelmeskedjünk csak a készítésnek, nem fogunk kárt vallani. Már az első mondat alatt hangunk észrevétlenül elváltozik, és Ferenc fia Ferenc – érdemei ragyogják be nyomorult életünket! – tűzforró hangján halljuk áradni a mindmáig eleven tanítást.

Ne rémüljünk meg a csodától. Az ismeretlen eredetű kézjegyek nyomán fennmaradt szavak elvegyülnek az Írassal, ugyanúgy, ahogy a hangunk eltűnik a Hangban, amely nem a mienk, és tőlünk mégsem idegen.

Szabó I (esetleg J) százados, a Maros megyei, római egyes számot viselő csoportfőnökség elhárítótisztje a jelentés kézhezvétele és iktatása napján, még azon az órán, anélkül hogy főnökeivel döntését megtanácskozta volna, a kapcsolódva elkészített fénymásolaton kibetűzhetetlen nevű, bukaresti vezérkari alezre-desnek Ferenc fia Ferenc késlekedés nélküli likvidálását javasolja. Bármilyen indokkal történő halasztás esetén a felelősséget kénytelen a fővárosi feljebbvalókra hárítani, és erről az ország első emberét is személyesen tájékoztatni.

A fedőnévtelen jelentésíró nem igazítja el, újabb feladattal nem bízta meg. Szabó I (vagy J) százados ezen a napon eltűnik a szemünk elől.

A Marosvásárhelyen szembeszökő gyakorisággal felbukkanó Ferenc fia Ferencnek többet sem ő, sem a névtelen jelentésíró nem szegődik a nyomába, a később születő temérdek jelentés, napi jelentés, feljegyzés, összefoglaló jelentés lapjain kézjegyeikkel soha többet nem találkozunk.

Úgy tűnnek el szemünk elől, mint akiket villám sújt, szénfekete porrá széthulló testüket pedig a föld sarával vegyíti el a minden teremtményt fölfrissítő, bőséges eső. Szívünk félelemmel és rettegéssel telik meg, szánk dicsőítő éneket mond. (*Visky András: A marosvásárhelyi beszéd, Korunk 2009/3.*)

Egypercesek a kortárs spanyol nyelvű irodalomban

Az alábbi összeállításban kortárs – elsősorban fiatal – spanyol szerzők egyperceseit olvashatják, amelyek nagyrészt a közelmúltban jelentek meg különböző antológiákban.

A magyar olvasó előtt nem ismeretlen az egyperces műfaja, az elnevezésről azonnal Örkény István szövegeire asszociálunk, az azonban kérdéses, hogy mennyire tekinthetők ezek a szövegek az általunk ismert Örkény-féle szövegek rokonainak, változatainak.

Ha a műfaj spanyol elnevezéseire vetünk egy pillantást: minificción, microficción, minicuento (mininovella), microcuento vagy microrrelato (mikronovella), ficción mínima (minimál fikció), stb., ezek a szóösszetételek ugyan viszonylag könnyen értelmezhetőek, hiszen a „mini” vagy a „micro” a szélsőséges rövidségre utal, a fikció arra, hogy valamiféle kitalációról, fiktív történetről, (történetről, tehát narratív szövegről) van szó, a „cuento” és a „relato” pedig nagyjából a magyar „novella” vagy „elbeszélés” terminusoknak felel meg.

A műfaj történetét illetően rengeteg és nagyon különböző előzményről, forrásról beszélhetünk, kezdve az állatmesétől, az exemplumon, aforizmán, anekdotán keresztül egészen olyan profán szövegfajtáig, mint a vicc. Mivel nagyon sok esetben találkozzunk csattanóval a szöveg végén – bár jegyezzük meg, ez nem csak az egészen rövid szövegekre, hanem a Poe-tól számított modern novellára is igaz, ezért sokan az egyperceseket egyszerűen a novella kistestvéreinek tekintik – gyakran éri ezeket a szöve-

geket az öncélúság vádja. Ehhez az is hozzájárul, hogy a kilencvenes évektől hihetetlen népszerűségnek örvend a műfaj elsősorban Argentínában és Mexikóban, de más latin-amerikai országokban és Spanyolországban is. Rengeteg folyóirat, internetes portál hirdet egyperces-író versenyeket, így természetesen valóban rengeteg az öncélú, egyszer használatos egyperces is, hozzá kell tennünk azonban, hogy a hatvanas évektől kezdve – innen datálja a spanyol irodalomkritika az egyperces posztmodern változatának megjelenését – olyan nevek legitimálják a műfajt, mint Jorge Luis Borges, Julio Cortázar, Marco Denevi vagy Augusto Monterroso, aki *A dinoszauroszt* című, a kritika által számon tartott legrövidebb egyperccsel írta be magát az irodalomtörténetbe; számtalanszor idézett szövegről van szó, összeállításunkban is szerepel egy rövid reflexió, amely a főhős dinoszaurosra vonatkozik. Az idézett szerzők nem véletlenül a spanyol-amerikai irodalom képviselői, a spanyol nyelvű irodalmak egyperces műfaja mintha arra a nem túl gyakori jelenségre lenne példa, amikor nem az Ibériai-félsziget vagy Európa kulturális irányzatai, jelenségei hatnak a valahai kolóniák irodalmára, hanem éppen fordítva. Ezt a kijelentést az is alátámasztja, hogy a témával kapcsolatos konferenciákon és a vegyes antológiák esetében is többségben szerepelnek a latin-amerikai szövegek a spanyolországiakhoz képest.

A műfajt, amelynek számos altípusa megjelenik a XX. század utolsó harmadában, a következőképpen

tudjuk röviden jellemezni: alapvetően narratív műfaj, mégis proteikus jellegű (hibrid), hiszen időnként a poézis, időnként az esszé felé mutat. Rövid terjedelmű (legtöbbször egy oldalban vagy kétezer szóban szokták a maximális terjedelmet megjelölni); fiktív jelleg, sűrített nyelvezet és elliptikus elbeszélésmód jellemzi, valamint nyelvi pontosság és ökonómia. Gyakran él a humor különböző formáival (irónia, paródia, szarkazmus), sok a metafikciós, metairodalmi jellegű szöveg, tehát gyakran reflektál a fikció, az irodalmi alkotás mibenlétére, és gyakori az explicit intertextus, vagyis a más szövegekre való utalás, reflektálás.

Mivel a magyar olvasó számára Örkény István szövegei szolgálhatnak referenciaként, érdemes talán kiemelni, hogy nagy általánosságban miben különböznek ezek a szövegek az általunk ismert egypercesektől. A három legkézenfekvőbb aspektus, amelyből a magyar egyperceshez közelíthetünk, a groteszk mint jellemző esztétikai minőség, a hétköznapi kiindulópont, valamint az adott tér és idő egyezményes asszociációinak kiváltása.

A groteszket maga Örkény el is magyarázza egy egyperces keretében, mindannyian ismerjük az idézetet: „Szíveskedjék terpeszállásba állni, mélyen előrehajolni, s ebben a pozícióban maradván, a két lába közt hátratekinteni.” A spanyol nyelvű egypercesek esetében általában nincs szükség ilyen tornagyakorlatokra, nem megfordítják a világot, hanem inkább más dimenzióba helyezik és azt is leginkább olyan értelemben,

hogy a magasabb dimenzióktól az alacsonyabb dimenziók felé mutatnak, földre húznak, ami pedig Örkénynél a hétköznapi elem, valamiféle konkrétum, amelyből elindul, az a spanyol és latin-amerikai egypercesnél sokszor éppen a végpont. Míg Örkény a konkrétból csinál absztraktot, a spanyol és latin-amerikai egyperces sokkal inkább az absztraktból csinál konkrétat. Végül míg Örkény szövegei adott tér-idő kontextusban mozognak, addig a spanyol nyelvű szövegek gyakran vagy az egyetemes kultúra elemeivel ope-

rálnak, vagy éppen hogy egy teljesen semleges tér-idő viszonyrendszert teremtenek.

Válogatásunkban az említett jellemzők mindegyikére találunk példát, bár természetesen vannak olyan szövegek is, amelyek ellenállnak az általánosításnak és nem illeszthetők semmilyen kategóriába. Az összeállítás legtöbb szerzőjének most jelenik meg először szövege magyar fordításban, kivéve Julia Otxoát, akinek a közelmúltban jelent meg kötete a Patak Könyvek Spanyol Elbeszélők sorozatában. A

szövegeket nagyrészt a következő három antológiából válogattuk: *Por favor, sea breve.* (Páginas de espuma, Madrid, 2001.), *Escritos disconformes, nuevos modelos de lectura* (Ediciones Universidad de Salamanca, 2004.), *De mil amores*, (Thule Ediciones, 2005.).

Azokat a szövegeket, amelyek nem ezekből az antológiákból származnak, a szerzők bocsátották rendelkezésünkre, amiért ezúton is szeretnénk köszönetet mondani.

Bakucz Dóra

JOSÉ ANGEL BARRUECO

Nyár

Az a szőke lány, akit nyáron mindig megcsodálok a falu strandján, maga a nyár nekem, testestül-copfostul, szempillái közt a zivatar, hajában a napfény, barna nyakkivágása paradicsomi partokat ígér, nevetése csobogás. Tekintetében tizenöt év, kettővel kevesebb, mint az enyém.

Csak figyelem, de nem merek szólni hozzá, és halasztgatom évről évre a bemutatkozást, míg egy nap észre nem veszem, hogy pocakot eresztettem, a hajam cserben hagyta a fejtetóm, a feleségem féltékeny pillantásokat vet rám, a gyerekek észrevétlen nőttek fel melletttem, egyre több a kötelesség, bár a kocsit kényelmes részletekben törlesztem, és mikor a levegőben már érezni lehet, hogy közel a szeptember, és eltesszük a nyári holmit jövőre, csak a visszatérésre gondolok, és hogy újra elmerüljek a vízben a szőke lány tekintete előtt, hogy legalább ő, az én örök nyaram legyen tudatában, hogy létezem, és neki én vagyok a tél, és már soha nem lehetünk szeretők.

Proust fordítva

Az ifjú, miközben unottan várta, mikor örököl végre nagyanyjától, aki csak nem akart sírba szállni, piskótát mártott a teába. Szerette volna felfedni a múltat, ahogy azt a Proust-regényben olvasta. De ahogy a szájába vette és megízlelte, szorongani kezdett, mert világosan

látta, hogy közel a vég. Miután majdnem szívszélhűdést kapott, remek gondolata támadt.

Melegen ajánlotta a nagymamának, kóstolja csak meg a kitűnő piskótát. Egy falatka, magyarázta, a legszebb múltba vezet vissza minket. Aztán felhőrpintette a maradék teát az eredményt várva. És csak várt mosolyogva.

Élet a színpadon

A gyerekszínész már lelépett a színről. Miközben a szerepét játszotta, megtörték a viszontagságok, a háborúk, a meghíusult álmok, a betegségek, a lehetetlen kalandok és az elvesztegetett szerelmek, semmivé lett, mint az olajcsepp az óceánban. A közönség, a komédia istene, egyes hőstetteit megjutalmazta, másokért büntetést mért rá. A dráma végén a megöregedett, időrágta férfi a színpadról az előtérbe lépett, ahol a nézőtér fényei távozásra szólították fel. Emlékeiben élt még a rózsás taps és a szív, melyet egy színész nő aláírása sebzett fel, mint egy könyvet, és ez a két bizonyosság elég volt: mégis megérte a darabot végigjátszani.

Cserhádi Éva fordításai

José Angel Barrueco (1972) író, újságíró, számos regény, novelláskötet és mikromese szerzője.

PAUL VIEJO

Krimi

Ami a legjobban zavart, idegesített, ami miatt megesküdttem, hogy soha többet nem csinállok ilyet, akár mennyire is érzem a késztetést, és akár milyen nagy hírnévre is tehetnék szert, az volt, hogy miután összeraktam a fejemben a történetet, átgondoltam az előzményeket, azt, hogy a szőke nőnek mi volt a jelentősége, kibogoztam az összecsomózódott szálakat, igyekeztem nem megfélekezni egyetlen hulláról sem, mindent elmeséltem lassan, artikulálva, így teltek-múltak az órák, egyik a másik után, és a kihallgatás végén a rendőr azt találta kérdezni, ki is vagyok én tulajdonképpen, és hogy ennyi kérdés után ő már azt sem tudja, mivel is vádolnak engem.

45. utca

A 45. utca kiváló búvóhely. Például, ha az ember meglöki egy nő táskáját a 3. utcában, és menekülnie kell, akkor csupán két lépés, ahogy mondom, és már meg is úszta. Vagy amikor T. J. bandájából kerget bennünket néhány srác a Nyugati utca felől közeledve, és már a sarkunkban vannak, akkor a 45. utca elrejt minket, elintézi, hogy véget érjen az üldözés. Ideális hely, mert szinte nincs olyan lámpa, amelyik működik, és alig van benne kivilágított kirakat. Jó hely, mert a zsaruk rég lemondtak róla, hogy bármivel is próbálkozzanak itt, és ez sokat segít. Mert ez az a hely, ahol felnőttünk, itt játszottunk gyerekkorunkban, erre az utcára emlékezünk, ha a családunkra gondolunk. Mert pontosan tudjuk, hogy majdnem minden nap, késő délután a 45. utca sarkai újrendeződnek, bemérik a szögeiket, és az utca, ami a 16. sarkáig ért, most elér egészen a 32-ig, a sikkátor pedig, ami az utcánkat a főutcával kötötte össze, most egy kis térnél véget ér vagy, olyat is láttam már, hogy a 3. utcával való kereszteződése kiszélesedik, hogy csatlakozhasson a Szilas Sugárúthoz. Néha az is megesik, de ezzel azért nem szabad számolni, hogy a 45. utca az összes sarkát elzárja, összeköti az elejét a végével, és erődde alakul, a mi erődünké, a mi rejtkehelyünké, a mi édenünké, amit nem foglalhat el tőlünk senki.

Mentségek

Barátom, Alekszander Lijejics, azért írok, hogy tájékoztassam, attól tartok, a cenzúra lecsapott a verseire, és mindent megtesznek, hogy maga ne tudjon publikálni. Sirin barátunkat tegnap a Dubrovskaja környékén lepték meg,

vagy három télbe biztos beletelik majd, míg magához tér a meglepetéstől, Pavel Szergejevics és Ilja Fjodorovics még ennél is rosszabbul járt, mert őket bedugták egy Voronyezsbe tartó kamionba, ahonnan, maga is jól tudja, nem szabadulnak ki többé. Az édesanyja és a testvére naponta küldözgetnek nekem levelet a segítségemet kérve, pedig tudhatnák, hogy nem áll módomban segíteni. A Lubjankában megint lázadás tört ki, a végeredmény újabb húsz halott fegyenc. Sztálin eladott mindannyiunkat, Hitler most foglalta el Lengyelországot, egész Európa le akar tarolni valakit, aki épp nem az ő oldalán áll. Ludmilla elment, én pedig megőrülök.

Félhomály

Először összetette a két tenyerét, majd a két mutatóujját összekulcsolta. A lámpafényben a falon azonnal kirajzolódtott egy fekete galamb. Egy hirtelen mozdulat, és máris egy kutya profilja látszik, félig jámbor, félig agresszív, a gyűrűsujj segítségével még a nyelvét is kidugja. Amikor a bal kéz eltűnt, egy férfi feje jelent meg a lámpa fókuszában. Alig mozdult egyetlen izület, amikor annak az embernek a szemöldöke a meglepetéstől máris a magasba szökött, ahogy az egyik mutatóujj, és félig a másik is, a jobb kézen lévő, összefonódtak, kinyújtóztak, és egy begörbített hüvelykujj segítségével negyvenötös kaliberű pisztolyt formáltak. A félhomályban talán elhangzott néhány mondat, pár kérdés, fenyegetőzés, bocsánatkérés. Nincs jelentősége. Talán már akkor sem volt jelentősége, amikor lekapcsolta a villanyt, hogy eltüntesse a hullát. Amikor órákkal később megérkezett a rendőrség, és felkapcsolták a villanyt, egy kutya, félig jámbor, félig agresszív, a szőnyeget szagolgatta, s rajta a vérnyomokat.

Jazz ladies

Ha a nevüket kérdezed, az ajkuk pirossága azt mondja, Etta, vagy Sheena, vagy Jay. Szőkék, feketék, vörösek. Testhezálló ruhát viselnek, és olyan könnyedén vájják a cipőjük túsarkát a színpad padlójába, hogy kirázza az embert a hideg. És behunyják a szemüket, barátom, mintha betakargatnának az ágyban, és aztán végigsimítanak a mikrofonon, felülről lefelé, tudod, miről beszélek, mielőtt belesuttognának. És ebben a pillanatban, a whiskyvel kikövezt útnak ebben az egyetlen megvilágosodott pillanatában azt kívánom, minden erőmmel azon vagyok, hogy ellen tudjak állni, hogy ne induljak el feléjük, hogy itt maradjak, ennek az átkozott bárnak a legmagasabb árbocához kötözve.

Hátraarc

Amikor a jég a fogához koccant, tudta, hogy már megint késő van, és hogy a pohárból elfogyott a whisky. Felállt, széthajtogatta az esőkabátját, felvette, aztán kilépett a kocsmá ajtaján. Odakint nem ázott senki. Úgy ment végig a sugárúton, hogy a keze a zsebében volt, a feje lehajtva, a szájában cigaretta. A sarkon a rendőr, akinek nemrég dugott egy bankjegyet a zsebébe, jó estét kívánt. Amikor átment az úton, majdnem elütötte egy taxis, az, aki azt a fekete autót követte. A következő sarkon a neccharisnyás, éhesarcú lány, aki alig volt tizenhat éves, megkérdezte, hogy ma miért nem. Egy lámpaoszlop és egy fehér unikornis között félig elvérzett férfi feküdt a földön, két adóssággal kevesebb, három készúrással több. Amikor a kapuhoz ért, mielőtt bement volna, eltaposta a cigarettacsikket. Köpött egyet. Aztán felment a lakásba, felakasztotta az esőkabátot, az asztalhoz lépett, fogta a cetlit az üzenettel, konstata, hogy a felesége végül beváltotta az ígérését, és mielőtt rágyújtott volna egy újabb cigarettára, a kezével a fejére csapott, és lehuny szemmel szinte csak suttogetta maga elé, hogy vannak dolgok a világon, amelyek még mindig kicsúsznak a keze közül.

Némafilm

Miért vagy ilyen kemény velem, Buster? Csak egyszer. Aztán soha többet nem kérek tőled semmit. Mondd, hogy szeretsz. Hallanom kell, vagy ha nem, én meghalok.

Üzenet a tenger mélyéről

Ha a papírt, amin az üzenetemet olvasod, a kezeden tartod, az azt jelenti, hogy a testem a víz felszínére került, vagy azt, hogy minden vizet kimerték a tengerből, mert ezt az üzenetet a nadrágom zsebében találták, és ezzel a halálom oka igazolva is van. A szerelmi vallomásom és az árulásom (két olyan igazság, ami örök életedre fájni fog), itt van, kicsit lejjebb, ahol a betűk már bizonyára elmosódtak a kék tintapacában, ami nem engedi, kedvesem, hogy őszinték legyünk.

Summertime

Most már hiányoznak azok az idők, azok a nyári napok, a jegyzetek az augusztusi nap fényében, amiket, azt hiszem, soha nem fogok elfelejteni. Például a busz, ami

az uszodába vitt. Például az érzés, ahogy a nedves fürdőgatyta a testemhez tapad, vagy ahogy leszálok a bicikliről. Vagy, miért is ne, a biciklis verseny a trafikig, ahol édességet árulnak, olyan édességet, amit aztán ragacsosan adogattunk kézről kézre, vagy a vérszerződés Albertóval, az örök barátság, és forever love szól a rádióban, miközben anyámmal reggelizünk, és a feladatlapok, már nincs sok hátra szeptemberig, miért kell nekem matekot tanulnom, és az osztálytársaim, akik eltűntek három hónapra, a forróság szieszta idején, és csöndben kell lenni, mert a szomszédok alszanak, a falnak rúgott labdák, néhány nyom még ma is látszik. És az első találkozások a táború körűl, Irene arca a lángok túloldalán, az első bulik, nyáron kell megtanulni táncolni, a kifogások, hogy miért jöttem később a megbeszéltnél, az első csókok, a titokban szívott cigaretta, az a néhány slukk, mondtam már?, az első csók, és aztán szeptemberig semmi, egy szó se. Egy U2 szám, ami nem megy ki a fejemből, a találkozások nyár végén, „és te mit csináltál?”, mindenki ezt kérdezte, emlékszem, féltem belépni az iskolába, a táborok, a kirándulások a folyóhoz, néhány berúgás, lerészegedés, egy ház a tengerparton, egy vacsora más párokkal, Alberto telefonál, hogy „találkoznunk kell”, az első nyár, amikor dolgozom, a nyári záporok, futó vihar, forever love, „nekem ez nem jelentett semmit”, mondja ő, „és te mit csináltál”, akarom kérdezni most én a barátomat, Irene, aki hazamegy a szüleihez, a szieszta, „találkoznunk kell”, remélem, hogy majd ezt mondja, augusztus, augusztusig nem tudok szabadságra menni. Minderre világosan emlékszem, mindezt soha nem felejttem el, sok minden történt. És aztán, még ez is nyáron, például, a székek a szabadterti moziban, a naptej, a foci vb, a bőrönd, Irene végleges bőröndje, „és te mit csináltál”, néhány álmatlan éjszaka, a nyár slágere, forever love, még mindig ez szólt, és az a lövés, „találkoznunk kell”, mondta Alberto, és az a levél, ráadásul a komód tetején, hogy minden jót, búcsúvél, így hívják.

Bakucz Dóra fordításai

Paul Viejo (1978) a *La madera y la ceniza* (A fa és a hamu, 2003.) című regény, a *Quinta Avenida esquina con qué* (Ötödik sugárút és a hogyishívják sarkán), és az *Extraña forma de memoria* (Az emlékezet különös formája, 2001.) című verseskötet szerzője. A Público című spanyol napilap kritikus, Madridban és Milánóban él.

www.paulviejo.com

MARÍA TENA

Fújás

Tekinteted csillogása úgy égette a bensőmet, akár a forró leves. Biztosan kávéskanállal szürcsöltem, kis kortyokban, meg-megfújva a szemedet.

Hitel

Örök szerelmet fogadtak egymásnak, mint akik hitel-szerződést írnak alá. Miután kifizették a törlesztőrészeket, a lakásba beköltözött a szemközti szomszédnő.

Állat

Az utcán talált rá a kis állatra, a szeme volt az, ami meggyőzte. Korábban soha nem gondolta volna, hogy befogad valakit a lakásába, nem volt hajlandó változtatni a szokásain. Azon az éjszakán szórakoztatónak találta,

hogy a kis állat ott lakik a dobozban, vele egy fedél alatt. Viszont szaga volt, és még szuszogott is, ami zavarta őt. Amikor felébredt, a könyveket széthajigálva, a ruhákat összerendetlenül, a hűtőt pedig nyitva találta. Ráadásul követte mindenhová: a zuhanyzóba, a konyhába, szinte a munkahelyére is.

Egyszer csak észrevette, hogy figyeli őt, és utánozza a mozdulatait. Úgy ül, mint ő, úgy eszik, mint ő, és úgy mozgatja a fejét, ahogyan ő szokta, amikor telefonál. Ez meghatotta. Ekkor kezdett mesélni neki a munkahelyi veszekedésekről, a főnök kirohanásairól, kártyás sikereiről és szerelmi csalódásairól. Meccsnézéshez nem akadt jobb társ. Többéves együttélés kezdete volt ez. Soha nem vette el, de józanul boldog volt, hiszen az érzelmi kérdés megoldódott az életében.

Egyre jobban hasonlítottak, gyakorlatilag nem lehetett már megkülönböztetni őket egymástól, amikor az utcán csevegve sétálgattak, mint akármelyik pár, akik jól megvannak és mindig sok mondanivalójuk van egymás számára.

Jó nekik.

Orbán Eszter fordításai

ISABEL CIENFUEGOS

Szónoklat

Warakut hívták. A császár a tízezer szirmú krizantémmal akarta kitüntetni az írásaiból fakadó tízezer gyönyörért.

A költő letépdeste a szirmokat. Ahogy a földre hullottak, megszületett belőlük az összes létező haiku. Ekkor szépen egyenként megette őket.

Búcsú

Két kortyra felhajtotta a pohár tejet, kézfejjével megtörülte a száját, a szemébe simította a haját, és bevágta az ajtót.

Hallottam, amint lefelé vágta a lépcsőn, végigkocogtatja a ceruzáját a korláton, és a kapubejáró előtti utolsó öt fokot átugorja. Az ablakból néztem, ahogy távolodik, az utca kő vonalkáit kerülgetve játékosan.

Ez volt az első nap, hogy nem nézett vissza, mikor a sarokra ért.

Cserhádi Éva fordításai

Ünnep

De kemény! – kiáltott fel a karácsonyi turró láttán, és úgy remegett, hogy a kába mandulaforgácsok összekoccantak a mézes masszában. Az üveg mögött hatalmas, kiéhezett pofák tátongtak. Ekkor érkezett meg Aliz. A fehér nyulat követve átlépett a kirakaton, és nyalni kezdte az édességet, ami olyan ízletes volt, mint a kanalas orvosság.

Igazán sajnálatos, hogy ettől megnőtt, megtalálta a kulcsot, kilépett az ajtón, és egy lett a sok tatógó pofa közül.

Szerelmi örület

A férfi elvesztette a fejét. A nő szívét-lelkét nekiadta. És sétáltak, mint a többiek. A férfi kínosan, kezében a vérző szervvel. A nő szorongva, miközben a jövőjét kutatta a lefejezett gömbben.

María Tena író, két regénye jelent meg az Anagrama kiadónál. Egyperceseiért, melyek különböző antológiákban láttak napvilágot Spanyolországban és külföldön, több díjjal is jutalmazták. Szépirást oktat a Fuentetaja Literaria akadémia kurzusain.

Isabel Cienfuegos (Madrid), orvos, író. Tízéves korától ír, számos antológiában jelentek meg novellái.

HIPÓLITO G. NAVARRO

A vámpír töprengése

Kint a mezőn mindig sokkal korábban pirkad.

Ezt pontosan tudják a feketerigók.

Am hosszú időnek kell elteltie az első fények megjelenésétől addig, míg a nap végleg előbukkan. Minden alkalommal maga elé hint némi halvány fényt, hogy az lépésről lépésre felderítse a terepet, tájékoztassa a várható veszélyekről és riadalmakról. Majd miután megbizonyosodott róla, hogy minden rendben van, úgy, ahogy tegnap hagyta, előmerészkedik. Később összegyűjt minden világosságot, amelyet korábban szétszórt. Épp ezért kell olyan magasra kúsznia, mielőtt lebukna: legyen ideje magába szívni mindenütt a fényt, nehogy akár egy kevés is elszökjék belőle.

Aztán kint a mezőn, furcsa mód, esteledni is nagyon korán esteledik.

A feketerigók becsukják narancsszínű csőrüket, és felszívja őket az este.

Én pedig hálásan elengedem magam és kitárt karokkal alászállok.

A keselyű leszáll

Az utcazenészek éves találkozásán az idén is halálra unja magát néhány hegedűs és pár oboás, egyikőjük valójában most először vesz részt a gyűlésen. Két szaktestület az általános vita peremére szorul: a körszakállas diákzenészek kis csoportja, valamint a hónap alatt kazettás magnóval, egyetemi kollégáiktól elszigetelve várakozó, fehérre festett arcú pantomimesek.

Egy pirospozsgás arcú fickó fennhangon tudatja, hogy a tizenegy billentyűs, rövid fújtatós harmonikája fehér-orosz eredetű ami ugye ebben a pillanatban kevésbé érdekes, amikor is a gitárosok ujjongani kezdenek, és a választ elfújja a szél. Az ünneplést mindenesetre nem sikerül teljesen összehangolni; itt-ott előfordul némi interferencia.

Akárhogy is van, én egyformán szeretem figyelni mindegyikőjüket.

Amikor elfáradok, behúzó a szárnyam.

De tudom, hogy még így, meglehetősen összetöpreődve, ebben a bármelyik keselyűfélére jellemző pózban is sikerül félelmet keltenem a fuvalások népes küldöttségében.

Selyemtölgy

Ő az osztályelső, furcsa színötös, éltanuló fiú. Délutánonként sem enged ki, a parkban számításba sem veszi a könnyen megmászható cseresznyefákat és

juharokat, s felkapaszkodik, nagy nehezen, egy selyemtölgy legtetejére.

Lent, előre gyanítva az óhatatlanul bekövetkező esést, egy másik fiú várakozik türelemmel, szemüvege mögött szerényen meghúzódva: ő az, aki az osztály utolsó padjában, a falitérkép alatt álmodozik, ott, ahová már nem jutnak el a tanító jutalmi.

A dinoszaurusz

A dinoszaurusz már torkig volt.

Van egy trükköm, hogy visszatartsam őt, én ugyanis mindig itt vagyok magamnak, és épp ez a baj

Fidel, mint minden reggel, miután alaposan megmosta a fogát, kinyitja a mosdó melletti kisszekrényt, kiveszi a narancsszínű fésűt, végigsimítja a fejét, mintegy kijelölve a cselekvési területet, de alighogy munkához lát, a haja lehetetlen cementpéppé válik, a fésű fogai bele ragadnak ebbe a barnás habarcsba, és bármilyen kísérlet az előrehaladásra olyan gyilkos rángatássá válik, ami gondolatokat, emlékeket szakít ki a fejéből; hátrálni talán még rosszabb, hiszen akkor egész biztosan leizzad, a feje kivörösödik, a meggyötört fejbőr alatt pedig mintha hangyák futkosnának az emlékezés barázdáiban. Elérkezvén ehhez a holtponthoz, ahonnan nincs se előre, se hátra, Fidel kilép a fürdőszobából, és a folyosóról odakiált Laurának:

– Laura, kérlek, segíts, már megint ez a lidércnyomás.

Fidel visszatér a szentélyébe, belenézi a tükörbe, és mint mostanában minden reggel, tisztán felismeri: már nincs fésűje; többek között fésűje sincs, mert Fidel teljesen kopasz lett öt évvel ezelőtt, épp ennyi idő telt el, mióta Laura elhagyta, és ő itt maradt beteges reggeli szertartásaival a fürdőben.

Pihenő írás közben

Az ilyen, mondjuk így, elcseszett órákra, vagyis amikor nem teljesen elviselhetetlenek, de azért nem érik el az átlagost, szóval, az ilyen órákra tartogatott egy kis paradugós üvegpalackot, amit zsinóron lógatott le a menyegyzetről, aztán megküldte egy bottal, nem túl erősen, nehogy összetörjön az üveg, de azért elegendő erővel ahhoz, hogy a palackban a legyek vadul egymásnak csapódva felzúmmogjenek, mintha csak azt mondanák:

– A bűdös életbe, már megint!

Később a legyek, szemüket az üveg falához tapasztva látták, ahogy összetörten hever a díványon, folyik

róla a víz, míg ők, már nyugodtabban, az utolsókat lengedezték, mint egy inga, mielőtt nekiálltak volna össze-számolni a veszteséget.

Ihlet

Képzeld el a helyszínt: a Déli-sark mindig egyforma napjai, örök alkony, amely fakó késsel vonja be ezt a hideg, sík és bútorozatlan univerzumot. Az általunk körülrajzolt térben a fagyott és fehér felszínen kívül talán három vagy négy pingvint is feltételezhetünk ott a messzeségben, és esetleg valahol balra a közeledő sarki fény sárga rojtjait. Ennél nem sokkal többet. És hideget, a hőmérők számára felfoghatatlan és szokatlan hideget.

A jelenet középpontjában azonban a jégkunyhó áll, akár egy gömbölyű és határozott provokáció. Bent pedig a történet: a meleg uralta lassú események. A szülők csupaszon szeretkeznek a hófehér medvebőrök alatt, a nagymama lassú mozdulatokkal csipeget a kopolyájánál sötétvörös foltokkal tarkított fehér halból, a fiú tekintetét pedig a tűzhelyen lobogó lángok vidám tánca tartja fogva. Az elmélyült szemlélődés minden idejét leköti; ezen a tájékon nemigen található iskola. Szó sincs azonban időpocsékolásról, noha annak látszik, mint ahogyan az sem idővesztegetés, ha az ember egész délután a parthoz ütköző hullámokat figyeli, vagy az éjszaka hátralévő részében az imént szeretett nő meztelen testét szemléli. A fiú szeme órákon keresztül követte fel s alá a lán-

gok ritmusát, mostanra már parázslanak a pupillái. Odakint legfeljebb egy magányos, elhagyott pingvin marad, a nehéz csillagképek súlya alatt még laposabb a táj. És ekkor a fiú már-már suttogva azt mondja:

– Jó..., és akkor én most felteszem a kérdést... Mít jelent az, hogy derékszög?

Ostorfa

Aztán – ugyanazzal a bottal – kivehetetlen krikszkrak-szokat rajzolt a földre...: rögtönzött ceruzája, mely vele egyidős volt, üldözőbe vett egy hangyát, párhuzamosokat, köröket és ellipsziseket firkált szép komótosan. Gondolatai pedig egy kamaszkori őszig kalandoztak, már-már az üveggolyós időkgig, temérdek sok évvel ezelőttre, amikor délutánként, az iskolából hazafelé menet oly gyakran terült el Alina mellett abban a gondozott virágágyásokon túli, eldugott kertben; az ő ajkai között ismerte meg az első csókok szédületes mélységét, ám ezt még játékkal is alig sikerült lepleznie, melynek során egymás szájából lopkodták ki az ostorfa édes gömbterméseit, amelyeket a nála magasabb, érettebb lány szakított le neki azokról az ágakról, melyeket ő, akit nemrég vezettek be az egyenletek és simogatások világába, és még összezavarták a sokszögek és a pörusok, évekkal később is épp hogy elért.

Orbán Eszter fordításai

GLORIA FERNÁNDEZ ROZAS

Az első szóváltás

Ádám, ahogy ott ment mögötte, némiképp nyugtalan-nak vagy gondterheltnak érezte magát, mintha valami izgatná vagy bizsergetné. Éva békésen énekelgetett a dombokon vagy a föld bőrén. Hirtelen megállt, letérdelt a mohába vagy a nedves fűbe, és odahívta magához. Ő egykedvűen engedelmeskedett.

– Ádám, ezt elnevezhetnénk fűszálnak, hiszen zöld és hosszúkás.

– Vagy gyíknak – válaszolta ő.

– Ezt pedig légynek. Annyira fekete és bosszantó...

– Légy? Éva, én a világon minden létezőnek adtam már nevet!

– Nem vitás, légy. Nem látod, micsoda szeme van?

És ez így ment egész délután. A nap már lebukóban volt a hegyek vagy a horizont mögött, amikor bevallotta neki:

– Éva, fáradt vagyok, vagy árva.

– Én bizony, fiam, tökéletesen boldog vagyok.

Ádám kissé zavartan tekintett rá. Boldog? Hogyhogy boldog? Hát Éva nem hús az ő húsából? Talán bizony nem adta oda az oldalbordáját vagy önmaga egy részét, hogy egy hozzá hasolatos segítségre tegyen szert?

Levette tekintetét erről a ragyogó arcról, és azon morfondírozott, hogy a bensejében forrongó érzés vajon elragadtatás vagy ellenszenv.

Első szerelem

Nem szeretném, ha Ő meghallana bennünket, nehogy aztán kiboruljon, de tudod, nem a boldogság volt az, amit elveszítettünk.

A boldogság az, hogy szeplősnek, foltosnak, titokzatosnak láthatlak; kígyónak, a bűn céltáblájának.

És hogy mindent látó szeme elől elrejtőzve innom engedsz – ahogyan most is – ebből a nektárból, amelyet kis fügefaleveled alatt rejtegetsz.

Orbán Eszter fordításai

CAROLA AIKIN

A sárkány pikkelye

– Kedves lovam – suttogtam a sötétben, és megnyaltam szép nyakát, éreztem bőrének erős szagát, amelyet azok a lovak árasztanak, akiket szeretnek.

Nekiiramodott, én pedig nevetni kezdtem. Vadul lovagoltunk a folyosó bejáratáig. Mikor odaértünk, meg akart állni, a lovam nem értett a labirintusokhoz, de én megsarkantyúztam, keményen megreguláztam az ostorral, mígnem megbokrosodott. Fújtatva hatolt be a folyosóra, megpróbált lerázni magáról, oldalát a falnak ütve, amely olyan forró volt, akár a sárkány gyomra. Átkeltünk a fenevad zsigerein, én a győztes, ő a leigázott. Mikor a szíve legközepebe értünk, hívtam, igyék a vörös zuhatagból. Nem ivott. Bőre remegett, szemei kidülledtek. A lovam félt. De én nem vettem róla tudomást, még némi örömet is éreztem, hogy hirtelen

olyan törekenynek látom. Kikötöttem egy sziklához, hogy várjon, míg én megtömöm zsebeimet csillogó pikkelyekkel.

Úgy ébredtem, hogy a nap ujjai belegabalyodtak a szempillámba, az ágy pedig üresen állt. Ruháim mellett egy halom csillogó drágakő. Neki nyoma sem volt.

Szöcske sziesztaidőben

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy magányos szöcske, aki lábacskaikat vakargatta, és ide-oda ugrált a fehér szobában. Igen, a szoba tiszta fehér volt, a vörös hajzuhatag kivételével, s a kinyíló, folyondártekinetet felfedő szemhéjak kivételével. És akkor a szöcske és az a tekintet úgy összelepedtek, ahogyan azt soha el nem tudták volna képzelni.

– Megbolondultam volna? – csodálkozik a nő.

Orbán Eszter fordításai

JULIA OTXOA

A parki sétányon

Negyedszázada állt ott. Az a törekeny férfialak a ló hátán a véreskező kőszörnyeteg lett azok számára, akik ismerték. Bűnökkel fémjelzett előéletét még mindig borzongva emlegetik.

Csak akik nem ismerték, azok őriznek kellemes emlékeket róla. Az ő szemükben csupán egy találkozóhely volt a sétányon, egy szobor, melyen ott gubbasztott a park összes galambja.

Zavar a szótárban

A viharjelző öre megint a látóhatárt nézte, de sehogy sem értette. A hatalmas kiterjedésű, ismeretlen jelenség

gyorsan közeledett a város felé, ő meg nem tudott riasztást adni olyasmiről, aminek a mibenlétét sem ismerte. Hogyan mondjon be olyasmit, aminek neve sincsen?

Csüggedten összegömbölyödött a földön, mint a magzat az anyaméhben, és sírt keservesen. Kiszáradva oda is ért az ismeretlen jelenség, és eltörölte a föld színéről a várost, s vele együtt az órét is.

Papírmásé

A vak férfi szeretné kifejezni háláját annak az ismeretlennek, aki olyan kedvesen átkísérte az úttesten.

Nem győz hálálkodni jótevőjének. Az pedig nem is hallja, csak meggyellette, sápadtan, eltorzult arccal, így akarván leplezni, hogy kétségbeesetten menekül a rendőrök elől.

Pávai Patak Márta fordításai

Hipólito G. Navarro (1961, Huelva) 1979 óta Sevilleában él. Saját meghatározása szerint biológus interruptus. Őt novelláskötet és egy regény szerzője, számos díj kitüntette. 1994 és 2001 között a Sin embargo című irodalmi folyóirat szerkesztője és kiadója. Novellái több idegen nyelven is megjelentek.

Gloria Fernández Rozas több gyerekkönyv szerzője és szépirodalmi kurzusok oktatója. Egypercesei válogatáskötetekben jelentek meg.

Carola Aikin (1961, Madrid) elbeszéléseit folyóiratokban és antológiákban publikálta, egypercesei a *Por favor, sea breve* című válogatásban jelentek meg. A sárkány pikkelye az első novelláskötete.

Julia Otxoa (1953) spanyol és baszk nyelven ír verset és elbeszélést. Hét gyerekkönyve jelent meg baszkul és spanyolul. Különös küldemény című kötete először magyar nyelven olvasható külföldön a Patak Könyvek kiadásában.

ANA MARÍA CAÑAMARES

A zene hatalma

Az asztalon csupán egy ezüstlap volt, néhány belevéselt betűvel. Ahogy a férfi szájához emelte a harmonikát és játszani kezdett, a nő behunyta a szemét, és egy vasúti kocsiban látta magát; a dallamon túl hallotta a vonat zaját, ahogy a kerekek a sínekhez súrlódnak, hallotta a tehenek bögését; érezte a szén, a szalma, a nyáj szagát, a hatalmas folyóét, amely fölött átrobogtak. Érezte bőrén átizzadt és lyukaktól szagzott ruháit. Félig lehuny szemhéján át látta a napfény játékát a félhomályban és a törött deszkákat. Biztos volt benne, hogy Arkansas közepén, egy réten haladnak át; és sejtette a szabadságot, a kalandot és az éhséget.

Amikor kinyitotta a szemét, nem tudta, elmesélje-e, amit átélt; ám akkor meglátta, ahogy a férfi kinyújtóztatja elgémberedett tagjait, rögtön tudta, hogy együtt utaztak abban a harmadosztályú vagonban, jegy nélkül, a semmibe.

A doktor

Mióta a kis kasztíliai faluba osztották be orvosnak, arról álmodozott, hogy beáll egy olyan szervezetbe, amely aztán a híradókból ismert távoli háborúkba viszi őt sebeket gyógyítani.

Egy napon a következőt olvasta: „A fájdalomnak és a halálnak végtelen sok fajtája van”.

Azóta türelemmel hallgatja a délutánt a rendelőjében töltő öreg nénik beszámolóit a magányról.

Az antilop és a nőstényoroszlán

Noha a hátában érzi már a nőstényoroszlán leheletét, az antilop mégis megpróbálkozik egy utolsó csellel. Az oroszlán azonban elébe kerül, útját állja, és végre megragadja a nyakánál.

Az antilop még megvonaglik; tudja jól, hogy nem menekülhet, de az ösztön, az élni akarás, társai tekintete a csordából (akik már biztonságban vannak a magas fű között), minden arra serkenti, hogy még egyszer megrántsa magát. Miközben támadója fogai marcangolják, gondolkodni kezd. Arra gondol, hogy nincs többé szavannai hajnal; soha többé bársonyos bőrén a levegő

rezgése és a jótékony eső; soha többé a hím hívása, aki őt kiválasztotta.

De soha többé örök készenlét, soha többé éhség, szárazság és fenyegető zörejek, soha többé a sovány vigasz, hogy ő él, miközben egyik kölykét felfalták.

És az antilop odapillant a csordából megmaradtakra. Aztán ellenállás nélkül, szinte gyengéden átadja magát a harapásnak. A nőstényoroszlán gyorsan, tisztán végzi be munkáját.

A mama barátnője

Amikor a mama barátnője megérkezett hozzánk ajándékkal megrakott bőröndjeivel, olyan volt, mintha a Karácsony állított volna be, még ha április vagy szeptember volt is. A mama barátnője térképeket terített ki, csomagokat osztogatott, berbereknak öltöztetett be minket, különféle történeteket és fényképeket szórt szét közöttünk, végül pedig elhelyezte a neszeszerét a szappanjaink és fogkeféink mellett; innen tudtuk, hogy mostantól egy ideig a miénk lesz.

Az ételek egzotikus ízekkel teltek meg, a tánc buja és féktelen lett, még a nevünk is megváltozott, egyik nap Szamarkandnak hívtuk egymást, másik nap Tegucigalpának, Gobinak vagy Tombuctúnak. Az iskolában az osztálytársaink versengtek, hogy ki legyen az a szerencsés, aki nálunk töltheti a délutánt. A mama barátnője azonban, bár esténként későig hallottuk őket beszélgetni egy furcsa csillogású likőrösüveg mellett, sosem látszott fáradtnak.

Ami először feltűnt nekem aznap, az elgyötört arca volt, amelyet a mamám ölében pihentetett. Nem emlékszem, minek mentem le a nappaliba, de rögtön az az érzésem támadt, hogy tiltott jelenet részese vagyok, de nem mintha illetlen vagy szégyenletes lett volna; túl volt azon, akár ha a két nő öltözőjébe léptem volna be. Mert nem csak a mama barátnőjének törekenysége volt abban a jelenetben; főleg a mama szomorúsága volt benne. Mintha az ő szeme többet látott volna, mint a barátnőjéé. Mintha több embertől búcsúzott volna el. Mintha végképp megelégette volna, hogy támasza legyen mások álmainak.

A hangya és a vihar

Amikor kitör a vihar, a hangyák sietve menekülnek a hangyabolyba. Vannak hangyák, akiket megmosolyogtat a hirtelen jött futóverseny, mások szitkokat dünyögnek, megint mások egyszerűen beletörödvé veszik

tudomásul a nagy vízfürdőt és a sietséget. Mindig akad egy, aki inkább odakint marad, a többiek a hangyaboly bejáratából hívogatják éles és ijedt hangon, és figyelni az ágak reszkető táncát, az ég és a föld drámai fény-árnyék játékát; kezdetben megrémíti, hogy olyan kicsi, de aztán hozzászokik, később pedig úgy érzi, hogy a gran-

diózus látvány mellett eltörpülnek a hangyaboly perpatvarai, a mindennapos felfordulás... és remény és félelem nélkül az esőcseppek felé fordítja fejét, melyek hatalmas égitestekként hullanak alá.

Orbán Eszter fordításai

Az operatőr

A gondolat úgy tört fel belőle, mint a hányás. Vége. Nincs senki a túloldalon. Most már tudja. Senkit nem érdekelnek már a halottak, az emberek, akiket megölnek, hogy aztán ő újra megölje őket. Az ő fegyvere nem köp, hanem nyel. Olyan, mint egy átkozott gyomor, amely örökké meztelen, síró, sebesült, beteg emberekre éhes: lenyeli egyben, aztán később kiköpi őket, beskatulyázva, mintha ezzel kitöltené azt az időt, amit a reprodukálásuk igényel. A túloldalon azonban senki nem várja, senki nem üdvözli őket. Átszelik a világot egy találkozás kedvéért, ami soha nem történik meg. Halottként távoznak, és láthatatlanná lesznek, mint a szellemek. Csak ez az oldal marad: az áldozatok és hóhérok oldala, na meg ő, a két világ között. Elrabolja a lelküket és a legbensőségesebb titkaikat, hogy aztán hamis útlevelet állítson ki nekik az örökkévalóságba való utazáshoz. De most vége. Vége, mondja, mert tudja, hogy a katona – bár egy szavát sem érti és fogalma sincs, mit jelent a fényképezőgép kattánása –, a fegyverropogás eszperantó nyelvén válaszol majd. A lövés zaja nem lepi meg, a golyó átfúrja a karját. A csodálkozás, amiből hamarosan kíváncsiság és megkönnyebbülés lesz, annak köszönhetően, ahogy figyelni a vér csorgását, élőben, ez alkalommal nincs ott a lencse szűrője, és azt gondolja, most igen, végre megszabadult attól az eszköztől, ami eddig nem hagyta, hogy ő is az áldozatok oldalára kerüljön.

A trópusok emléke

Miguel bácsi több mint tizenöt évig dolgozott Mexikóban. Amikor úgy-ahogy meggazdagodott, hazatért. Nem volt túl szentimentális alkat, nem hagyta, hogy eluralkodjon rajta bármiféle nosztalgia. Számára egyik országból a másikba költözni nem jelentett többet, mint amikor valaki másik irodát kap. Egy nap azonban, miután Miguel bácsi valamilyen hangszáلبetegség következtében elveszítette a hangját, kért egy darab papírt, amire aztán megfon-

toltan, bensőségesen a következőt írta: „...azok a délutánok, amikor a nyugágyban fekvé hallgattam a trópusi eső kopogását az udvaron...” Soha nem tért vissza a hangja, és hiába kerestük a folytatást az üzeneteiben, amelyekben gyakorlati kéréseit írta le az ételekre vagy a gyógyszereire vonatkozóan. Csak egy soha véget nem érő délutáni eső emlékét hagyta ránk, semmi mást.

Megrögzött szokások

Amikor hazaértünk hozzá, az első dolga mindig az volt, hogy teát készített. Két kanállal mert magunknak, egy kanállal a teáskannába. Először a tejet porciózta ki, utána a teát. Azt mondta, ez egy régi szokás, mert régen a teát olyan finom porceláncsészéből itták, hogy a forró italtól akár el is repedhetett, ha nem vigyáztak. Szerettem hallgatni őt, miközben teát töltött a csészébe. Amikor felhívott, hogy szakítson velem, az első dolgom az volt, hogy teát készítettem, egy kanállal mertem magamnak, eggyel a teáskannába, és arra gondoltam, hogy a legmegrögzöttebb szokások azok, amelyeket az elveszett szerelmek hagynak örökségül.

Ajánlás egy könyvben

Luisnak, aki amikor elvette tőlem a feleségem, az irodalom karjaiba taszított, ahol rátaláltam a a leghűségesebb szeretőre és a legjobb beszélgetőpartnerre.

Bakucz Dóra fordításai

Ana Pérez Cañamares (1968) Tenerifén született, Madridban él. Novellái és versei számos antológiában megjelentek, költészettel foglalkozó blogot szerkeszt.

TOMÀS ESCUDER PALAU

Szomorú hajónapló

- 7.30 Ébredés
- 8.00 Kocsi a munkahelyre
- 9.40 Kávészünet
- 13.30 Céges menza: ebéd
- 19.45 Munkaidő vége
- 20.10 Csúcsforgalom
- 21.15 Hazaérkezés
- 21.30 Egy szendvics
- 22.00 Másnapi teendők előkészítése
- 23.20 Tévénézés
- 00.30 Lefekvés

Kedvezőtlen időjárás

Rádión érkezett az időjárás-jelentés: „Alacsony légnyomás Észak-Olaszország felett. Stabil anticiklon az Ibériai-félszigeten. Menorca, a Baleári-szigetek és Algír térségében észak-északkeleti irányból hatos, de erősödő szél várható, mely hamarosan nyolcas-kilences erővel fog fújni északról, majd északnyugatra fordul. Hullámos vízfelszín, helyenként igen erős hullámokkal.” Az sms azonban váratlanul érte: „El vagy bocsátva.”

Tajtékok

Makacsul ragaszkodtak az álláspontjukhoz. Órák óta vitatkoztak ugyanarról. Észre sem vették, hogy az égbolt elsötétült. Azt sem, hogy a távoli viharok dagasztotta hullámok mind magasabbra csaptak. Egy cseppet sem zavarta őket, hogy az időjárás-előrejelzés fokozott készültségre intett.

Az asszony, minden prognózis ellenére, azonnal válni akart: a hullámok csodás tajtékok vetettek.

Sargasso-tenger

A munkahelyi kötelezettségek, hosszú lejárati kölcsön harminc évre, új kocsi, nyaraló, napirend, társadalmi elvárások, öltöny, nyakkendő...

Nyolcas szél

Egy apró vitorlás számára, melyből megannyi nyüzsgő nyáridőben a tengeren, a nyolcas erejű szél föld-rengéshez hasonló, súlyos fenyegetés.

Ha az időjárás-jelentés nyolcas erősségű vihart jósol, se kis, se nagy hajó nem merészkedik ki a vizekre.

Ekkora szélben és dagadó hullámokban mindenki mentőmellényt visel, és kiköti magát a hajóhoz. A kajüt úgy rázkódik, mint egy mosógép. A legénység sokszor tengeribeteg lesz. Az ember alig tud egy falat kenyeret lenyomni a torkán, miközben másik kezével ott kapaszkodik, ahol tud. A szél ördögien füttyül az árbocozat között.

Csak a hatalmas óceánjáró Queen of the Sea fedélzetén nem késik az ötfogásos vacsora...

Dodekanéz-szigetek

A komp télen narancsot hoz, zöldséget, két-három gázpalackot, egy-két személyes megrendelést, és a Timest annak a britnek, aki egész évben a szigeten él. Jön vele két turista is.

A szigetről jól kivehetőek a török part csúcsai, Athén hét óra hajóval. A komppal egy csapat kisiskolás érkezik a szomszédos Rodoszról, hogy meglátogassák a környék leghíresebb szentélyét. Áhítatosan rebegik el imáikat a két tanító felügyelete alatt, és a pápa épp az olajat és a vizet áldaná meg, amikor váratlanul az egyik turista a felsőbbrendűek biztonságával int, hogy függesszék fel a szer-tartást: fényképezni akar. Elkezd rendezgetni a pópát, a két tanítót és a kisiskolásokat, hogy izlésének megfelelően sikerüljön a kép. A pápa, a tanítók és a kisiskolások összenéznek, tekintetük egyszerre ijedt és ártatlan, feszültséget tükröz, de engedelmes is. A turisták beállítják a fényképezőgépet, és beélesítik a vakut. Elsütik. Elégedettek. Kezet adnak a pópának és a közelebb álló tanítónak. Kilépnak a vár felé vezető meredek útra. A hívek visszaállnak eredeti helyükre, és a pápa elkezd az áldást.

Misson Imposible in Fundy Bay

A Fundy-öböl Új-Skócia partjainál lágyan és kékesen csillogott. A távolban, a hegy lábánál vitorlások ringatóztak békésen. Tengeri madarak suhantak a levegőben.

Váratlanul az öböl bejáratánál fehér örvényt vetett a víz, és közepén szürke tornyocska emelkedett ki vörös csillaggal a tetején. Ahogy az orosz armada tengeralttjárója a felszínre ért, fehér zászlót vontak a tornyocska tetejébe.

A hajó kapitánya két magas rangú tiszt társaságában partra szállt.

A helyi hatalom képviselőivel hamar egyezsége jutottak: a tengeralttjáró turistautakat szervez az öbölben, melynek fejében a lakosság élelmet és szállást biztosít a számukra.

U. i.: A legénység minden tagja egyetértett abban, hogy a sarló-kalapácsos zászlót coca-colasra cserélik le.

Cserhádi Éva fordításai

ALONSO IBARROLA

Főpróba

Bejelentették a király látogatását, és az elmeegógyintézet igazgatója ünnepséget szervezett Őfelsége és udvara fogadtatására, melyben mindenki közreműködésére számított. Az egyik beteg felajánlotta, hogy remek halálugrást produkál az uszodában. A főpróbán minden teketória nélkül fejest ugrott a medencébe, amelyben az ugrás jellegének megfelelően nem volt víz. Szétzúzott fejfeltemették el, és az igazgató szívből sajnálta, hogy nem számíthat rá a továbbiakban. Egy másik bentlakó balett-részleteket kívánt előadni. Az igazgató, szkeptikusan ugyan, de részt vett a próbán. A *Hattyúk tava* első ütemére az önjelölt balett-táncosnő könnyed és elegáns mozdulatokat végzett a karjával. Sikerült fél méterre felemelkednie, majd bájosan lebegett a résztvevők feje felett, mielőtt finoman földet ért volna a színpadon. Az igazgató nem fogadta el a produkciót. „Nem illeszkedik a balett cselekményéhez”, jelentette ki. Nem fogadta el annak a kiskutyának a számát sem, aki hátsó lábán pitizve mellső mancsaiban négy narancssal zsonglórkodott. „A narancsos szám már kiment a divatból”, vetette oda. Egy másik bentlakó mindenképp poharat akart enni, és sürgősen át kellett vinni a gyengélkedőre. Az „ember-torony” igen eredeti kezdeményezésnek ígérkezett. Egy alacsony termetű, vézna és sápatag bentlakó tartotta gyengécske vállain az öt megtermett ápolóból álló tornyot. Az igazgatóság ezt a számot sem fogadta el, arra hivatkozva, hogy veszélyezteti az ápolók testi épségét.

Igazán mulatságos lett volna az oroszszelídítő paródiája. Egy szelídítőnek maszkírozott beteg bújt be a ketreche, ahol hat oroszlán várta, pontosabban hat társa oroszlánnak álcázva. Ostorral egyenként arra kényszerítette őket, hogy átugorjanak a karikán. Valószínű azonban, hogy a próbákon túl finoman bánt az ostorral, és a megmentésére kellett sietni, mert a hat oroszlán vak dühvel vetette rá magát. Véraláfutásos szemmel és leharapott orral került ki a ketrecből. Az „ember-ágyú” biztos sikert aratott volna, de a beteg elszámította a szükséges puskapor mennyiségét. Iszonyatos erővel lövellt ki, szilánkokra törte a díszterem egyik panoráma-ablakát, és soha többé nem hallottak felőle. Szerencsére Őfelsége az utolsó pillanatban lemondta a meghívást.

A repülön

A menetrendszerű repülőjárat dugig volt utasokkal. A repülő a menetrend szerint egyszer fogja megszakítani útját... Legalábbis így gondolta, amikor beszállt. Legnagyobb megdöbbenésére a légikisasszony közölte

vele, hogy mivel ő az egyetlen Wichitába tartó utas, a repülő (természetesen üzemanyag-spórolás céljából) nem fog leszállni... „A megállót minimum két utasnak kell kérelmeznie”, világosította fel a légikisasszony, és a kezébe nyomott egy kimondottan ilyen esetekre szolgáló ejtőernyőt. Rémületében indítványozta, hogy továbbrepül a többiekkel. Tájékoztatták, hogy erre csak abban az esetben nyílik lehetősége, ha póttjegyet fizet. Látván, hogy nincs más megoldás, engedelmesen hagyta, hogy ráadják az ejtőernyőt. A többi utas a legcsekélyebb érdeklődést sem mutatta az elhangzottak iránt. Olvasgattak, aludtak, beszélgettek. Szemlátomást hozzá voltak szokva az effajta előkészületekhez. Átvágtak a folyosón, és a repülő hátsó kijáratához léptek. Itt felirat hirdette: „Vészkiárat”. A légikisasszony, miközben kinyitotta az ajtót, az ejtőernyőről csüngő gyűrűre bökött: „Számoljon tízig, és rántsa meg!” És a mélybe lökte a rémült utast. A tetemet, természetesen szétlapulva, egy hét múlva találták meg. Kisebb botrány kerekedett a dologból, és a légitársaság beleegyezett, hogy tökéletesíti a fent említett esetekben használatos ejtőernyők működését.

Fogadalom

Melyik emlék fog legtovább megmaradni apámról? Egyszer végezni akart velem fékezhetetlen dühében egy tányér csicseriborsó miatt, amit nem voltam hajlandó megenni. Többször is nekiálltam, de végül kihánytam az egészet. Évek múltával ez a jelenet szeretetteljes, bensőséges színt kapott. Soha nem szolgáltatam okot apámnak, hogy büszke lehessen rám. És mégis szeret. Aznap tudtam meg, mikor hordágyon betolták a műtőbe. Az élete veszélyben forgott, és a szemében olyan halálfélelmet és annyi irántam való gyöngédséget láttam, hogy ünnepélyes fogadalmat akartam tenni, ahogy eltűnt a kórházi folyosó lengőajtaja mögött. De mit ígérhetek én? Könyöradományokat. Ibolyaszín csuhát öltök, mezítláb járok, vagy térden, egy kilométert, vagy tízet! Kisujjamat gyufával égetem meg... Hány percig bírnám a fájdalmat? Hosszú idő eltelt gondolataimba merülve. Vállamon a tapintatos kéz, a sebész keze, választ adott kétségeimre: „Sajnálattal közlöm, hogy édesapja meghalt.”

Önvédelemből

„Én követtem el, önvédelemből”. Ezek voltak első szavaim a rendőrkapitányságon a melán figyelő nyomozó előtt. Megkért, hogy várjak egy percet. Belépett az ügyeletes tiszt, néhány formanyomtatványt helyezett a kissé ósdi írógépbe, elkérte személyes adataimat, és miután jóváhagyóan bólintott, belekezdtem. „Ma délután kocsival

érkeztem haza egy kemény munkanap után. Fáradt voltam és rosszkedvű.” „Térjen a lényegre”, szakított félbe a rendőrfőnök. Nem hagytam magam, és megjegyeztem, maga is meg fog róla győződni, igen fontos figyelembe venni, milyen lelkiállapotban voltam. Nagyban befolyásolta, erősködtem, későbbi viselkedésemet. Talán más körülmények között, egy másik nap megjedtem volna a garázs félhomályából előbukkanó, kést szorongató fiúk alakjától. Nem tudom, hogyan jutottak be. Nincs se őrség, se felügyelet, de az ajtók csak saját kulccsal nyílnak automatikusan. Valószínűleg kihasználták, hogy valaki figyelmetlen volt. A helyzet az, hogy ott voltak... Én, hangsúlyoznom kell, nagyon rosszkedvű voltam... Munkahelyi ügyek, meg a család, az asszony, a gyerekek... Szóval azt mondtam nekik, jobban mondva kiabáltam: „A k... anyátok! Gyertek, csak gyertek, egyenként foglak kinyírni titeket!” Ösztönösen hátrahőköltek, kezükben a nekem szegezett bicskával. Őrült dühömben levettem a ballonkabátot, a zakót, a nadrágot, az inget, a kispadrágot, a zoknit, a reumaövet – miközben ők döbbenet meredtek rám –, és alig néhány másodperc alatt anyaszült meztelen álltam előttük. „Most szúrjatok le – mondtam –, de gyorsan ám, gyerünk, gyerünk, de ne hibázzatok el, mert aztán rajtam a sor... és megölöm mindhármótokat! És remélem, kiderítem, hol laknak a szüleitek, a nagyszüleitek, a testvéreitek, az egész család, mert ki akarok nyírni mindenkit a fajtátokból, rohadékok, szemét, büdös buzik! A kurva anyátokat!” Meg se mozdultak, és én egyre jobban dühbe gurultam. Nekiugrottam az egyiknek. A másik kettő elrohant. Nem tudom, mit csináltam. Letepertem a földre, megragadtam a nyakát, a betonpadlónak ütöttem a koponyáját ötször, tízszer, hússzor, már vérzett az orra rettenetesen. Aztán eszembe jutott a másik kettő, és békén hagytam, kiterülve. Elsőre nem láttam senkit. Kezembe kaptam az első áldozat bicskáját. Egy percre sem gondoltam, hogy esetleg halott. Biztos voltam benne, hogy a társai elbújtak a parkoló kocsik közé. Üvöltve biztattam őket, hogy jöjjenek csak elő, küzdjünk meg, mint férfi a férfival... Hiába. Hirtelen megláttam egy alakot a kijárat mellett. Próbálta kifeszíteni, elmenekülni, kijutni onnan, de nem tudta, hogyan nyílik. Győzelmi ordítás tört ki belőlem, és a fiú megrettenve fordult hátra. Kiesett a kezéből a bicska. Nekifutásból ráugrottam, és gyomron döftem. Összeesett, mint egy rongybaba, meg se nyikkant. Csak

nagy nehezen bírtam kirángatni belőle a bicskát, mert tövig belevágtam. Újra meg újra döftem. De a dühöm és a rosszkedvem csak nem csillapodott. Ebben a pillanatban éles fájdalmat éreztem az oldalamban. Harmadik ellenfelem hátra támadott. Hátrafordultam. Szerencsém volt, csak apró karcolást ejtett rajtam. Megragadtam a bicskát, a fiú megkövülten nézett. A tekintetem és a viselkedésem kétségtelenül megrémítették. Szép lassan térdre rogyott, és nyöszörögni kezdett: „Kérem, ne öljön meg. Könyörgöm...” Nem futotta többre. Egy mozdulattal elnyisszantottam a nyakát. Bugyogott a vér belőle. Kivágtam az egyik szemét, aztán a másikat... Nem tudom, még miket csináltam, amíg végül lecsillapodtam. „Az ilyenek, nyomozó úr, visszaélnék az olyan jóhiszemű, jóindulatú, békés állampolgárok türelmével, mint én. Hát csak vigyázzanak, mert mi is ki tudunk ám jönni a sodrunkból. Érti, ugye?” Nagyon kedvesek voltak. Megittam a csésze kávé, és nyugodtnak éreztem magam. Körülbelül egy órát kellett várnom. Attól féltem, hogy pontról pontra ellenőrzik a vallomásom helyességét. Közölték – és a nyomozó hangjában némi csalódottság csengett –, hogy a garázsban nincs semmilyen hulla, semmilyen jel, nyom vagy körülmény, ami küzdelemre, rendbontásra vagy abnormitásra utalna. Zavart voltam és döbbenet: „Nem tévesztették el a garázst?” A nyomozó kedvesen karon fogott, és megkért, hogy menjek haza. „Pihenje ki magát, nyugodjon meg, és ha van valami fejlemény, majd felkeressük.” Nem mondtam semmit a feleségemnek és a gyerekeknek, akik egyébként se igen törődtek velem, mert éppen filmet néztek a tévében. A hálószobában megint ellenőriztem, hogy sajnos hiányzik a pénztárcám, az óráim és az arany jegygyűrűm. Nem tudtam elaludni, de úgy tettem, mint aki alszik, mikor a feleségem mellém bújt a tévéműsor végeztével. Nem tudott semmiről. Hogy magyarázzam el neki, hogy három taknyos kölyök apró bicskáikkal hadonászva kiraboltak a garázsban, és hogy egy szót sem szóltam, nem tanúsítottam semmi ellenállást és összepisiltem magam? Miért kell a rendőrségnek minden vallomást ellenőriznie? Más dolguk nincs? És most biztos azt hiszik, hogy meghibbantam... Maga mit gondol, doktor úr? Na, ne nézzen így rám. Már vége. Mennyivel tartozom?

Cserhádi Éva fordításai

Tomàs Escuder Palau (1945), író, szociológus, vitorlázó, számos útirajz és novelláskötet szerzője.

J. M. Ibarrola (1934), író, újságíró, kritikus, a spanyol mikromese műfaj egyik úttörője. Ma főként útirajzokat ír Franciaországról és Olaszországról.

Alföldy Jenő (1939, Budapest) irodalomtörténész, kritikus, a Nemzeti Tankönyvkiadó nyd. főszerkesztője; József Attila-díjas. Kecskeméten él. Legutóbb megjelent kötetei: *Templomépítők* (tanulmányok, 2006). *Csanádi Imre költői világa I-II* (Pályakép, Huszonöt verselemzés, 2009).

Bakucz Dóra (1977) tanár és műfordító, a www.lho.es spanyol és katalán nyelvű, magyar irodalommal és műfordítással foglalkozó honlap katalán változatának szerkesztője.

Báró László (1944, Budapest) író. Magyar nyelv-történelem-szociológia szakon végzett az ELTE-n 1969-ben és 1974-ben. Évtizedekig szociológus kutatóként dolgozott. Kisoroszipan él.

Csaba László (1954, Budapest) közgazdász, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja. Tanít a Corvinus Egyetemen, a Debreceni Egyetemen és a Közép-Európai Egyetemen. 1999-től 2000-ig az Európai Gazdaságösszehasonlító Társaság elnöke, 2002-től 2008-ig az MTA Közgazdaságtudományi Bizottságának elnöke. *New Political Economy of Emerging Europe* című kötetéért akadémiai nívódíjat kapott (2005). Mintegy húsz országban kétszáznegyven tanulmánya jelent meg. Legutóbbi kötete: *Crisis in Economics?* (2009).

Csábi Domonkos (1976, Budapest) irodalomtörténész. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem magyar-kommunikáció szakán végzett 2003-ban. Tanulmányait ugyan ezen egyetem Nyelv- és Irodalomtudományi Iskoláján folytatta. Kutatási területe: Babits Mihály levelezése. Kötete: *Szívbe nyomott mag* (Interjú Juhász Ferencsel, 2008).

Cserhádi Éva (1975) műfordító, a www.lho.es spanyol nyelvű, magyar irodalommal és műfordítással foglalkozó honlap főszerkesztője, Spanyolországban él.

Dobás Kata (1983, Budapest) kritikus. 2008-ban végzett az ELTE magyar és összehasonlító irodalomtudomány szakán. 2008-tól az ELTE doktori iskola hallgatója. Budapesten él.

Erős Kinga (1977, Brassó) kritikus, a Magyar Napló szerkesztője, Budapesten él. Írásai többek között az Új Könyvpiac, Irodalmi Jelen, Szépirodalmi Figyelő, Kortárs és Hitel című folyóiratokban jelennek meg. Kötete: *Könyvbölcsum* (interjúk, kritikák, tanulmányok, 2007).

Falusi Márton (1983, Budapest) költő. Jelenleg a Hitel folyóirat versszerkesztője, valamint a Magyar Napló Európai Figyelő és Lapszemle rovatát gondozza. Legutóbbi kötete: *Rádyvitva ablak, ajtó* (2007). Gérecz Attila-(2004) és Junior Prima-díjas (2008).

Fenyvesi Félix Lajos (1946, Hódmezővásárhely) költő, újságíró. A Délvilág című szegedi napilap tudósítója, az Evangélikus Élet főmunkatársa. 1995 óta Budapesten él. Legutóbbi kötete: *Fekete-arany ősz* (versek, esszék, 2006).

Fišer, Ernest (Zágráb, 1943) horvát költő, kritikus, több évig a varasdi Nemzeti Színház igazgatója. Jelenleg a *Varaždinske vijesti* című megyei hetilap igazgató-főszerkesztője. Hazájában idáig nyolc önálló verseskötete jelent meg. A nyolcvanas években a Nagyvilág című folyóirat is közölte verseit. Több alkalommal járt Magyarországon. A most közzétett válogatást legutóbbi gyűjteményes kötetéből vettük (*Pohvala tihom slogu. Izabrane pjesme*, Varaždin, 2003). Verseinek nyersfordítását Vujicsics Marietta készítette.

Iancu Laura (1978, Magyarfalva) költő. PhD-hallgató a Pécsi Tudományegyetemen. 2006-tól a Moldvai Magyarság budapesti szerkesztője. Arany János kutatói ösztöndíjban és Móricz-ösztöndíjban részesült (2006). Legutóbbi verseskötete: *Karmaiból kihullajt* (2007).

Jeszenszky Géza (1941, Budapest) a Budapesti Corvinus Egyetemen egyetemi docensként, nyugdíjazásától egyetemi magántanárként tanít modernkori történeti tárgyakat. 1990 és 1994 között az Antall-kormány külügyminisztere, 1998 és 2002 között Magyarország nagykövete az Egyesült Államokban. Fő műve: *Az elveszett presztízis* (1986, 2. kiad. 1994), legújabb kötete: *The New (Post-Communist) Europe and Its Ethnic Problems* (2005).

Kovács István (1945, Budapest) költő, polonista, történész, a Kilencek költőcsoport tagja. Az MTA Történettudományi Intézetének főmunkatársa. József Attila-díjas. Legutóbbi kötete: *„Egy a lengyel a magyarral” (A szabadságharc ismeretlen lengyel hősei* (történelmi esszék, 2008).

Kürti László (1976, Vásárosnamény) költő. Mátészalkán él és dolgozik gimnáziumi tanárként. Verseskötete: *Alkalmi otthonok* (2007).

Lászlóffy Csaba (1939, Torda) József Attila-, Misztótfalusi Kis Miklós életműdíjas költő, író, esszéista, műfordító. Kolozsváron él. Legutóbbi kötete: *Bestseller avagy a bestia nem alszik* (novellák, elképzelések, 2008).

Oláh János (1942, Nagyberki) költő, író. A *Kilencek* alkotócsoport tagjaként indult az *Elérhetetlen föld* antológiával. Az Új Kézirat Kiadó vezetője, majd 1994-től a Magyar Napló folyóirat főszerkesztője. Greve- (1992) és József Attila-díjas (1994).

Olasz Sándor (1949, Hódmezővásárhely) irodalomtörténész, kritikus. Az MTA doktora, a Szegedi Egyetem Modern Magyar Irodalmi Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára. A Tiszatáj főszerkesztője, József Attila-díjas (2004). A Németh László Társaság elnöke. Szegeden él. Kötetei közül: *Mai magyar regények. Poétikai változatok fél évszázad regényirodalmában* (2003), *Regénymúlt, regényjelen* (2006).

Orbán Eszter (1975) tanár és műfordító, a www.lho.es spanyol nyelvű, magyar irodalommal és műfordítással foglalkozó honlap szerkesztője.

Pávai Patak Márta (1960) műfordító, a Patak Könyvek Spanyol Elbeszélők sorozatának gazdája.

Pécsi Györgyi (1958, Zalaszentgrót) szerkesztő, kritikus, irodalomtörténész. Volt tanár, könyvtáros, kiadó szerkesztő, jelenleg az Új Könyvpiac című könyvszakmai lap felelős szerkesztője, a Magyar Katolikus Rádió külsős munkatársa. Legutóbbi kötetei: *Kányádi Sándor* (kismonográfia, 2003), *Olvasópróbák 2.* (tanulmányok, kritikák, 2003). Kölcsey-, Pro Literatura- és József Attila-díjas.

Rózsássy Barbara (1979, Budapest) költő. Művelődésszervező szakon szerzett diplomát, jelenleg a Debreceni Egyetem néprajz és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem olasz szakán tanul. Gérecz Attila-díjas (1998).
Verseskötete: *Pater noster, Dante* (2007).

Soós Attila (1979, Ajka) költő, a pápai Örvény Színházi Stúdió alapító tagja. 2000-től 2002-ig a Debreceni Egyetemen magyar szakos hallgató. 2000-től publikál verseket a Magyar Naplóban. 2002-től 2005-ig a Veszprémi Petőfi Színház munkatársa, később az (m)Színház, majd a Meridián Színház- és Filmműhely tagja.

Szakolczay Lajos (1941, Nagykanizsa) irodalomtörténész, kritikus. Kortárs magyar irodalommal, különös tekintettel a határon túli magyar literatúrára, valamint színház- és képzőművészettel foglalkozik. Budapesten él. Kölcsey- (1995) és József Attila-díjas (1996). Legutóbbi kötetei: *Nekünk ilyen sors adatott* (Csoóri Sándorral, 2006), *Ameddig temetetlen holtak lesznek* (Nagy Gáspárral, 2008).

Takáts Márton (Budapest, 1971) grafikusművész. A Magyar Képzőművészeti Főiskola képzőművészeti szakán végzett. Többek között Barcsay- (1993, 1995), MAOE-díjas (1998), a Lánchíd-pályázat fődíjasa (1999). Elnyerte az Espace Eiffel Branly bronzérmét Párizsban. Elsősorban mélynyomású grafikával (rézkarc, heidegű, aquatinta, stb.) foglalkozik. Illusztrációival jelent meg a *Kötet Kiadónál* a *Carmina Burana* (1996), az *Új s új lovat* című Ady-kötet (2003) és Babits Mihály *Jónás Könyve* (2004).

Tornai József (1927, Dunahaszti) költő, író, műfordító. 1977 és 1997 között a Kortárs munkatársa, 1992-től 1996-ig a Magyar Írószövetség elnöke. József Attila- (1975) és Babérkoszori-díjas (2001).
Legutóbbi kötetei: *Villámsújtotta kor* (esszék, 2003), *Léda megerőszkolása* (esszék, 2006), *A Rossz virágai* (Baudelaire-fordítások és esszé, 2007).

Toroczky András (1981, Budapest) költő, publicista. Tavaly a dokk.hu Arany Vitorladíjjal jutalmazta.

Turczy István (1957, Tata) költő, író, műfordító. A Parnasszus folyóirat főszerkesztője. 2005-től a Magyar P.E.N. Club alelnöke. József Attila-díjas (2006). Legutóbbi kötete: *Minden ablak nyitva* (vál. versfordítások, 2009).

Vargha Magdus (er. Varga Magdolna, 1956) kémia-fizika-szociológia szakon végzett, majd fizikátörténetből doktorált, de mindvégig verseket, drámát is írt. Tanárként, hatodik éve igazgatóként dolgozik. Három gyermek édesanyja. Pomázon él.

Vasy Géza (1942, Budapest) irodalomtörténész, az ELTE modern magyar irodalomtörténeti tanszékének docensként tanított. Az 1945 utáni magyar irodalommal foglalkozik. Budapesten él. József Attila- és Arany János-díjas. A Magyar Írószövetség elnöke. Legutóbbi kötete: *Tíz kortárs költő* (2007).

Vincze Ferenc (1979, Marosvásárhely) író, kritikus. 2005-ben végzett az ELTE magyar, német és összehasonlító irodalomtörténet szakán. 2005-től az ELTE doktori iskola hallgatója. 2005-től a Napút folyóirat kritika rovatának vezetője és a Napkút kiadó szerkesztője. Budapesten él.

Weiteder-Varga Julia (1943, Budapest) költő. 1980 óta Németországban él. 1986 óta német nyelven is ír. Első verseskötete *Statt wortcontainer* címmel 1991-ben jelent meg. Magyar, német és holland kiadványokban publikál.
Legutóbbi verseskötete: *Scherbennacht* (2004).

A Kárpát-medencei magyar tájnyelvi vetélkedővel és konferenciával Széchalmon, a Magyar Nyelv Múzeumában április 24-én nyílt meg a Magyar Nyelv Hete

A 12–18 éves korosztályt képviselő hazai és határon túli magyar iskolákból érkezett hat csapat vetélkedően adott számot saját nyelvjárása ismeretéről történetek, mesék tájnyelvi előadásával.

A vetélkedőn a kárpátaljai salánki Mikes Kelemen Középsiskolából és a csornai Széchenyi István Általános Iskolából érkezett diákcsoportok azonos pontszámmal, holtversenyben nyerték el az első helyet. A legjobbaktól csak néhány ponttal lemaradva lett harmadik a szombathelyi Premontrei Rend Szent Norbert Gimnáziumának csapata, és

nyert dicséretet a kecskeméti Kodály Iskola, a Makói Általános Iskola és a vajai Molnár Mátyás Iskola csapata is.

A zsüri tagjai és a konferencia előadói voltak: Balázs Géza nyelvész, egyetemi tanár, Fehér József, a Magyar Nyelv Múzeumának igazgatója, Kálnási Árpád nyelvész, egyetemi docens, Kiss Jenő nyelvész, egyetemi tanár (a zsüri elnöke), Sarusi Mihály József Attila-díjas író, Tözsér Árpád Kossuth-díjas költő és Voigt Vilmos folklórkutató, egyetemi tanár.

Az április 25-én zárult programot – amelynek fővédnöke Jókai Anna Kossuth-díjas író volt – az Írók Alapítványa és a Magyar Nyelv Múzeuma Kazinczy Ferenc 250. születési évfordulójáról is megemlékezve, a Magyar Írószövetség együttműködésével, a MASZRE, az NCA és az Irodalmi Emlékhelyek Egyesülete támogatásával idén először rendezte meg.